

Nota van Antwoord

Reactie op de zienswijzen en adviezen over de ontwerp-Structuurvisie Windenergie op land en het bijbehorende plan-Milieueffectrapport

Inhoud

	Inleiding en leeswijzer	4
1	Hoofdlijn reacties en doorwerking	6
2	Detailoverzicht van ontvangen zienswijzen en adviezen, en reacties hierop van bevoegd gezag	11
	Deel A Zienswijzen op het voornemen	11
A.	SvWOL en bestuurlijke afspraken	12
B.	Nut en noodzaak van windenergie op land	20
C.	Visie op concentratie en grootschalig	25
D.	Plan-MER en Passende beoordeling	27
E.	Gebiedskeuze	40
F.	Economische effecten	52
G.	Verdeling lasten en lusten	55
H.	Draagvlak en participatie	57
I.	Natuur	63
J.	Landschap en leefomgeving	66
K.	Gezondheid	71
L.	Geluid	73
M.	Slagschaduw en lichthinder	77
N.	Externe veiligheid	78
O.	Sanering en opschaling	79
P.	Technologische ontwikkelingen	81
Q.	Subsidiebeleid	82
R.	Rijkscoördinatierегeling	86
S.	Overig	89
	Deel B Adviezen	93
3	Index zienswijzen	97
4	Overzicht zienswijzen per thema	101
5	Afkortingenlijst	103
	Bijlage	105

Inleiding en leeswijzer

Structuurvisie Windenergie op land

In de Structuurvisie Windenergie op land presenteert het kabinet een ruimtelijk plan voor de doorgroei van windenergie op het grondgebied van Nederland, om precies te zijn: het land en de grote wateren, met uitzondering van de Noordzee en Caribisch Nederland. De Structuurvisie Windenergie op land is aangekondigd in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte die in maart 2012 is vastgesteld.

Doel is, om in 2020 een opwekkingsvermogen van minstens 6000 megawatt (MW) aan windturbines operationeel te hebben. In de Structuurvisie Windenergie op land worden gebieden aangewezen die binnen randvoorwaarden geschikt zijn voor de ontwikkeling van grootschalige windturbineparken, dat wil zeggen windturbineparken van 100 MW of meer. Het Rijk zal initiatieven voor windturbineparken met een omvang van ten minste 100 MW beoordelen, of ze passen in deze gebieden en of ze rekening houden met in deze structuurvisie geformuleerde gebiedsspecifieke aandachtspunten en uitvoeringsafspraken. Naast grootschalige windparken blijven ook windparken van minder dan 100 MW mogelijk en zeker ook nodig, om de doelstelling van het kabinet voor windenergie te realiseren. Provincies en gemeenten zijn en blijven verantwoordelijk voor de ruimtelijke inpassing van deze kleinere initiatieven.

De Structuurvisie wijst alleen de gebieden aan, geen specifieke locaties. Binnen die gebieden is ruimte voor maatwerk. Wie een groot windpark wil bouwen, moet na vaststelling van de Structuurvisie nog steeds een RCR-melding indienen (dit is voor de lopende RCR-projecten binnen de

zoekgebieden reeds gebeurd), en vergunningen aanvragen. Daarvoor geldt een aparte besluitvormingsprocedure, inclusief een (plan- en) project-m.e.r. Pas daarna wordt een definitief besluit door het bevoegd gezag genomen over de ruimtelijke inpassing van het betreffende windmolenpark, inclusief de omvang en het ontwerp.

Plan-MER

Voor de Structuurvisie Windenergie op land is door het Ministerie van Infrastructuur en Milieu en het Ministerie van Economische Zaken een Milieueffectrapport (plan-MER) opgesteld. Het plan-MER onderzoekt kansrijke gebieden voor de ontwikkeling van grootschalige windenergie. In welke mate een bepaald gebied geschikt is voor grootschalige windenergie, wordt in het plan-MER bepaald door in beeld te brengen wat de effecten zijn op landschap, natuur, cultuurhistorie, veiligheid, hinder, ruimtegebruik en doelbereik. De effectbeoordeling vindt plaats op het regionale niveau: de effecten van grootschalige windenergie in de gebieden of een combinatie van gebieden worden in beeld gebracht. Hierbij wordt ook naar de kans op cumulatie van effecten gekeken, bijvoorbeeld als windparken dicht bij elkaar liggen. Aansluitend op het plan-MER vindt een 'passende beoordeling' plaats van de gevolgen voor Natura 2000-gebieden. Verder heeft het Centraal Planbureau een kosten-batenanalyse gemaakt (mei 2013).

Publieksparticipatie

De overheid streeft naar heldere, beter begrepen en maatschappelijk gedragen besluiten over plannen en

projecten. Om dit te bereiken wordt publieksparticipatie ingezet. Tussen 2009 en 2012 zijn in de voorbereiding op het opstellen van de Structuurvisie Windenergie op land maatschappelijke partijen, bedrijven en het brede publiek op diverse manieren betrokken (o.a. door burgerpanels, werkateliers met gemeenten en provincies, en bijeenkomsten georganiseerd door het Overlegorgaan Infrastructuur en Milieu). Daarnaast wordt het publiek met twee zienswijzenprocedures in de gelegenheid gesteld te reageren op de Structuurvisie Windenergie op land: in herfst 2012 vond de zienswijzenprocedure plaats waarbij iedereen kon reageren op het voornemen om een Structuurvisie Windenergie op land op te stellen en op de Notitie reikwijdte en detailniveau ten behoeve van het te maken plan-MER. In april 2013 heeft het kabinet alle indieners van een zienswijze of een (bestuurlijke) 'raadplegingsreactie' of een advies in een (eerste) Nota van Antwoord een reactie gegeven. Deze Nota van Antwoord 2 betreft de tweede zienswijzenprocedure over de op 30 maart 2013 bekend gemaakte ontwerp-Structuurvisie en het plan-MER.

Zienswijzenprocedure over ontwerp-Structuurvisie en plan-MER

Tussen 19 april tot en met 30 mei 2013 heeft de ontwerp-Structuurvisie Windenergie op land en bijbehorend plan-MER via het Centrum voor Publieksparticipatie (CPP) ter inzage gelegen voor het brede publiek. Hierbij is het publiek via een advertentie uitgenodigd om op alle onderdelen van structuurvisie en plan-MER zienswijzen in te dienen en om deze met argumenten te onderbouwen (zie bijlage). Ook provincies, gemeenten, maatschappelijke organisaties en bedrijven konden een zienswijze indienen. Daarnaast is de Commissie voor de m.e.r. gevraagd een (vrijwillig) advies te geven over het plan-MER. Volgens de Wet milieubeheer adviseert deze Commissie over de volledigheid en de juistheid van het MER.

Op alle ontvangen reacties wordt in dit document antwoord gegeven. Daartoe zijn de zienswijzen opgedeeld in 'opmerkingen' die daarna zijn toegedeeld aan een 'thema'. Vervolgens zijn overeenkomstige opmerkingen van verschillende indieners samengevat en is deze samenvatting steeds voorzien van een 'standpunt van bevoegd gezag'. Deze antwoorden zijn opgesteld door en voor verantwoordelijkheid van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu en het Ministerie van Economische Zaken (samen bevoegd gezag voor deze structuurvisie).

Reacties op ter inzage legging

In totaal zijn 151 unieke zienswijzen binnengekomen (waaronder enkele honderden eensluidende). Deze zijn ingediend door 69 particulieren, 12 bewoners- en belangenorganisaties die kritisch zijn over of zich verzetten tegen windparken in hun leefomgeving, 23 overheden en

overheidsbedrijven, 28 bedrijven, windcoöperaties en belangenbehartigers uit de windenergiesector, 8 natuur- en milieuorganisaties, 11 belangenbehartigers voor recreatie en toerisme en 0 particulieren en organisaties uit België en Duitsland. Zie ook Hoofdstuk 4 van deze Nota.

Opbouw en leeswijzer Nota van Antwoord 2

De Nota van Antwoord 2 is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 1 wordt op hoofdlijnen beschreven wat de strekking is van de binnengekomen zienswijzen en wat de hoofdlijn is van de doorwerking in het plan-MER en de Structuurvisie.

In Deel A van hoofdstuk 2 zijn tabellen opgenomen, waarin per thema de individuele zienswijzen in de vorm van 'opmerkingen' worden opgesomd. Zoals al is opgemerkt, worden hierbij de overeenkomstige opmerkingen uit verschillende zienswijzen samengevat. In de linkerkolom van elke tabel is met behulp van de registratienummers van de zienswijzen (regnr.) aangegeven welke zienswijzen in de samenvatting zijn verwerkt. In de twee rechterkolommen staat het antwoord / standpunt van het bevoegd gezag op elke samenvatting. Dit bestaat uit een eigenlijk standpunt, in feite een inhoudelijk antwoord, en een aanduiding of de opmerkingen doorwerken in SvWOL en/of plan-MER.

In de kolom 'doorwerking' is dit als volgt aangegeven: 1) een zienswijze werkt door in het plan-MER of de Structuurvisie (aangeduid met 'in het plan-MER/SvWOL'); 2) hieraan wordt reeds aandacht besteed in het plan-MER of de Structuurvisie (aangeduid met 'reeds in plan-MER/SvWOL'); 3) een zienswijze kent geen doorwerking in het plan-MER of de Structuurvisie (aangeduid met 'geen'); 4) valt buiten de reikwijdte van de Structuurvisie of het plan-MER (aangeduid met 'buiten reikwijdte SvWOL'); 5) of alleen een constatering of vraag betreft, dan wel een steunverklaring voor het beleid (aangeduid met '-').

In Deel B van hoofdstuk 2 is het advies van de Commissie voor de m.e.r. weergegeven. Dit is eveneens opgedeeld in 'opmerkingen' die zijn voorzien van een standpunt van bevoegd gezag.

In hoofdstuk 3 wordt een overzicht van indieners gegeven. Daarbij zijn in het kader van de Wet Bescherming Persoonsgegevens alle natuurlijke personen (particulieren) zonder vermelding van persoonsgegevens opgenomen o.v.v. 'particulier'. Hoofdstuk 4 geeft een overzicht van de zienswijzen (registratienummers) die per thema zijn ingediend. Veel gebruikte afkortingen worden verklaard in hoofdstuk 5.

1 Hoofdlijn reacties en doorwerking

Dit hoofdstuk is een samenvatting van de binnengekomen zienswijzen op de Structuurvisie Windenergie op land. Ook wordt op hoofdlijnen aangegeven wat het standpunt van bevoegd gezag hierover is, en of en hoe de zienswijzen doorwerken.

1.1 Strekking zienswijzen en het advies

Strekking zienswijzen

Vergelijkbaar met de eerste zienswijzeprocedure, wordt in het merendeel van de zienswijzen die zijn ingediend door particulieren en bewonersverenigingen kritisch dan wel negatief gereageerd op de mogelijke plaatsing van grootschalige windparken in hun leefomgeving. Een groot aantal van deze reacties is afkomstig uit de Veenkoloniën in Drenthe en Groningen, waar op dit moment twee procedures voor een groot windturbinepark lopen volgens de Rijkscoördinatieregeling (RCR). Daarnaast komen ook diverse reacties uit de Kop van Noord-Holland. Er bestaat bij deze indieners grote zorg over door windmolens veroorzaakte hinder, met name op het gebied van geluid en slagschaduw, en over de (mogelijke) negatieve invloed van windturbines op de beleving van het open landschap en de natuur, het woongenot, de visuele rust, en over de vermeende gevolgen voor geestelijke en lichamelijke gezondheid. Veel indieners zijn daarom van mening dat hun streek zich niet leent voor de grootschalige ontwikkeling van windenergie. Ook geven veel indieners (deels andere) aan, dat zij de beschrijving van de effecten op milieu, landschap en natuur in het plan-MER niet

gedetailleerd genoeg vinden, en dat de keuze van het kabinet voor het aanwijzen van hun streek als grootschalig windenergiegebied daarom slecht is onderbouwd. Een deel van de indieners vindt dat behalve de gebruikelijke effecten op milieu, natuur en landschap, ook effecten hadden moeten worden beschreven op gezondheid, leefbaarheid, streekeconomie en recreatie/toerisme.

Reden hiervoor is, dat onder veel particulieren de angst leeft dat de komst van windmolens zal leiden tot een waardevermindering van hun woning en negatieve effecten zal hebben op andere economische sectoren in het gebied (toerisme en recreatie) en op de werkgelegenheid. In gebieden waar nu al sprake is van krimp, wordt verwacht dat deze door de windturbineparken wordt versterkt.

Voor veel particulieren en maatschappelijke organisaties zijn de verwachte negatieve effecten van windturbines een reden om de opwekking van windenergie niet alleen in de eigen streek maar ook in zijn algemeenheid onverstandig te vinden. Die mening wordt deels gemotiveerd met de lokale nadelen van windturbines, deels met het niet meerekenen van de kosten van deze nadelen in de prijs van windenergie, en deels met de beschikbaarheid van andere bronnen van duurzame energie met minder gevolgen voor mensen, zoals zonne-energie.

Tot slot wordt door een groot aantal indieners gewezen op het belang van een goede participatie en communicatie bij de ontwikkeling van windparken met het oog op draagvlak. Men is vaak ontevreden over de huidige praktijk en is sceptisch over het beleid dat het kabinet in de SvWOL

hierover heeft geformuleerd.

Van de zijde van de overheden lopen de meningen uiteen. Een aantal gemeenten staan kritisch tegenover (verdere) ontwikkeling van windenergie in bepaalde aangewezen grootschalige windenergiegebieden. Andere wijzen op mogelijkheden of ruimte voor windturbines in de reeds lopende regionale processen en menen dat een grootschalige aanpak niet werkt, mede omdat er geen draagvlak kan worden gecreëerd. Een aantal gemeenten geeft – net als particulieren – aan dat men bevreesd is voor negatieve effecten op de lokale economie, waaronder de woningmarkt, recreatie en toerisme.

Natuur- en milieuorganisaties en terreinbeherende instanties spreken zich in de meeste gevallen uit voor de ontwikkeling van windenergie op land, maar hebben kritische opmerkingen over de beoordeling van natuur- en landschapseffecten in het plan-MER.

Alle bedrijven en organisaties die werken aan de ontwikkeling van windenergie spreken waardering uit voor het windenergiebeleid dat het kabinet heeft geformuleerd, maar vrezen dat met dit beleid niet kan worden gegarandeerd dat het doel van 6000 MW in 2020 zal worden gehaald. Ten dele is deze vrees gebaseerd op de in hun ogen te beperkte selectie van grootschalige windenergiegebieden, en voor een ander deel op de verwachting dat de provincies er niet in zullen slagen om het bestuurlijk met het kabinet afgesproken ruimtelijke beleid voor windenergie in voldoende mate en tijdig vast te stellen en uit te voeren.

Meer specifiek

De meest geuite kritiek op het plan-MER is, dat het onvoldoende duidelijk de gevolgen voor de bestudeerde gebieden in beeld brengt. Dat houdt deels verband met de gebruikte beoordelingscriteria die abstract zijn, en deels met de kwalitatieve scores. Daardoor kunnen specifieke effecten op woningen, natuur en landschap niet worden beschreven en menen indieners vaak dat met die kwalitatieve scores voor grote gebieden de ernst van de lokale gevolgen wordt onderschat. Ook wordt bekritiseerd dat in het plan-MER aspecten als gezondheid, veiligheid en lokale economie niet worden beschreven. Wat betreft de economische effecten wordt de landelijke kosten-batenstudie die het Centraal PlanBureau heeft uitgevoerd (publicatie mei 2013) te algemeen en onvolledig gevonden.

Er zijn veel reacties binnengekomen over de 11 in de SvWOL aangewezen grootschalige windenergiegebieden en de manier waarop deze in het plan-MER worden onderzocht en beoordeeld. Veel indieners vinden het niet juist dat in het plan-MER alleen potentieel grootschalige gebieden worden onderzocht die voorkomen in het IPO-bod. Vooral marktpartijen maar ook een aantal gemeenten menen, dat er meer gebieden zijn in Nederland waar grootschalige windenergie mogelijk is. Als regio's waar meer mogelijkheden liggen worden vooral Groningen, Friesland en

Noord-Holland genoemd. Voor een aantal van die gebieden zijn initiatiefnemers ook al zover, dat een RCR-melding is ingediend bij het ministerie van EZ en dat er wordt gewerkt aan lokaal draagvlak via participatie. Zij pleiten voor het alsnog toevoegen van deze gebieden aan het plan-MER en de SvWOL.

Daartegenover staat een groot aantal mensen, met name burgers, die bezorgd zijn over de effecten van windenergie op hun leefomgeving en daarom bezwaar maken tegen de aanwijzing in de SvWOL van (één of meer van de) 11 grootschalige windenergiegebieden. Een groot deel van deze bezwaren betreft de Veenkoloniën (Drenthe en Groningen) en het IJsselmeergebied. In veel zienswijzen wordt aangevoerd dat een bepaald gebied zich slecht verhoudt met de primaire functie (woon- en recreatieve functie), dat het landschap te kwetsbaar of uniek is, of dat geen goede inpassing mogelijk is. Deze zienswijzen komen inhoudelijk overeen met zienswijzen uit de vorige procedure, maar indieners hebben zich dit maal ingespannen om hun opvattingen uitvoeriger en meer gedetailleerd te onderbouwen. Hierbij wordt ook informatie uit het plan-MER gebruikt. Om deze redenen pleiten veel mensen voor het plaatsen van grootschalige windparken op zee, voor andere vormen van duurzame energieopwekking of voor kleinere windparken.

In het verlengde hiervan menen velen, dat de nut-en-noodzaak-discussie over windenergie opnieuw moet worden gevoerd. Er zijn allerlei nieuwe inzichten over de kosten, over de efficiëntie (ook binnen het geheel van het elektriciteitsnet) en over de gezondheidsgevolgen, stellen zij. Mensen wijzen erop, dat niet alle maatschappelijke kosten worden meegerekend, zoals de grondstoffen voor en de productie van windturbines, de sloop en het omsmelten van windturbines aan het einde van de levensduur, de subsidie en de compensatie van de schade voor omwonenden.

Veel mensen hebben aangegeven dat zij, gezien de vermeende of verwachte materiële en immateriële schade (door waardevermindering huizen, geluidsoverlast, psychische klachten) een financiële vergoeding op haar plaats vinden. Ook wordt gewezen op de effecten voor andere economische sectoren zoals toerisme en werkgelegenheid.

In het verlengde van bovenstaande wordt naast eventuele financiële compensatie voor omwonenden gewezen op het belang van zowel planparticipatie als financiële participatie bij de ontwikkeling van windenergie. Over het algemeen wordt de participatie door veel van de indieners die te maken hebben met plannen voor concrete windturbineparken op land, zoals in de Veenkoloniën, als matig of onvoldoende ervaren. Indieners zien vooral bezwaren in

de in hun ogen scheve verdeling van lusten en lasten. De financiële baten van windenergie komen ten goede aan energiebedrijven, agrariërs en andere initiatiefnemers, terwijl inwoners van gebieden waar windparken worden gerealiseerd de lasten moeten dragen (geluidsoverlast, beleving landschap, waardedaling huizen). Veel indieners vinden dat de bewoners van windlocaties direct of indirect moeten profiteren, ook omdat daardoor het draagvlak groter wordt. Een aantal indieners meent dat de Structuurvisie financiële participatie verplicht zou moeten stellen. Anderzijds zijn verschillende indieners van mening, dat financiële participatie van omwonenden - in ieder geval in de vorm waarmee zij te maken hebben (gehad) - onvoldoende wordt aangeboden, of een vorm van omkoping is, of dat het tweespalt binnen de gemeenschap in de hand werkt omdat niet iedereen over investeringskapitaal beschikt.

Wat milieuaspecten betreft, zijn verreweg de meeste opmerkingen binnengekomen over de verwachte geluidsoverlast, de aantasting van het landschap van de eigen woonomgeving, en het effect van beide op de gezondheid. In dit kader heeft men veel kritiek op de manier waarop in het plan-MER is gekeken naar bijvoorbeeld achtergrondgeluid en laagfrequent geluid en het effect hiervan op gezondheid. Ook houdt de effectbeschrijving geen rekening met de aanwezigheid van grote aantallen woningen, al of niet verspreid. Samenhangend hiermee is men kritisch over de vigerende regelgeving, zoals de normering, berekening of handhaving van geluid en slagschaduw hinder. Ook wijst men op risicodragende infrastructuur zoals hogedruktransportleidingen voor aardgas die niet in het MER is onderzocht. Op basis van deze kritiek doen sommige indieners voorstellen voor een andere bescherming van woningen tegen geluid of landschappelijke aantasting; voorbeeld is het treffen van maatregelen zoals een zonerings van 1 of 2 kilometer rond woonbebouwing en tussen verschillende windparken.

Strekking advies Commissie m.e.r.

De Commissie voor de m.e.r. hierna: 'de Commissie') wees er eind 2012 in haar advies over de Notitie reikwijdte en detailniveau op, dat voor het meewegen van het milieubelang in de besluitvorming het plan-MER in ieder geval de volgende informatie moet bevatten: een geloofwaardige onderbouwing van de wijze waarop het doel (6000 MW in 2020) wordt behaald met een doorkijk naar de periode na 2020, inzicht in de milieugevolgen van de trechtering van 'SVIR gebieden' naar de onderzoeksgebieden die in het plan-MER worden onderzocht, een vergelijking van de alternatieven en hun milieueffecten, een overzicht van de milieuvoordelen en/of milieoverschillen door onderdelen van alternatieven uit te ruilen, een beschrijving van het voorkeursalternatief en hoe de effectbeoordeling van de alternatieven hierbij is betrokken.

De Commissie heeft zich op 17 juni 2013, in een voorlopig

advies, uitgesproken over de juistheid en de volledigheid van het MER. Daarbij constateerde de Commissie dat daarin nog informatie ontbrak die zij essentieel achtte voor het volwaardig meewegen van het milieubelang in de besluitvorming. Zij stelde vast, dat het MER onduidelijkheden in de methodische aanpak bevat. Alternatieven zijn onduidelijk gedefinieerd, waardoor het beoordelen van milieueffecten en het maken van vergelijkingen tussen de gebieden niet mogelijk is.

Ook is onduidelijk, hoe wordt omgegaan met (lopende) RCR-projecten voor gebieden die niet in de SVWOL passen, en met de milieueffecten van deze projecten.

Verder adviseerde de Commissie, om in de Passende Beoordeling antwoord te geven op de vraag of aantasting van natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden op voorhand is uit te sluiten in het voorkeursalternatief en indien dit niet het geval is, om dan een verkenning van de ADC-stappen uit te voeren.

Op 23 januari 2014 heeft de Commissie definitief advies uitgebracht over het aangevulde en aangepaste plan-MER. Ze stelt vast dat, ondanks de inhoudelijke aanvullingen over gevolgen voor de natuur, het MER als geheel lastig te doorgronden is en dat de methodiek op verschillende punten vragen oproept. Zo vindt ze de informatie over de alternatieven nog steeds weinig transparant en daarmee ook de beoordeling van de milieueffecten op tal van punten moeilijk verifieerbaar. Niettemin is de Commissie van oordeel dat het aangevulde MER voldoende

informatie bevat voor te nemen besluiten in de SVWOL: het vastleggen van generieke inrichtingsprincipes en aandachtspunten voor de ontwikkeling van grootschalige windenergie in specifieke gebieden. Ze stelt vast dat het MER beperkt heeft bijgedragen aan de aanwijzing in de SVWOL van de gebieden die geschikt zijn voor grootschalige windenergie, omdat,

zoals ook in het MER is vermeld, vooral de bestuurlijke afspraken tussen het Rijk en de provincies daarin leidend zijn geweest. De aanbeveling van het voorlopige advies om een overzicht op te stellen van actuele (leemten in) kennis over gezondheidseffecten van windenergie blijft een aandachtspunt. Omdat het een aanbeveling voor het vervolgtraject betreft, gaat het advies niet meer in op dit punt.

Vanwege bestuurlijke afspraken tussen het Rijk en de provincies vormen de provinciale reserveringen voor windenergie het vertrekpunt voor het plan-MER en niet het totaal aan kansrijke gebieden uit de SvIR. Het (aangevulde) plan-MER constateert dat in een substantieel deel van de SVIR-gebieden die niet in het MER zijn onderzocht, vergelijkbare milieueffecten zullen optreden als in de wel onderzochte gebieden. Naar het oordeel van de Commissie blijven door de bestuurlijke afspraken als vertrekpunt te hanteren, kansen voor grootschalige windenergie liggen, zonder voldoende onderbouwing van de milieugevolgen van deze benadering en zonder dat duidelijk

wordt om welk potentieel opgesteld vermogen het gaat. Het (aangevulde) plan-MER geeft aan, dat de capaciteit voor grootschalige windenergie die binnen de geselecteerde gebieden geplaatst kan worden, onzeker is. Verder hangt die capaciteit sterk af van het gewicht dat aan bepaalde belemmeringen en concurrerende belangen wordt toegekend. Het (aangevulde) MER maakt niet duidelijk of met een combinatie van grootschalige windenergie en een realistisch aanbod van kleinschalige windenergie per provincie het doel van 6000 MW met redelijke zekerheid haalbaar is. Verder wordt geen perspectief geschetst van de ontwikkeling van grootschalige windenergie op de (middel)lange termijn. Naar het oordeel van de Commissie blijft daarmee onduidelijk of en hoeveel aanvullende gebieden na 2020 nodig (kunnen) zijn om de duurzame energiedoelen te behalen. De Commissie is van mening dat een analyse van alle SVIR-gebieden zou hebben geleid tot een meer samenhangende, ruimere en optimalere opbouw van de alternatieven, met een grotere kans op het bereiken van gestelde doelen. Tot slot geeft de Commissie aan, waarom ook in het kader van de toepassing van de Natuurbeschermingswet het niet analyseren van alle SVIR-gebieden als een gemiste kans en vooral ook als een risico dient te worden beschouwd. De conclusie dat er geen andere alternatieven zijn, wordt niet onderschreven, omdat niet alle kansrijke gebieden uit de SVIR zijn onderzocht. Indien een Passende beoordeling voor een specifiek SvWOL-gebied aantoonde dat significante negatieve effecten niet zijn uit te sluiten en mitigerende maatregelen die effecten niet kunnen opheffen, zal dus alsnog eerst naar een alternatief moeten worden gezocht, vóór dwingende redenen van openbaar belang en compensatie aan de orde komen.

1.2 Doorwerking zienswijzen en advies

Een groot deel van de zienswijzen betreft een zorg of een mening over (bepaalde) negatieve effecten van de komst van windmolenparken in het algemeen of voor een bepaald gebied waaraan in het plan-MER of in de Structuurvisie al aandacht wordt besteed. Dit wordt in de Nota van Antwoord toegelicht. Omdat aan de naar voren gebrachte punten reeds tegemoet wordt gekomen in het plan-MER of de Structuurvisie, of omdat vast staat dat deze aandacht moet worden gegeven in de procedure voor concrete windprojecten, hebben deze zienswijzen geen gevolg voor het beleid (m.a.w. 'geen doorwerking'). Wel maken zij duidelijk, welke zorgen en meningen onder burgers leven. Het kabinet realiseert zich ook dat de zorgen over windenergie niet allemaal kunnen worden weggenomen, zeker nog niet in dit stadium van besluitvorming. Windenergie heeft onmiskenbaar effecten op het landschap, het bestaande ruimtegebruik en de leefomgeving van burgers. Door middel van het in beeld brengen van de potentiële effecten 'kans op effecten' van windenergie en het potentiële doelbereik meent het kabinet in staat te zijn

om een goed afgewogen oordeel te vellen, in hoeverre de onderzochte gebieden zich in beginsel lenen voor grootschalige windenergie, én om aan te geven welke aandachtspunten per gebied in ogenschouw moeten worden genomen bij de ontwikkeling van concrete initiatieven voor grootschalige windenergie. Met de wetenschap dat concrete windturbineprojecten van meer dan 15 MW altijd m.e.r.-plichtig zijn, en lettend op de beleidsformulering in par. 2.6 en 3.6 van de ontwerp-SvWOL, durft het kabinet in de Nota van Antwoord uit te spreken dat gedurende de planvormingsperiode van concrete windturbineprojecten alle zaken die in het plan-MER alleen algemeen en kwalitatief konden worden onderzocht ook gedetailleerd en zo mogelijk kwantitatief zullen worden onderzocht, en met belanghebbende burgers zullen worden gecommuniceerd, en tot slot bij de besluitvorming zullen worden betrokken.

Naast bovenstaande zienswijzen over het plan-MER en de beleidsformuleringen in ontwerp-SvWOL zijn er ook opvattingen die buiten de reikwijdte vallen van de Structuurvisie en het plan-MER. Het gaat dan onder meer over opmerkingen ten aanzien van:

- het nut en de noodzaak van windenergie op land;
- vergelijking met andere manieren om duurzame elektriciteit op te wekken;
- de gevolgen van 6000 MW voor het landelijke transportnet en de regionale transportnetten voor elektriciteit;
- normering en handhaving van wet- en regelgeving zoals bijvoorbeeld geluid;
- het subsidiestelsel voor windenergie;
- (financiële) compensatie voor eventuele hinder of schade;
- lopende initiatieven voor windturbineparken.

Deze zienswijzen hebben om deze reden geen gevolg gehad voor de aanvulling van het plan-MER of de vaststelling van de Structuurvisie. Wel is - voor zover mogelijk of relevant - uitleg gegeven over het achterliggende beleid of aangegeven waar de betreffende discussie wel wordt gevoerd. Deze uitleg is niet zelden veel uitvoeriger dan in de eerste Nota van Antwoord omdat het kabinet heeft moeten vaststellen dat er intensievere informering van het geïnteresseerde en betrokken publiek nodig is over de achtergronden van het energiebeleid, maar ook over de spelregels volgens welke dit beleid tot stand komt. In enkele thema's is het nuttig gebleken om in de kabinetsreacties een verband te leggen tussen achtergronden van energiebeleid en de beoordeling van concrete windturbineprojecten. Het is immers niet zo zinvol om met burgers te discussiëren over het landschappelijk effect van windturbines, wanneer niet eerst een opvatting over het nut van windturbines kan worden gedeeld. Een aantal zienswijzen heeft ertoe geleid dat in het plan-MER of de Structuurvisie een aantal onderbouwingen

of beleidsuitspraken zijn aangevuld. Voorbeelden zijn de aanvullingen van het plan-MER op de onderdelen 'cumulatie van effecten op Natura 2000-gebieden' en 'Passende beoordeling'. Verder zijn enkele aandachtspunten toegevoegd aan de aanwijzing van gebieden. Zienswijzen waarin is verzocht om een bepaald gebied niet in de Structuurvisie op te nemen dan wel juist aanvullende gebieden op te nemen, zijn niet gehonoreerd. Het kabinet is met de provincies overeengekomen dat de provinciale reserveringen het uitgangspunt vormen van het plan-MER en de Structuurvisie. Daarnaast zijn op verzoek van de Tweede Kamer prestatieafspraken met provincies gemaakt over de realisatie van de kabinetsdoelstelling voor windenergie op land. Op basis van het plan-MER en de prestatieafspraken met provincies is het voorkeursalternatief opgesteld waarin slechts een deel van de onderzoeksgebieden uit het plan-MER zijn opgenomen.

In veel zienswijzen wordt gepleit voor het beter betrekken van omwonenden bij de uitwerking van windturbineplannen. Ook wordt gepleit voor het uitbreiden van de mogelijkheden tot financiële participatie en het instellen van gebiedsfondsen. Dit heeft ertoe geleid dat het kabinet – mede dankzij voortschrijdend inzicht – meer in detail aangeeft wat er op deze gebieden wenselijk en mogelijk is. Verzoeken om schadevergoeding per individueel huishouden wijst het kabinet af. Niet alleen deelt het kabinet niet het zwaar aangezette beeld dat zienswijzen van deze schade schetsen, maar ook wil het kabinet niet naast de algemene planschaderegeling van de Wet ruimtelijke ordening een speciale schaderegeling treffen voor windturbines. Dit zou ook een ongewenst precedent scheppen voor ruimtelijke orderingsbesluiten in andere sectoren.

Parallel aan de opstelling van de ontwerp-Structuurvisie is door het Centraal PlanBureau (CPB) een kosten-batenanalyse uitgevoerd van de ontwikkeling van grootschalige windenergie op land, waarin de economische effecten zoals invloed op toerisme, recreatie en werkgelegenheid voor Nederland en voor de betreffende gebieden zijn berekend. Dit rapport is bij het definitieve besluit over de Structuurvisie betrokken, maar heeft niet geleid tot ander beleid voor de noodzaak van windenergie of voor de fasering van de doorgroei in de tijd. Wel is een tekst opgenomen over de uitkomsten van de analyse van het CPB en de visie van het kabinet daarover.

Wat betreft de doorwerking van het (vrijwillig) advies van de Commissie voor de m.e.r. over het plan-MER: het kabinet beschouwt dit als een waardevol advies. Het advies over de Notitie reikwijdte en detailniveau was de kwaliteit van het plan-MER al ten goede gekomen. In het plan-MER zijn veel van de adviezen van de Commissie ter harte genomen. Dit geldt ook voor het advies van de Commissie over het eind maart 2013 gepubliceerde plan-MER. Zo

wordt in het Aangevulde plan-MER nog meer inzicht gegeven in de milieuconsequenties van de trechtering van SVIR gebieden naar de onderzoeksgebieden in het plan-MER door een vergelijking met enkele niet onderzochte gebieden. Ook wordt er in het aangevulde plan-MER expliciet gekeken naar cumulatie van natuureffecten op Natura 2000-gebieden. Tot slot is de Passende Beoordeling uitgebreid en ook wordt via een aantal stappen een pre-ADC-toets gedaan om inzicht te krijgen in de haalbaarheid van windturbineprojecten indien aantasting van natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden niet op voorhand is uit te sluiten. Het advies van de Commissie om onderdelen van de alternatieven uit te ruilen om tot een voorkeursalternatief te komen, kon maar ten dele ingevuld worden vanwege de bestuurlijke afspraken met de provincies. Om dezelfde reden is het advies niet overgenomen, om nog alternatieven bij de vergelijking te betrekken die zijn samengesteld uit kansrijke gebieden van de SVIR die buiten de in het MER bekeken gebieden liggen. In deze Nota van antwoord geeft het kabinet ook aan, waarom het er niet voor kiest om het doel van 6000 MW in 2020 veilig te stellen door meer gebieden aan te wijzen dan strikt nodig is ('reservegebieden').

2 Detailoverzicht van
ontvangen zienswijzen en
adviezen, en reacties
hierop van bevoegd gezag

Deel A

Zienswijzen op het voornemen

Thema A: SvWOL en bestuurlijke afspraken

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
Algemeen				
1, 20, 25, 31, 34, 60, 64, 78, 80, 87, 101, 105, 117, 120, 123, 126, 128, 129, 138, 151	Komst rijksvisie	Indieners geven aan dat zij positief staan tegenover de SvWOL / de komst van een rijkskader voor de ontwikkeling van windenergie in Nederland, en de SvWOL zien als een belangrijke stap bij de ontwikkeling van windenergie. Indieners maken daarnaast ook diverse kanttekeningen bij de SvWOL. Deze komen elders in deze Nota van Antwoord aan bod.	Het kabinet beschouwt dit signaal als ondersteuning van zijn beleid.	-
118, 138, 141, 150	Combineren met andere rijksstructuurvisies	Indiener doet de suggestie om de structuurvisies "Windenergie op land" en "Windenergie op zee" te combineren met het Structuurschema Elektriciteitsvoorzieningen III tot een geïntegreerd Nederlands Masterplan Windenergie. Andere indieners wijzen erop dat alleen op die manier alle gevolgen voor het landelijke transportnet voor elektriciteit in beeld kunnen worden gebracht. De evaluatie van SEV-III moet in elk geval worden betrokken bij vaststelling van de SvWOL.	De Structuurvisie Elektriciteitsvoorziening (SEV) is het beleidsdocument van het rijk dat tot doel heeft te waarborgen dat er voldoende ruimte is voor grootschalige productie en transport van elektriciteit. Met het oog daarop zijn in het SEV vestigingsplaatsen aangewezen voor (conventionele) elektriciteits-centrales met een vermogen van meer dan 500 MW en globale tracés van bestaande en nieuwe hoogspanningsverbindingen met een spanning van 220 kilovolt of hoger. Bij de structuurvisies Windenergie op land en Windenergie op zee ligt de nadruk op de ruimtelijke keuze en aanwijzing van plaatsingsgebieden voor windenergie. Het is vanwege de sterk verschillende overlegkaders en de verschillende planningsdoelmatiger om deze structuurvisies afzonderlijk openbaar te maken en in de Tweede Kamer te bespreken. In het Energierapport (Ministerie van EZ, 2011) en in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (2011) wordt het overzicht en de samenhang geboden tussen de verschillende structuurvisies. Par. 3.4 van de SvWOL is aangevuld met een korte beschrijving van de verhoudingen tussen de structuurvisies. Daar waar nodig vindt onderlinge afstemming tussen structuurvisies plaats. Mogelijk ten overvloede zij nog opgemerkt, dat ook de provincies structuurvisies opstellen voor hun ruimtelijke keuzen over windenergie. Ook die structuurvisies hebben een zelfstandige politieke functie, en worden tevens afgestemd op de SvWOL.	geen
Kader en doel SvWOL				
68, 100, 114	Kader en doel SvWOL	De SvWOL schiet tekort in haar doelstelling om een ruimtelijk kader te bieden voor concrete initiatieven. De SvWOL bevat nauwelijks inrichtingsprincipes en aandachtspunten en er wordt niet concreet vastgelegd in hoeverre er rekening dient te worden gehouden met aspecten als inpassing in het landschap en de belangen van omwonenden. Verder het verzoek om striktere voorwaarden en kaders op te stellen voor onder meer: <ul style="list-style-type: none"> • De afstand van windmolens tot woningen/woonkernen • Maatwerk m.b.t. geluid rond woningen • Draagvlakonderzoeken • Gedegen onderzoek naar gezondheidsrisico's van windmolens • Normstelling voor geluid aanpassen aan huidige windmolentypes • Compensatieregelingen 	De SvWOL biedt een ruimtelijk toetsingskader voor de ontwikkeling van grootschalige windenergie. De SvWOL gaat uit van vigerende wettelijke kaders. Deze kaders staan in de SvWOL naar de mening van het kabinet niet ter discussie (zie ook thema's Gezondheid en Geluid). Deze kaders zijn dus ook van toepassing op windenergieprojecten in de aangewezen grootschalige gebieden en windenergieprojecten waarvoor provincies of gemeenten locaties aanwijzen. Daarnaast moet bij elk concreet ruimtelijk plan voor een windenergieproject een ruimtelijke onderbouwing worden gegeven. Hierin motiveert het bevoegde bestuursorgaan hoe het belangen afweegt waarvoor geen vaste normen gelden. Daarvoor worden ook de nodige onderzoeken uitgevoerd en al of niet in het project-MER verwerkt. Om de ruimtelijke onderbouwing richting te geven zijn in de SvWOL zowel algemene inrichtingsprincipes als aandachtspunten per grootschalig windgebied geformuleerd, waarmee rekening moet worden gehouden bij de ontwikkeling van een concreet windpark. Naast richting geeft dit ook ruimte voor het benodigde maatwerk. Het kabinet zal daarom geen striktere voorwaarden en kaders opstellen voor de genoemde onderwerpen, voor zover deze vallen binnen de reikwijdte van de SvWOL.	geen
94	Kader voor regionale initiatieven	De SvWOL dient een kader te vormen voor regionale initiatieven op het gebied van duurzame energieopwekking.	Passend bij de verantwoordelijkheidsverdeling tussen het rijk en decentrale overheden voor de ruimtelijke inpassing van windenergie, betreft de SvWOL alleen een ruimtelijk kader voor grootschalige windenergieprojecten (100 MW en meer), waarvoor het Ministerie van EZ en van IenM verantwoordelijk zijn voor de ruimtelijke inpassing. Provincies geven een kader voor andere windenergieprojecten. Voor andere vormen van duurzame energieopwekking ziet het kabinet geen goede reden om een ruimtelijk kader op te stellen.	geen

45, 71	Hardheid grenzen toetsingskader SvWOL	Hoe hard is de afbakening van de gebieden in de SvWOL precies? De SvWOL lijkt toch ruimte te bieden voor de ontwikkeling van grootschalige windenergie buiten de aangewezen gebieden. Dit is naar de mening van de indieners een zorgelijke ontwikkeling.	Met de vaststelling van de ontwerp-structuurvisie (maart 2013) heeft het kabinet vastgelegd welke gebieden het geschikt acht voor de ontwikkeling van grootschalige windenergie. Daarnaast gelden ook de bestuurlijke afspraken tussen het Rijk en de provincies (januari en juni 2013). De ministers zullen in beginsel overeenkomstig het in de structuurvisie geformuleerde beleid handelen en de Minister van Economische Zaken zal alle RCR-meldingen daarom allereerst toetsen aan de SvWOL-gebieden. Indien de RCR-melding in het SvWOL gebied ligt kan worden aangenomen dat bij projectuitwerking van dat initiatief sprake kan zijn van goede ruimtelijke ordening. Wel zal nog aan de overige beoordelingsaspecten (bijvoorbeeld uitvoerbaarheid) van een inpassingsplan moeten worden voldaan. Verder dient opgemerkt te worden dat de gebiedsbegrenzing van de gebieden in de SvWOL niet op perceelsniveau nauwkeurig is en alleen dient voor de beoordeling van RCR-meldingen. Is het een initiatief dat buiten een van de SvWOL-gebieden ligt, dan ontbreekt de onderbouwing uit de SvWOL. De Ministers mogen dan onder omstandigheden afwijken van hun eigen beleid, doch dit vereist een goede ruimtelijke onderbouwing en een motivering waaraan zware zorgvuldigheidseisen worden gesteld. Het kan ook voorkomen dat, in overeenstemming met betrokken overheden en initiatiefnemers, in een project-MER voor een RCR-initiatief inrichtingsvarianten onderzocht worden die deels buiten de gebiedsbegrenzing van het SvWOL gebied vallen.	-
114	Ook opnemen kleinschalige (pijplijn) projecten	Verzoek om rekening te houden met bestaande en in ontwikkeling zijnde kleinschalige projecten in de SvWOL / deze op te nemen in de SvWOL, omdat deze een belangrijke bijdrage (moeten) leveren aan het halen van de landelijke doelstelling van 6000 MW windenergie in 2020, o.a. door opschaling en schaalvergroting op locatie.	Het kabinet deelt de mening dat zowel kleinschalige als grootschalige initiatieven noodzakelijk zijn om de ambitie van 6000 MW windenergie op land in 2020 te verwezenlijken. Hieraan wordt in de Structuurvisie Windenergie op land ook aandacht besteed. De (coördinatie) van de vergunningverlening bij kleinschalige initiatieven is en blijft echter een verantwoordelijkheid van provincie en/of gemeente. De SvWOL doet hieraan geen afbreuk.	geen
10	Onvoldoende inzicht in impact visie	Verzoek om voor elke locatie/gebied in de SvWOL de maximale capaciteit vast te leggen, zodat de impact van de visie beoordeeld kan worden. Dit is nu niet het geval omdat de SvWOL geen zekerheid geeft over de omvang van de windparken.	De SvWOL geeft geen maxima per gebied aan teneinde ruimte te bieden aan lokaal maatwerk. In het plan-MER is wel een bandbreedte van de capaciteit per gebied opgenomen. De 'maxima' per gebied of op een locatie kunnen pas bepaald worden in vervolgetrajecten waarbij nader onderzoek wordt gedaan en in samenspraak met belanghebbenden tot een ruimtelijk ontwerp wordt gekomen.	In plan-MER
24	Onvoldoende inzicht in impact visie	De SvWOL geeft onvoldoende inzicht in de te verwachten hinder van (infra) geluid, slagschaduw, gezondheidsrisico's voor mens en dier en de benodigde aanpassingen van het elektriciteitsnet.	In het plan-MER wordt per gebied de impact op kans op hinder van de door de indiener genoemde milieuaspecten beschreven, passend bij het schaalniveau van de SvWOL. In de SvWOL wordt ook ingegaan op de mogelijk noodzakelijke aanpassingen van het elektriciteitsnet. De SvWOL geeft op basis hiervan aandachtspunten mee om in het vervolgonderzoek ten behoeve van een concreet project mee te nemen. Zie ook bij thema 'Plan-MER'.	geen
66	Economische belangen onvoldoende meegewogen	Indiener noemt het de grootste tekortkoming van SvWOL dat wordt voorbijgaan aan de economische belangen in de aangewezen gebieden.	De opmerking heeft als strekking dat de aanwijzing van gebieden tot grootschalig windenergiegebied <i>per se</i> economisch nadelig is voor die gebieden. Uit de reacties van bevoegd gezag in het thema 'Economische gevolgen' (en de daar behandelde MKBA-studie van het Centraal Planbureau) moge blijken dat bevoegd gezag de wetmatigheid van de bewering niet onderschrijft en wel oog heeft voor de economische belangen.	-

Uitgangspunten SvWOL

Voor zienswijzen over de onderbouwing en uitgangspunten van de SvWOL in relatie tot het nut en de noodzaak van windenergie: zie ook het thema 'Nut en noodzaak'

9, 13, 73, 100, 132	Onderbouwing en uitgangspunten	Een aantal indieners stelt dat de uitgangspunten en onderbouwing van de SvWOL onvolledig of onjuist is, dan wel ontbreekt, waarmee de uitgangspunten in twijfel worden getrokken. Hierbij gaat het onder meer om de nut en noodzaak van windenergie, zoals de stelling dat duidelijk is dat windenergie op land ook de komende jaren een van de meest kosteneffectieve manieren is om hernieuwbare energie te produceren. Het is onduidelijk welke gegevens hieraan ten grondslag liggen (bv welke kosten de aanbodcurve van ECN uit 2010 meeneemt). Vermoed wordt dat niet alle maatschappelijke kosten (incl. verwijderingskosten molens) worden meegenomen. Verzoek is om dit alsnog te doen en de uitkomsten te betrekken bij de SvWOL.	In par. 1.2 van de ontwerp-SvWOL geeft het kabinet op bondige manier aan waarom windenergie op land nodig is. Daarbij citeert het ook bronnen die deze noodzaak verder onderbouwen. Het is hiermee niet nodig om al deze gegevens in de SvWOL zelf op te nemen. Wat betreft de kosten en baten van windenergie heeft het CPB op verzoek van het kabinet in mei 2013 een rapport uitgebracht. Ook dit zal in de definitieve SvWOL worden verwerkt. Op enkele zienswijzen over de noodzaak van windenergie wordt gereageerd in het thema 'Nut en noodzaak'.	geen
96	Ontbreken van strategisch plan, ordening, genuanceerd beleid	Indiener vindt het verbazingwekkend dat er miljarden in windenergie wordt geïnvesteerd zonder een strategisch beleidsplan voor de ontwikkeling van alle hernieuwbare energie. Er is sprake van ongenueanceerd beleid en plaatsing in gebieden die vanwege de windsnelheid geen optimaal rendement zullen leveren.	Het rijk (i.c. de ministeries van IenM en van EZ) geeft sturing aan de ontwikkeling van grootschalige windenergie in Nederland via twee invalshoeken, te weten het belang van goede ruimtelijke ordening en het belang van de ontwikkeling van duurzame energie. In het beleidsstuk 'Ruimtelijk Perspectief Windenergie op land' (2011) en in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (2011, SVIR) heeft het Ministerie van IenM kansrijke gebieden voor grootschalige windenergie op land geselecteerd. In verband met kostenefficiëntie is daarbij rekening gehouden met de windsnelheid. Met behulp van het plan-MER behorend bij de SvWOL is het kabinet in de afgelopen periode nagegaan of er in de geselecteerde 11 windenergiegebieden van de SVIR bij de realisatie van grootschalige windenergieprojecten (minstens 100 MW) sprake zal kunnen zijn van goede ruimtelijke ordening. De ruimtelijk gezien geschikte gebieden worden nu vastgelegd in de SvWOL. Sturing van de ontwikkeling van windenergie op land via de economische invalshoek geschiedt met de stimuleringsregeling SDE+. Deze regeling is zo opgezet dat de meest kosteneffectieve vormen van duurzame energie, die de minste financiële steun nodig hebben, het eerst in aanmerking komen voor subsidie. Ook windenergie op land valt hieronder. Met de SDE+ moedigt het kabinet marktpartijen aan om in goedkope vormen van duurzame energie te investeren. De overheid investeert zelf niet in windprojecten. De miljarden die indiener noemt, moeten worden opgebracht door banken of uit eigen vermogen van marktpartijen. Sturing van de ontwikkeling van grootschalige toepassing van wind op land geschiedt verder via afspraken tussen kabinet en IPO (opgenomen in de SvWOL). Deze kunnen worden gezien als het algehele beleidskader voor de realisatie van 6000 MW windenergie op land in 2020. De afspraken krijgen sedert maart 2013 op verschillende manieren nadere uitwerking. Er is onder andere een kernteam ingesteld dat de voortgang door monitoring bewaakt.	-
114	Ondersteuning vanuit 1 loket	Indiener zou het onderwerp windenergie het liefst ondergebracht zien bij 1 ministerie, want hij ervaart de huidige indeling bij zowel ministerie EZ als IenM als niet optimaal.	De minister van IenM is verantwoordelijk voor ruimtelijk beleid. De minister van EZ is verantwoordelijk voor het (duurzame) energiebeleid. Omdat bij windenergie beide beleidsterreinen aan de orde zijn, is betrokkenheid van beide ministers voor de hand liggend en gewenst. In de praktijk worden bij wet- en regelgeving zoveel mogelijk keuzen gemaakt die recht doen aan het gewicht daarbij van genoemde verantwoordelijkheden. Zo is voor de SvWOL de minister van IenM eerstverantwoordelijk omdat de SvWOL een nadere invulling is van de WRO. Bij RCR-projecten is de minister van EZ eerstverantwoordelijk omdat de RCR een nadere invulling is van de Elektriciteitswet 1998. De SDE+ beoogt projecten rendabel en daarmee uitvoerbaar te maken met het oog op het halen van energiedoelstellingen. Deze regeling berust daarom bij het ministerie van EZ.	Buiten reikwijdte SvWOL

136	Relatie ontwikkeling windenergie met primaire functie gebied	Indiener merkt op dat het in de SvWOL genoemde uitgangspunt dat het gebruik maken van rijksgronden voor windenergie niet strijdig mag zijn met de primair beoogde functie van rijksgronden, ook voor niet aan het rijk toebehorende gronden dient te gelden.	Het kabinet heeft met zijn uitspraak over de primaire functie van rijksgronden in de SvWOL (par. 3.3) een beleidsuitspraak gedaan die bepalend is voor de inrichting van beleidsregels en voor het beleid van het RVOB. Het kabinet is niet bevoegd om een dergelijke beleidsuitspraak te doen over gronden die aan anderen toebehoren. Voor zover de functie van zulke gronden in een bestemmingsplan wijziging behoeft vanwege een windenergieproject dient het bevoegde bestuursorgaan voor dat bestemmingplan hiervoor de motivering te geven en daarbij de regels in acht te nemen die de Wet ruimtelijke ordening hiervoor geeft.	geen
Totstandkoming keuze gebieden/ uitgangspunt provinciale gebieden / onderbouwing				
46, 60, 68, 80, 87, 113, 114, 116, 118, 120	Ontbreken (legitieme) motivering in SvWOL waarom bepaalde gebieden niet zijn onderzocht/ afvallen die zich wel lenen voor grootschalige windenergie	De keuze voor de gebieden in de ontwerp-SvWOL is uitsluitend gebaseerd op de bestuurlijke afspraken tussen het Rijk en het IPO/ provincies. De keuze voor het niet onderzoeken van gebieden in het plan-MER, dan wel het afvallen of opnemen van bepaalde gebieden in de SvWOL, wordt in de ogen van de indieners niet of onvoldoende inhoudelijk onderbouwd. Dit heeft tot gevolg dat een aantal goede locaties niet in de ontwerp-SvWOL is opgenomen (locaties in Noord-Holland en Groningen bv) of juist hadden moeten afvallen op basis van het plan-MER (bv N33). Verzoek om gebieden te kiezen op basis van degelijk onderzoek en goede argumenten en deze alsnog aan te wijzen of te laten afvallen. Een indiener stelt voor dat deze keuze door het Rijk onbevooroordeeld en zonder overleg met provincies wordt gemaakt.	Het kabinet ziet het realiseren van de windopgave van 6000 MW in 2020 als een gezamenlijke opgave van Rijk en regio. Daarnaast is het kabinet door de Tweede Kamer verzocht afspraken met provincies te maken over de taakverdeling van de totale windopgave. Uitgangspunt voor de Structuurvisie Windenergie op Land is de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR). Het Rijk heeft in de SVIR gebieden op land aangegeven die hiervoor kansrijk zijn op basis van de combinatie van landschappelijke, ruimtelijke en natuurlijke kenmerken, waar onder de gemiddelde windsnelheid. In de SVIR is verder bepaald dat binnen deze gebieden het kabinet in samenwerking met de provincies locaties voor grootschalige windenergie gaat aanwijzen en dat deze gebieden nader worden aangewezen in de Structuurvisie Windenergie op land. Bij het aanwijzen van gebieden heeft het kabinet vervolgens vele aspecten betrokken: de bestuurlijke afspraken tussen het Rijk en de provincies (februari en mei 2011), het plan-MER en de passende beoordeling opgesteld in het kader van de SvWOL, de reeds gestarte windenergieprojecten die vallen onder Rijkscoördinatie-regeling en die passen binnen het beleid van de provincie, de zienswijzen van burgers, maatschappelijke organisaties, marktpartijen en overheden en het advies van de Commissie voor de m.e.r.. Bij deze keuze zijn geen gebieden afgefallen waarmee het doel van 6000 MW zou kunnen worden bereikt met minder gevolgen voor het milieu. Zie ook het thema 'Gebiedskeuze'.	geen
42	Provincies moeten leidend zijn	Verzoek om de plaatsing van windturbines aan de provincies over te laten.	De door provincies aangedragen gebieden zijn het uitgangspunt geweest voor de gebieden die in het kader van de SvWOL zijn onderzocht en opgenomen in de SvWOL. Voor grootschalige windenergie (100 MW of meer) coördineert het rijk de vergunningverlening voor de ontwikkeling van windenergie in de gebieden. Provincies en gemeenten zijn verantwoordelijk voor de (coördinatie van de) vergunningverlening van windenergieprojecten van minder dan 100 MW.	geen
82	Onduidelijke afweging	Vraag hoe de afweging over de provinciale gebieden voor grootschalige windenergie heeft plaatsgevonden bij provincies. Dit is niet duidelijk.	Het is aan de provincies om aan te geven hoe zij tot deze gebieden zijn gekomen.	Buiten reikwijdte SvWOL
105	Kritische opstelling t.o.v. akkoord Rijk/ IPO	Indiener staat afwijzend tegenover de aanwijzing van IJsselmeer en Markermeer tot grootschalig windenergiegebied, maar onderkent dat aanwijzing volgt uit bestuurlijke afspraken.	Kabinet ziet de zienswijze als ondersteuning van zijn beleid.	-
Resterende opgave 6000 MW				
74, 101, 119	Resterende opgave provincies	Verzoek om in definitieve SvWOL duidelijkheid te bieden over de volledige invulling 6000 MW op land zodat duidelijkheid ontstaat richting marktpartijen en andere belanghebbenden.	De prestatieafspraken in de SvWOL worden overeenkomstig het aanvullende bod van IPO/provincies aangepast. In de SvWOL wordt niet aangegeven waar provincies buiten de grootschalige windenergiegebieden ruimte voor windturbines aanwijzen. Daarvoor maken provincies zelf ruimtelijke besluiten bekend.	In de SvWOL
Verdeling taakstelling en haalbaarheid prestatieafspraken				
5, 121	Verdeling taakstelling over provincies	Indieners maken bezwaar tegen de in hun ogen onevenredige verdeling van 6000 MW windenergie op land over de provincies. Verzoek om ook de overige provincies deel te laten nemen in de verdeling van grootschalige windenergie.	De provincies zijn in onderling overleg zelf tot deze verdeling gekomen. Verder hebben niet alle provincies ruimte die geschikt is voor grootschalige windenergie. Verder is ook het windaanbod betrokken bij de verdeling over de provincies.	geen

78, 87, 96, 101, 108, 117, 116, 118, 126, 128, 138	Monitoring en bijsturingmechanisme	Er is geen adequaat mechanisme om bij te sturen wanneer blijkt dat de doelstelling niet worden gehaald. Indieners verzoeken om de wijze en frequentie van monitoring nader te concretiseren in de SvWOL zodat indien noodzakelijk direct kan worden bijgestuurd bij het niet nakomen of niet haalbaar blijken van afspraken vanwege concurrerende ruimtelijke belangen, 2) in de definitieve SvWOL aan te geven elke maatregelen worden genomen door het Rijk als blijkt dat de doelstelling niet gehaald wordt. Een eerste evaluatie in 2016 is te laat om nog bij te sturen op het halen van de doelstelling vanwege de ontwikkeltijd van projecten. Bijsturing dient daarom ieder half jaar mogelijk te zijn. Daarnaast wordt de suggestie gedaan om een rijksinstrument te hebben waarmee in het uiterste geval sturing gegeven kan worden aan lokaal beleid en kleine projecten, in het geval een provincie zich (te) terughoudend opstelt bij het toepassen van de provinciale coördinatie-regeling.	Het Rijk heeft met provincies na het verschijnen de van ontwerp-SvWOL uitvoeringsafspraken gemaakt, inclusief afspraken over monitoring. Als bijsturingmechanisme hebben rijk en provincies weloverwogen gekozen voor het niet tevoren aanwijzen van reservegebieden, doch pas aanvullende gebieden te kiezen en aan te wijzen wanneer eerder aangewezen gebieden/locaties om welke goede reden dan ook onmogelijk blijken te zijn. Hiermee wordt voorkomen dat in onnodig veel gebieden onder bewoners en bij gemeente onduidelijkheid bestaat over het wel of niet serieus inzetten op realisering van windenergie. Deze onduidelijkheid kan ook leiden tot verlies aan draagvlak in de in SvWOL aangewezen gebieden. De (coördinatie) van de vergunningverlening bij kleinschalige initiatieven is en blijft echter een verantwoordelijkheid van provincie en/of gemeente. De SvWOL doet hieraan geen afbreuk. De evaluatie van de mate van doelbereiking in 2016 kan duidelijk maken of het doel voor 2020 kan worden gehaald.	Actualisering SvWOL
35, 60, 61, 64, 68, 74, 78, 80, 87, 90, 101, 106, 107, 108, 114, 117, 119, 120, 126, 128 138, 139	Extra of reservelocaties	Indieners voorzien dat de geboden ruimte in de SvWOL te beperkt is (vanwege o.a. concurrerende belangen en benodigde ruimte voor maatwerk), zoals ook in het rapport "Toetsen plan IPO 6000 MW ruimte voor wind op land in 2020 (2013)" door Bosch en Van Rijn wordt geconcludeerd, en om reden dat de bestuurlijke afspraken niet optellen tot 6000 MW. Het verzoek is daarom om nu al extra (reserve)gebieden te onderzoeken in het plan-MER en/of toe te voegen aan de SvWOL (medio 2014) teneinde het realiseren van de doelstelling van 6000 MW in 2020 zeker te stellen. De SVIR gebieden en projecten die reeds zijn aangemeld bij de RCR worden als suggestie aangedragen. Op het moment dat blijkt dat de provinciale zoekgebieden als geheel ontoereikend zijn om de doelstelling te halen, kunnen deze kansrijke reserve locaties/projecten zonder vertraging worden opgenomen in de SvWOL. Zie voor een overzicht van alle genoemde gebieden het thema 'Gebiedskeuze'.	Het kabinet heeft afspraken gemaakt met de provincie over het realiseren van de doelstelling van 6.000 MW windenergie in 2020. Het IPO/de provincies hebben in 2013 een aanvullend bod gedaan, waardoor de afspraken nu optellen tot 6000 MW. Het kabinet heeft er vertrouwen in dat de gebieden die in de SvWOL zijn aangewezen plus de gebieden voor kleinschalige windenergie waarvoor de provincies verantwoordelijk zijn, tezamen voldoende ruimte bieden om de doelstelling in 2020 te realiseren. Het onderzoeken dan wel aanwijzen van extra gebieden ondermijnt het draagvlak in de aangewezen gebieden en is daarom niet wenselijk en acht het kabinet nu ook niet nodig. Zie verder ook de reactie in het vorige punt.	geen
60	Extra gebieden aanwijzen niet noodzakelijk	Indiener acht aanwijzing van extra gebieden in SvWOL niet noodzakelijk.	Het kabinet ziet de zienswijze als ondersteuning voor zijn beleid.	-
78, 117, 126 128	Geen maximale taakstelling per provincie	Beperk het aanwijzen van gebieden niet door uit te gaan van de maxima per provincie uit het IPO-bod, zoals nu het geval is, maar kijk naar de meest geschikte gebieden als doelstellingen niet worden gehaald.	Met de SvWOL legt het kabinet geen maxima vast; het kabinet houdt wel vast aan de afspraken met provincies.	geen
45	Geen extra verplichtingen	Is overheid bereid om de tot nu toegemaakte afspraken met het de provincies te garanderen en niet over te gaan tot extra verplichtingen, ook als de hoeveelheid wind op land niet gehaald wordt?	De kabinet houdt vast aan de bestuurlijke afspraken met het IPO/de provincies hierover. Deze zijn opgenomen in de SvWOL.	geen
78, 101, 138	Niet nakomen prestatieafspraken	Overweeg of het neergelegde beleid in de SvWOL toch kan worden opgenomen in het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening, indien de provincies de afspraken niet nakomen.	Het kabinet acht dit niet nodig. De bestuurlijke afspraken voorzien erin dat indien de taakstelling niet wordt gerealiseerd door provincies, het kabinet de RCR zal inzetten.	geen

78, 106, 117, 138	Gebieden uit afspraken Rijk-IPO planologisch vastleggen op gemeentelijk niveau	De Rijksoverheid dient de mogelijkheid te krijgen om beleid lokaal op te leggen in het geval dat er op 31 december 2013 nog ruimtelijk beleid mist. Omdat provincies wachten op gemeentes met ruimtelijk vastleggen beleid bestaat hierdoor een risico op vertraging.	Het Rijk heeft reeds die mogelijkheid; dit is vastgelegd in de bestuurlijke afspraken tussen het Rijk en het IPO/provincies. Als er gebieden (deels) afvallen tijdens de ruimtelijke, planologische procedures of om een andere reden, dan vult de betreffende provincie zo spoedig mogelijk het afgevalen gedeelte aan met alternatieve locaties. De provincies leggen deze planologische alternatieven uiterlijk de eerste helft van 2014 vast. In provincies die niet leveren wat is afgesproken, wordt de Rijkscoördinatieregeling ingezet.	Reeds in SvWOL
68	Rol van gemeenten	De SvWOL stelt dat deze structuurvisie tot stand komt in afstemming met gemeenten. Indien er bestrijdt dit. Geplande overleggen met de VNG over deontwerp-structuurvisie zijn met enige regelmaat afgezegd. Gemeenten worden geïnformeerd, maar er wordt niet afgestemd, laat staan dat er tot op heden iets gedaan is met de inbreng van de gemeenten.	Het kabinet heeft inderdaad in hoofdzaak met het IPO bestuurlijk overleg gevoerd. Daarbij is het kabinet op grond van de gedeelde verantwoordelijkheden er van uitgegaan dat de door provincies voorgestelde gebieden voor grootschalige windenergie in de eigen provincie bestuurlijk zijn besproken. Het is trouwens geen voorwaarde dat van alle gemeenten steun is verkregen voor het beleid in de SvWOL. Dit, gezien de bevoegdheden van provincies om inpassingsplannen vast te stellen voor windenergieprojecten groter dan 5 MW. In par. 2.6 van SvWOL over governance is aangegeven dat de uitvoeringspraktijk bij windenergie wel rekening zal houden met de opvattingen van gemeenten. Zo streven provincies ernaar om de ruimtelijke plannen waarin zij hun taakstelling uitwerken, op te stellen in overleg met de gemeenten. Het kabinet geeft verder aan dat het in de praktijk van RCR-projecten altijd de relevante gemeenten bij de planvorming zal betrekken. Ook hoopt het kabinet dat de door de minister te coördineren verlening van vergunning geschiedt in samenwerking met de primair daarvoor verantwoordelijke gemeenten.	geen
61, 116	Marsroute voor SvWOL	Voor de realisatie van 6000 MW windvermogen in 2020 is naast het aanwijzen van gebieden een plan of marsroute nodig om het doel te kunnen bereiken.	De SvWOL wijst niet alleen gebieden aan waarin grootschalige windprojecten (> 100 MW) kunnen worden gebouwd. De SvWOL bevat ook een set van afspraken waarin is vastgelegd hoe het rijk en de provincies samen de komende tijd verder vorm zullen geven aan de realisatie van het beoogde vermogen van 6000 MW. Maatschappelijke organisaties kunnen daarbij een eigen inbreng blijven leveren. Een onmisbare rol is weggelegd voor initiatiefnemers (bedrijven, coöperaties en particulieren) om windprojecten op te starten. Kabinet en provincies kunnen zulke marktpartijen wel coördinatie van vergunningverlening aanbieden, maar kunnen niet de precieze marsroute bepalen.	Reeds in SvWOL
18, 34, 74, 119, 120	Lokaal afwegingstraject buiten provinciale gebieden	Indieners vragen om de verantwoordelijkheid van de provincies in de SvWOL duidelijker te benoemen en geven aan dat zij van mening zijn dat deze verantwoordelijkheid verder gaat dan de afspraken die in IPO-verband met het Rijk zijn gemaakt. Er wordt voor gepleit dat op lokaal niveau een eigen afwegingstraject kan plaatsvinden indien er sprake is van draagvlak en windparken ruimtelijk inpasbaar zijn. Nu kunnen allerlei plannen geen doorgang vinden omdat dit niet past binnen de door de provincies aangewezen gebieden.	De bestuurlijke afspraken van het kabinet met de provincies zijn leidend. De SvWOL doet geen afbreuk aan de verantwoordelijkheidsverdeling tussen de verschillende overheidslagen.	geen
79	Samenhang	Het Rijk wordt gevraagd of het de noodzaak ondersteunt dat de landelijke windopgave wel in samenhang met rijk en provincies plaatsvindt; indien er vraagt of het Rijk deze samenhang wil vormgeven naast de afspraken over de taakverdeling.	Het kabinet en provincies hebben samen een opgave voor windenergie, neergelegd in de SvWOL en zien en ondersteunen de noodzaak tot samenhang en samenwerking. Het kabinet hecht grote waarde aan een goede bestuurlijke samenwerking tussen Rijk, provincies(s) en (buur)gemeenten bij elke RCR-procedure. Daarnaast wordt in het onderzoek naar milieueffecten (plan-MER) voor een concreet initiatief gekeken naar cumulatieve effecten en interferentie. Deze vorm van letten op samenhang maakt onderdeel uit van het plan-MER dat in het kader van de SvWOL is opgesteld.	Reeds in SvWOL
87	Maximum stellen	Verzoek om in de SvWOL op te nemen dat andere belangen (met name op het gebied van milieu, geluid en veiligheid) voorgaan, zodra de provinciale doelstellingen zijn bereikt.	Ontwikkeling van windenergie in de SvWOL-gebieden is alleen mogelijk binnen de wettelijke kaders voor milieu, natuur, veiligheid en indien er rekening is gehouden met de aandachtspunten uit de SvWOL.	geen

Uitvoeringsagenda				
96	Beleidsplan uitvoering SvWOL	Er ontbreekt een beleidsplan voor de realisatie van de SvWOL.	De set van afspraken tussen kabinet en IPO (opgenomen in de ontwerp-SvWOL) kan worden gezien als het algehele beleidskader voor de realisatie van 6000 MW windenergie op land in 2020. Deze afspraken krijgen de komende tijd op verschillende manieren nadere uitwerking. Voor de uitvoering is o.a. een monitoringgroep ingesteld.	geen
101, 128	Uitvoeringsagenda	Verzoek om in de SvWOL een stevigere uitvoeringsagenda op te nemen ten behoeve van een helder proces met duidelijke afspraken over rollen en werkwijze (inclusief planning waarin rekening wordt gehouden met de doorlooptijd van projecten).	Het Rijk heeft samen met provincies een kernteam geformeerd waarin nadere invulling wordt gegeven aan de afspraken die zijn gemaakt over de uitvoering van de SvWOL (incl. monitoring van de voortgang bij de realisatie van de opgave van 6000MW in 2020).	In de SvWOL
Opgave 2% extra duurzame energie				
61, 74, 119	Kabinetsdoelstelling van extra opgave van 2% duurzame energie in 2020	Verzoek om verduidelijking van het bestuurlijk traject voor de kabinetsdoelstelling van 2% extra duurzame energie in 2020 (16% i.p.v. 14%) en of en hoe deze in de SvWOL wordt verwerkt (ruimtelijke vertaling). Ambitie is al dermate ambitieus dat indiener van mening is dat het verstandig zou zijn eerst zicht te hebben op de realisatie van 6000 MW.	De kabinetsdoelstelling van 2% extra duurzame energie in 2020 wordt niet ruimtelijk vertaald in de SvWOL. Hiertoe is besloten met het oog op de inhoud van het onder leiding van de SER tussen maatschappelijke geledingen gesloten Energieakkoord (sept. 2013). Bij de voorbereiding van dit Energieakkoord is voor de mogelijke invulling van deze extra opgave gekeken naar de potentie, de kosten en de benodigde tijd van alle vormen van duurzame energie. Windenergie, al dan niet grootschalig op land en op zee, was een van de opties. In het Energieakkoord is afgesproken dat de extra 2% duurzame energie in 2023 in plaats van 2020 dient te zijn gerealiseerd. Wat betreft windenergie is daarbij gekozen voor extra windenergie op zee.	In de SvWOL
61	2% doelstelling niet realistisch	Indiener vindt 6000 MW al erg ambitieus, en acht derhalve de extra 2% doelstelling voor windenergie op land niet realistisch.	Het kabinet acht de doelstelling van 2% extra duurzame energie ambitieus maar niet onrealistisch. In de toekomst zullen nog veel hogere aandelen duurzame energie moeten worden gerealiseerd. In het regeerakkoord VVD – PvdA (2012) is aangegeven dat in 2050 Nederland een volledig duurzame energievoorziening moet hebben. Ondertussen is 2% extra wel ambitieus gebleken in de tijd. In het Energieakkoord dat onder leiding van de SER in september 2013 is gesloten tussen maatschappelijke geledingen, wordt geconstateerd dat die 2% pas in 2023 kan zijn gerealiseerd. Het kabinet en IPO zijn ook partij bij dit akkoord	geen
101	Nu al ruimte reserveren	Indiener is van mening dat de 16% doelstelling betekent dat een extra opgave voor meer ruimte voor windenergie onontkoombaar is. Dit proces zou nu al moeten worden gestart en vastgelegd in de SvWOL.	Zie standpunt bevoegd gezag in voorgaande 2 punten.	geen
Feitelijke onjuistheden/tekstuele aanpassingen				
78, 117	Passende beoordeling	Verzoek om tekstpassage in par. 2.2 van SvWOL aan te passen waarin een passende beoordeling bij de project-m.e.r.'s over concrete grootschalige windenergieprojecten bij voorbaat verplicht wordt gesteld. Volg hierin de Natuurbeschermingswet die stelt dat een passende beoordeling verplicht is als significante effecten op Natura 2000 gebieden bij de beoordeling van en plan of project niet op voorhand zijn uit te sluiten.	Tekst wordt aangepast in de SvWOL.	In de SvWOL
55	Aandeel duurzame energie	In par. 1.2 wordt op blz. 4 (digitale versie; 6 in gedrukte versie) gesproken over een aandeel van 16% duurzame energie; op blz. 5 (7 in gedrukte versie) over 14% voor windenergie alleen. Dit lijkt niet met elkaar te stroken.	Dit citaat van indiener is niet juist. Er staat dat 6000 MW op land ongeveer 1/5 deel zal vormen van de te realiseren 14% duurzame energie in 2020.	geen
12	Bijlage SvWOL	In bijlage 6 (gebied IJsselmeer-Noord) ontbreken toerisme en recreatie als aandachtspunten; in bijlagen 10 en 11 worden deze wel als aandachtspunten genoemd.	Dit is aangepast in de definitieve SvWOL.	In de SvWOL
117	Bestuursakkoord i.p.v. bestuurlijke afspraak	Het IPO bod wordt aangeduid als een 'bestuurlijke afspraak' terwijl dit een 'bestuursakkoord' betreft.	Het betreft een bestuurlijke afspraak met wederzijds vertrouwen en geen bestuursakkoord.	geen

109	Toetsingskader RCR	Indiener spreekt de verwachting uit dat conform het beleid dat het Rijk voorstaat in de ontwerp-SvWOL, alleen de aangewezen plaatsingsgebieden als toetsingskader voor een melding voor de Rijkscoördinatieregeling (RCR-melding) worden gehanteerd. Dit betekent in de toekomst een aanpassing van de Structuurvisie Windenergie op Land voor wat betreft de mogelijkheden voor windenergie op Goeree-Overflakkee. Verzoek om dit op te nemen als procesafpraak in de definitieve SvWOL.	De SvWOL vormt het toetsingskader voor RCR-meldingen tot 2020. Het kabinet heeft geen indicatie dat de planontwikkeling voor windenergie die nu plaatsvindt op Goeree-Overflakkee niet zal passen in de grootschalige windenergiegebieden die Kaart 1 van de ontwerp-SvWOL op dit eiland heeft aangewezen. In de voor het plangebied geformeerde stuurgroep kan dit worden gevolgd. Een verdergaande procesafpraak acht het kabinet niet nodig.	geen
45	Akkoord IPO/rijk afgedwongen	Indiener vraagt of de term 'samenwerking' bij het aanwijzen van de gebieden nader verklaard kan worden. Indiener heeft de indruk dat het akkoord is afgedwongen door het Rijk, omdat de 6000 MW niet onderhandelbaar bleek.	De onderzochte gebieden in het plan-MER zijn de door de provincies aangedragen gebieden (IPO-bod, 28 februari 2011). Vervolgens zijn op basis van het plan-MER en bestuurlijke afspraken 11 gebieden aangewezen in de ontwerp-SvWOL.	-

Thema B: Nut en noodzaak van windenergie op land

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
2, 32, 54, 55, 59, 80, 91, 92, 124, 123, 130, 139	Inefficiëntie van windenergie op land	Windenergie op land is een inefficiënte vorm van energieopwekking. Want als het niet waait is er geen stroom, er moet permanent reservecapaciteit zijn en er treedt energieverlies op door het opstarten van de reservecapaciteit, waardoor van de CO ₂ -emissiereductie per saldo weinig of niets resteert.	Windturbines produceren een continue maar wisselend aanbod van stroom, afhankelijk van het windaanbod. Dit is een belangrijk kenmerk van windstroom (en ook van zonnestroom) dat het elektriciteitsnet moet kunnen opvangen. De inpassing van windenergie in het net gebeurt in Nederland in het algemeen met behulp van moderne gasgestookte eenheden. Deze zorgen ervoor dat de netbalans blijft gehandhaafd. Dat is trouwens ook nodig in verband met de steeds wisselende vraag naar stroom. Is er veel windstroom dan schakelen een of meer gasgestookte eenheden naar een lager productieniveau. Valt de wind weg, dan gaat de gasgestookte productie (afhankelijk van de stroomvraag) omhoog. De fijnregeling van vraag en aanbod van stroom geschiedt veelal met reeds draaiende centrales, wat een snelle en soepele regeling mogelijk maakt met weinig efficiencyverlies. In verscheidene studies (o.a. van de Technische Universiteit van Delft, "De regelbaarheid van elektriciteitscentrales" (2009) is naar voren gekomen dat het nadelig effect op de efficiency van het gehele Nederlandse stroomproductiepark en daarmee op de CO ₂ -productie ten hoogste 2 à 3 procent is. Het is dus onjuist te stellen dat windenergie per saldo weinig of niets toevoegt aan de CO ₂ -emissiereductie.	Buiten reikwijdte SvWOL
32, 45, 53, 54, 55, 96 100, 114	Rendement en besparing	Indiëners wijzen erop dat het rendement van windenergie veel lager is dan wordt aangenomen. Verwezen wordt naar een onderzoek van Cees le Pair, en naar het rapport van Kamerlid René Leegte dat aangeeft dat besparing het beste rendement geeft. Indiëners wijzen er tevens op dat: <ul style="list-style-type: none"> • de hoeveelheid wind afneemt (verwezen wordt naar het rapport "Waarom wind niet werkt"); • conventionele netwerken noodzakelijk blijven. Er moeten altijd back-up-centrales zijn bij gebrek aan wind. • er technische problemen in het buitenland zijn in de interactie tussen wind- en conventionele netwerken; • ook sloopkosten moeten worden meegenomen bij de bepaling van het rendement; • er locaties zijn waar het minder waait, en dus minder rendement geven. 	Deze deelopmerkingen zijn verbijzonderingen van de opmerkingen in het vorige punt. Voor de meeste ervan kan de reactie zijn dat de netstabiliteit voldoende is geregeld en dat het productierendement en de bijdrage van windenergie aan CO ₂ -reductie groter zijn dan indiëners suggereren. Het kabinet erkent wel dat de transitie naar een duurzame energievoorziening een dure en ingewikkelde uitdaging is. Daarbij staat het uitgangspunt van de noodzaak van verduurzaming niet ter discussie, niet in Nederland en niet in Europa. Uit studies blijkt dat het uitstellen van investeringen in duurzame energie uiteindelijk niet goedkoper is. Het gaat bovendien om zoveel geld en een omvangrijk geheel van bouwwerken en infrastructuur, dat deze investeringen in de tijd moeten worden gespreid. Op die manier kan ook zich een Europese groene economie ontwikkelen (productie, bouw en diensten) met toekomstwaarde in internationaal kader. De gedachte dat de hoeveelheid wind zou afnemen is niet juist; hierover zijn schriftelijke vragen van de Tweede Kamer beantwoord. Bij de inzet van windenergie zijn vandaag de dag inderdaad conventionele centrales noodzakelijk als back-up. Met de bestaande overcapaciteit in de energiesector is in ons land aan back-up vermogen thans geen tekort. In de toekomst zullen opslagsystemen voor windstroom toepasbaar zijn en is verdere integratie van de Europese elektriciteitsmarkt voorzien. Hierdoor zullen back-up centrales niet meer of minder nodig zijn en zullen alleen de meest flexibele hiervoor worden ingezet. Aansluitend hierop is het juist, dat windstroomoverschotten in Noord-Duitsland thans instabiliteit kunnen veroorzaken op het Nederlandse net. Hier liggen bij een goede interconnectie met voldoende landen echter juist ook grote kansen om windstroom bij een vraaggebied af te leveren. Dit vereist wel goede samenwerkingsafspraken. Vanuit de Europese Commissie krijgt dit aandacht. Tot slot klopt het, dat de verduurzamingsdoelen niet zullen worden gehaald indien niet ook zwaar wordt bezuinigd op energiegebruik. De nadruk die de heer R. Leegte hierop legt is terecht. Het rendement wisselt echter sterk per maatregel. Van belang hierbij is wel, dat zulke lonende maatregelen kunnen worden genomen op het niveau van individuele huishoudens en bedrijven. Dit vraagt om een breed in de Nederlandse samenleving aanwezige investeringsbereidheid.	geen

7, 8, 19, 23, 29, 33, 70, 76,80, 92, 99	KBA wind-energie op land, in het bijzonder gevolgen voor recreatie	De negatieve economische consequenties van grootschalige windparken moeten in beeld worden gebracht, o.a. voor recreatie en toerisme om een goede beoordeling te kunnen maken over nut en noodzaak, mede in relatie tot alternatieven als windenergie op zee, zonne-energie en biomassa.	<p>Op verzoek van de ministeries van EZ en IenM heeft het CPB een maatschappelijke KBA (kosten-baten-analyse) van de SvWOL verricht, met o.a. aandacht voor recreatie en toerisme. Uitkomst van de analyse is dat de kosten en baten ongeveer met elkaar in evenwicht zijn. De effecten van windparken op land voor recreatie verwacht CPB nationaal gezien verwaarloosbaar. Het CPB adviseert uitstel van de uitvoering van SvWOL met 5 jaar, omdat dat economisch gezien de beste optie zou zijn. De onzekerheden zijn daarbij groot. Bovendien ziet de studie af van gevolgen van het niet halen van de Europese afspraken en van potentieel grote effecten voor het landschap, die moeilijk te kwantificeren zijn. Omdat de studie voorbij gaat aan de benodigde voorbereidingstijden van windprojecten, meent bevoegd gezag dat de belangrijkste uitkomst ervan (uitstel van realisatie tot 2020) in feite in lijn is met het kabinetsbeleid: om in 2020 het beoogde doel van 6000 MW windenergie op land te kunnen halen, moet nu voortvarend worden gestart met ruimtereserveringen en voorbereiding voor de bouw van projecten.</p> <p>Over toerisme en recreatie merkt de KBA op, dat als er effecten optreden, bedacht moet worden dat dit vanuit nationaal perspectief voor een deel om verschuiving gaat. Dat wil zeggen dat toeristen en recreanten een andere plaats opzoeken in Nederland. De analyse van het CPB brengt evenals het plan-MER naar voren dat in specifieke gebieden de effecten voor recreatie mogelijk een aandachtspunt zijn voor het vervolgtraject. Dit betekent meenemen en nader beoordelen in het kader van de procedure voor het project-MER en het RIP.</p> <p>De studie van het CPB is te vinden WWW.CPB.NL/publicaties en leidt niet tot wijziging van de SvWOL.</p>	Buiten reikwijdte SvWOL
27, 33, 70, 92, 124	Kosten van windenergie	De kosten van windenergie worden stelselmatig te laag gehouden of berekend; er zijn andere vormen van duurzame energie die veel goedkoper zijn. Enkele indieners menen dat de werkelijke kosten van windenergie op land even hoog zijn als die van windenergie op zee.	In verband met de subsidieregeling SDE+ voor duurzame energie voert ECN in opdracht van het ministerie van EZ jaarlijks berekeningen uit. Op basis daarvan wordt bepaald welke subsidiebedragen nodig zijn voor de verschillende opties om rendabel te kunnen opereren. Uit deze berekeningen, die worden gedaan in goede samenwerking met betrokken marktpartijen, blijkt tot nu toe dat windenergie op land tot de relatief goedkopere vormen van duurzame energie behoort. Windenergie op land heeft daarmee relatief weinig subsidie nodig. Dat de analyses van ECN realistisch zijn, blijkt uit het feit dat marktpartijen voorstellen voor windprojecten voor SDE+subsidie insturen. Van stelselmatig te laag aanhouden van kosten is geen sprake. Voor windenergie op zee ligt de kostprijs aanmerkelijk hoger. In de SDE+ is voor 2014 voor het eerst een kostprijsberekening gemaakt voor wind op zee. Het zogenoemde basisbedrag (de kostprijs in €/kWh) is daarbij bepaald op bijna 0,19 €/kWh. Dat is meer dan twee keer zoveel als de kostprijs van wind op land.	Buiten reikwijdte SvWOL
1, 2, 5, 9, 19, 23, 25, 29, 33, 36, 42, 45, 50, 55, 67, 76, 80, 84, 89, 90, 92, 94, 96, 99, 100, 111, 115, 124	Nut & noodzaak en kosteneffectiviteit; dreigende overcapaciteit	Windenergie op land is niet nodig en niet gewenst. Er zijn andere duurzame energieopties die beter ingezet kunnen worden. Er is ook voldoende olie en (schalie)gas. Een indiener vreest voor overcapaciteit van duurzame opwekkingsinstallaties, vanwege de nu al grote capaciteit aan hernieuwbare elektriciteit en het feit dat ook de landen om ons heen in 2020 aan de EU-richtlijn moeten voldoen; de vrees is gerechtvaardigd dat in 2020 meer dan de helft van alle hernieuwbare elektriciteitsbronnen regelmatig moet worden stilgelegd.	<p>Wat betreft alternatieve vormen van duurzame energie is het volgende van belang. In het Energierapport (2011, Ministerie van EZ) is geconcludeerd o.a. op basis van ECN-onderzoek dat voor het halen van de duurzame energiedoelstelling in 2020 (aandeel 14%) in principe alle vormen van duurzame energie nodig zijn. Voor windenergie op land is daarbij een totaal vermogen van ongeveer 6000 MW realistisch te achten. Windenergie op land kan in de bestaande situatie niet worden ingeruild voor andere bronnen. De nut-en-noodzaak-discussie over 6000 MW windenergie op land is daarmee met het Energierapport formeel afgesloten. In de jaren daarvoor (vanaf 2008) is in het kader van het programma Schoon en Zuinig deze discussie breed maatschappelijk gevoerd.</p> <p>De SvWOL heeft als doel in vervolg op het Energierapport de ruimtelijke inpassing van met name grootschalige windprojecten op land vorm te geven. Hiertoe worden 11 gebieden aangewezen met een goed windaanbod, waar de inpassing van rendabele windprojecten mogelijk is. Andere vormen van duurzame energie zijn in principe in de SvWOL niet aan de orde en worden dus niet in de beschouwingen betrokken. De aanwezigheid van relatief grote voorraden fossiele brandstoffen (waaronder schaliegas) is geen reden om de transitie naar een duurzame energievoorziening te vertragen of achterwege te laten. Naast het belang van de energievoorzieningszekerheid op lange termijn vormt immers vooral de actuele klimaatproblematiek de drijfveer om met grote inzet naar een koolstofarme economie toe te werken.</p> <p>De vrees dat duurzame opwekkingsinstallaties regelmatig zullen moeten worden stilgelegd, is niet terecht. Zie hiervoor ook de reacties in rij 1 en 2 van dit thema en de reactie 11 rijen hieronder.</p>	Buiten reikwijdte SvWOL

96	Schade sluiting centrales	Nog niet is zichtbaar wie straks de schade gaat betalen. Niet is uitgesloten dat de energiecentrales straks 'to important to fall' zijn en net als SNS en ABN-AMRO met overheidssteun (de belastingbetaler dus) overeind moeten worden gehouden.	Door de groei van windenergie en het overschot aan productiecapaciteit voor elektriciteit zullen fossiele centrales minder rendabel worden. Dit is het gevolg van de lagere elektriciteitsprijzen en /of lagere productie uit de fossiele centrales. De fossiele centrales kunnen deze wegvallende inkomsten niet compenseren in de markt met hogere prijzen in verband met het stroomoverschot. De consument zal via de stroomprijs dus niet met extra kosten te maken krijgen; de kale stroomprijs zal alleen maar lager komen te liggen. Veel fossiele centrales zijn afgeschreven, waarmee vroegtijdige sluiting bedrijfseconomisch in het algemeen geen groot probleem zal zijn. Voor nieuwe fossiele centrales is de positie anders. De inpassing van het (snel) groeiende, maar ook intermitterende aanbod van duurzame stroom in het energiesysteem is een van de grote uitdagingen voor de komende jaren. Er vinden over dit vraagstuk en over de bestaande productieovercapaciteit thans gesprekken plaats met de elektriciteitssector, waarbij de betaalbaarheid van de energievoorziening een belangrijk aandachtspunt is.	Buiten reikwijdte SvWOL
20	Windenergie op zee	Er is voldoende ruimte op zee voor de opwekking van windenergie. Daaraan zijn niet de nadelen verbonden die windturbines op land hebben.	Er is een aantal redenen waarom windenergieopwekking op zee geen substituuat is voor windenergie op land. Kort gezegd zijn dat: windenergie op zee is duurder, de ontwikkelingstijd is langer, en er is op zee minder ruimte dan velen denken. Dat windenergie op zee duurder is, heeft vooral te maken met de bouwkosten van de funderingen in de zandige zeebodem en de prijs van zee kabels. In september 2013 is het SER-Energieakkoord gesloten tussen overheden, marktpartijen en diverse maatschappelijke organisaties. Daarbij is ondanks de relatief hoge prijs voor zeewindstroom overeengekomen, om in te zetten op versnelling van de bouw van windparken op zee. Duidelijk is geworden dat dit noodzakelijk is om de doelstellingen voor duurzame energie voor 2020 (14%) en 2023 (16%) te kunnen halen. Het Energieakkoord voorziet een opschaling naar in totaal 4450 MW op zee in 2023. Rekening houdend met het bestaande windvermogen op zee en de parken die in ontwikkeling zijn, betekent dit realisatie van in totaal 3450 MW aan nieuwe projecten. Er wordt daarbij uitgegaan van een gemiddelde kostprijsreductie van 40% per MWh. De actuele visie van het kabinet is derhalve dat zowel groei voor windenergie op land als voor windenergie op zee op korte termijn onmisbaar is. Aansluitend op het Energieakkoord kan in 2014 voor het eerst voor wind op zee projecten SDE+ subsidie worden aangevraagd (zie ook 3 rijen/onderwerpen hierboven). Dat er minder ruimte op zee is dan velen denken, komt door de drukte op zee met scheepvaart en mijnbouw (inclusief veiligheidszones voor helikopters) en de aanwezigheid van Natura 2000-gebieden met beperkte mogelijkheden.	Buiten reikwijdte SvWOL
4, 7, 9, 11, 19, 23, 33, 49, 53, 54, 55, 67, 84, 96, 100, 144	Zonne-energie als alternatief	In de SvWOL wordt geen aandacht besteed aan het opwekken van zonne-energie, waarvan de technische ontwikkelingen erg snel gaan, de kosten sterk zijn gedaald en waarvoor draagvlak bestaat. Veel particulieren en bedrijven hebben inmiddels zonnecollectoren laten installeren of gaan die nog laten installeren. Is doorgerekend hoeveel energie op deze wijze reeds opgewekt wordt c.q. opgewekt gaat worden, en wat dat bijdraagt aan het halen doelstellingen van Nederland? Is het dan nog nodig zo'n groot ruimtebeslag te doen, met verstrekende negatieve gevolgen voor zowel milieu, economie en gezondheid van omwonenden?	De SvWOL (en het bijbehorende plan-MER) is niet het juiste kader om een afweging te maken tussen windenergie op land en alternatieven zoals zonne-energie. Die afweging is (o.a.) uitgevoerd in het kader van het Energierapport 2011. De SvWOL is bedoeld om de door het kabinet beoogde grootschalige realisatie van windenergie op land ruimtelijk te faciliteren. Zie de uiteenzetting over nut & noodzaak in vorige rijen. Zonne-energie is een techniek die nog sterk verbeterd en goedkoper kan worden, voordat grootschalige toepassing aan de orde is. Daar ligt het accent vooralsnog op onderzoek en ontwikkeling. Het totale potentieel van zonne-energie is echter niet zo groot en betaalbaar dat het nu of in de toekomst een vervanging kan zijn van windenergie. Al deze duurzame opties samen moeten ons helpen het verduurzamingsdoel te halen.	Buiten reikwijdte SvWOL
13, 19, 20, 22, 23, 25, 33, 42, 43, 45, 47, 48, 49, 55, 75, 76, 80, 84, 90, 92, 96, 98, 100, 122, 127	Onderzoek en ontwikkeling	Er zijn andere technieken met perspectief die verder onderzoek verdienen of directe toepassing bijvoorbeeld omdat ze minder problemen geven (beter draagvlak). Hiervoor is cijfermatige onderbouwing beschikbaar Voorbeelden (naast zonne-energie en wind op zee) zijn geothermie, warmte/koude opslag, elektrolyse bij zoet- en zoutwater overgangen.	Vormen van duurzame energie die nog niet voldragen zijn en toekomstperspectief hebben, worden ondersteund in ons land in het kader van het innovatiebeleid. Er worden bij deze nationale aanpak van innovatie zeven bedrijfssectoren onderscheiden waaronder de zgn. Topsector energie. In samenwerking tussen industrie, wetenschap en overheid wordt in de Topsector Energie gewerkt aan onderzoek en ontwikkeling met de bedoeling technieken uiteindelijk marktrijp te maken. Zonne-energie en windenergie op zee zijn hier voorbeelden van.	Buiten reikwijdte SvWOL

23, 36, 123,124	Onuitputtelijkheid van wind	Om windturbines te maken zijn grondstoffen nodig en zeldzame metalen die zullen opraken. Daarom is windkracht geen onuitputtelijke energiebron.	Windmolens hebben een korte terugverdiëntijd. In ons windrijke land verdient een grote windmolen binnen circa 9 maanden alle energie terug die nodig is voor de productie van de materialen, de bouw, het onderhoud en het uiteindelijk weer afbreken van de molen Verder worden voor het bouwen van windturbines geen materialen gebruikt die snel zullen opraken of, mocht dat zich toch voordoen, niet vervangbaar zullen zijn.	Buiten reikwijdte SvWOL
45, 55	Duurzame energie en het milieu	Het is niet zeker dat het milieu is gebaat bij duurzame energieopwekking (zoals windenergie)	In internationaal verband van de VN en Europa wordt algemeen onderkend dat in verband met het klimaat en de energievoorziening op lange termijn verduurzaming van het energieverbruik noodzakelijk is. Daarom zijn in Europa ambitieuze doelstellingen overeengekomen voor het aandeel duurzaam voor 2020 (20%) en de lange termijn (2050: 100%). De breed gedragen inzet is de afgelopen jaren onderbouwd met diverse studies en onderzoekresultaten. Nederland is sterk georiënteerd op deze samenwerkingsverbanden met andere landen en zal zich aan afgesproken beleidsprogramma's niet onttrekken. Windenergie op land is daarbij voor veel landen (waaronder Nederland) onmisbaar.	Buiten reikwijdte SvWOL
43, 50, 51, 53, 73	Windenergie en duurzaamheid	Windenergie is geen vorm van duurzame energie want er zijn veel negatieve, onacceptabele bijverschijnselen	Het kabinet is van mening dat grootschalige windenergie op land in Nederland een duurzame en wezenlijke bijdrage kan leveren aan de energievoorziening op grond van de volgende uitgangspunten en feiten: <ul style="list-style-type: none"> • de bron is onuitputtelijk; • terugverdiëntijd energie van windturbines is kort • negatieve effecten voor natuur en milieu zijn binnen aanvaardbare grenzen dan wel mitigeerbaar tot acceptabel niveau; • impact op landschap is aanvaardbaar door bij de bouw van windparken principes te hanteren en te werken met aandachtspunten zoals beschreven in SvWOL; • kostprijs windstroom is relatief laag, binnen afzienbare tijd is productie mogelijk zonder subsidie 	geen
20, 25, 47, 49, 54, 55, 75, 100	Energiebesparing	Energiebesparing blijft belangrijk naast duurzame energie	Energiebesparing verdient de hoogste prioriteit bij verduurzaming van de energievoorziening. Zie ook het tweede punt in dit thema. Daarom maakt energiebesparing ook deel uit van het innovatieprogramma voor de Topsector energie en zijn er subsidieregelingen voor energiebesparing. Verdere ontwikkeling en toepassing van duurzame energie blijft daarnaast nodig. Ook bij vergaande energiebesparing zal energiegebruik altijd nodig blijven. Het resterende verbruik zal op termijn grotendeels duurzaam moeten worden.	Buiten reikwijdte SvWOL
54, 55, 70, 72	Windenergie en opslagtechnieken	Met opslagtechnieken (bijv. waterstof) kan windenergie zorgen voor een continue stroom-/energievoorziening. Wellicht kan ook het "plan Lievense" in dit kader nog eens tegen het licht gehouden worden. Achteraf was dat zo dom nog niet.	Ook in Nederland is aandacht voor ontwikkeling van opslagtechnieken gekoppeld aan windenergie. Het is moeilijk in te schatten in hoeverre en wanneer deze technieken in de toekomst een rol zullen spelen. O.a. de kostenontwikkeling zal belangrijk zijn. Momenteel is het uitwisselen van stroomoverschotten met onze buurlanden en Noorwegen goedkoper, onder andere omdat er transportinfrastructuur ligt en Noorwegen opslagcapaciteit heeft in de vorm van stuwmere die als pompaccumulatiecentrale kunnen fungeren. Uiteindelijk spelen transportverliezen over grotere afstanden en bouwkosten van opslagen een doorslaggevende rol in de afweging wat het beste is voor Nederland.	-
55, 73, 75	Import duurzame energie	Nederland kan uit Europa (bijv. Duitsland) beter duurzame energie importeren, meer internationale samenwerking is nodig	In Europees verband is de afspraak gemaakt dat ieder land voor duurzame energie een eigen doelstelling voor duurzame energie accepteert en zal nastreven, rekening houdend met de specifieke geologische/ klimatologische omstandigheden per land. De doelstelling voor landen zoals Zweden (waterkracht) en Denemarken (windenergie) zijn daarom beduidend hoger dan van Nederland (14 %). Het kabinet kijkt of en hoe gebruik kan worden gemaakt van de zogenaamde flexibele mechanismen uit de Richtlijn hernieuwbare energie om zo een deel van de doelstelling in andere lidstaten te kunnen realiseren.	geen
84	Monitoring	De hoeveelheden geproduceerde duurzame energie moeten geregistreerd worden.	Alle geproduceerde duurzame energie waarvoor SDE+ of MEP-subsidie wordt betaald, wordt nauwkeurig gemeten en gecontroleerd. Mede daardoor is het mogelijk dat het CBS jaarlijks publiceert over de productie van duurzame energie in Nederland. Over alle verschillende opties (zon, wind, biomassa, duurzaam gas, enz.) wordt gerapporteerd. CBS doet de monitoring in samenwerking met o.a. ECN en AgentschapNL. Voor 2012 was het aandeel duurzaam van de totale energieproductie ca. 4,5%. Hiervan was 16% windenergie op land, 73% biomassa en 2% zonne-energie. De rapportages zijn te vinden op de website van CBS monitoring duurzame energie.	-

92	Hoogspanningsnet	De kosten voor noodzakelijke aanpassing van het hoogspanningsnet i.v.m. windparken worden neergelegd bij de stroomverbruikers en dus niet meegerekend als kosten voor de windenergie.	Indien voor de realisatie van een groot windproject aanpassing van het hoogspanningsnet noodzakelijk is, dan worden de kosten daarvan inderdaad toegerekend aan de gebruikers van het net. Voor andere vormen van stroomopwekking (gas en kolen) geldt het zelfde. Alleen de kosten voor aansluiting van een project op het hoogspanningsnet komen direct ten laste van het betrokken (wind)project.	Buiten reikwijdte SvWOL
85, 96, 99	Overschot elektriciteitsproductie	Er zijn overschotten op de elektriciteitsmarkt. Er is dus geen behoefte aan nieuwe windprojecten.	Het kabinet is van mening dat een forse toename van duurzame energie in Nederland noodzakelijk is in verband met de doelstellingen voor klimaat en de energievoorziening. Nederland is bovendien gehouden aan groei van het aandeel duurzame energie via afspraken in EU-verband. De inpassing van het (snel) groeiende, maar ook intermitterende aanbod van duurzame stroom in het energiesysteem is een van de grote uitdagingen voor de komende jaren. Het productiepark in Nederland kenmerkt zich momenteel door een aanzienlijke overcapaciteit, waardoor er voorlopig voldoende reservecapaciteit zal zijn. In de buurlanden speelt daarentegen de vraag naar voldoende productiecapaciteit al op kortere termijn. Er vinden over dit vraagstuk thans gesprekken plaats met onder meer de elektriciteitssector, waarbij de betaalbaarheid van de energievoorziening een belangrijk aandachtspunt is. Ook heeft de Europese Commissie onlangs, op 5 november 2013, een mededeling uitgebracht over (de wenselijkheid van) overheidsingrijpen op de energiemarkt. Deze mededeling is tijdens de Energieraad van 12 december gepresenteerd. De Tweede Kamer zal hierover door middel van een BNC-fiche worden geïnformeerd.	geen
1, 18, 20, 25, 31, 34, 36, 80, 87, 105, 120, 123, 138, 151	Ondersteuning beleid	Er zijn diverse zienswijzen die steun uitspreken voor het beleid van SvWOL, inclusief het uitgangspunt over de noodzaak van windenergie.	Het beleid om de energievoorziening te verduurzamen met onder andere windenergie krijgt al jaren brede steun, ook in de Tweede Kamer. Het is goed dat een aantal indieners dit beleid onderschrijft, omdat anders een eenzijdig beeld zou ontstaan uit de zienswijzen op de ter inzage legging van het ontwerp-beleid van de SvWOL.	-

Thema C: Visie op concentratie en grootschalig

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
1, 20, 25, 28, 47, 49, 83, 132	Gevolgen concentratiebeleid	Een aantal gebieden (waaronder het IJsselmeer) ondervinden de negatieve gevolgen van grootschalige windparken, terwijl grote delen van de rest van Nederland daarvan gevrijwaard worden. Dit is in de ogen van de indieners niet aanvaardbaar. Indieners verzoeken dit besluit te herzien en de windopgave eerlijker over Nederland te verdelen. Een aantal indieners maakt zich zorgen om het grootschalige karakter van de beoogde windparken en/of verzoekt om de windturbines in veel kleinere clusters te plaatsen, zowel op land als in het IJsselmeer, zodat de belasting op het gebied waar deze windmolens geplaatst worden, veel minder ingrijpend is (effecten op landschap, natuur, economie). Een indiener vindt Nederland zo dichtbevolkt dat alle open ruimten behouden moeten blijven.	Er is bewust voor gekozen om grootschalige windenergie te concentreren in gebieden met een relatief hoge windsnelheid en een landschap dat zich hiervoor leent. Het kabinet zet in par. 2.1 van de ontwerp-SvWOL uiteen waarom het dat beter vindt voor de landschappen van Nederland. Het plaatsen van windmolens in kleinere clusters zou namelijk op veel meer plaatsen in Nederland een verandering van het landschap betekenen. Daarbij zouden de potenties van bepaalde zeer geschikte gebieden ook onderbenut blijven. Bovendien zal het lastiger zo niet onmogelijk zijn, om met uitsluitend kleinere clusters in enkele jaren tijds de doelstelling voor 2020 te halen. Ook elektrotechnisch zijn er voordelen aan concentratie verbonden, zowel voor initiatiefnemers als voor netbeheerders. Daarnaast zijn echter ook kleinschalige initiatieven in alle provincies nodig om de totale windopgave te realiseren. Hiervoor selecteren provincies ook geschikte locaties, die vaak buiten de in de SvWOL aangewezen gebieden zullen liggen. Zo neemt iedere provincie haar verantwoordelijkheid voor de windopgave. De provincies zijn zelf tot een onderlinge taakverdeling van de windopgave gekomen; het kabinet heeft deze verdeling conform de wens van de Tweede Kamer overgenomen.	geen
114	Concentratie positief	Door windparken te concentreren blijven andere gebieden gevrijwaard van windenergie. Dit komt de landschappelijke inpasbaarheid van windenergie in algemene zin ten goede.	Het kabinet ziet dit als ondersteuning van zijn beleid, zowel van de visie op plaatsing, als de keuze van de grootschalige gebieden.	-
116	Provincies moeten niet alleen concentreren	Sommige provincies willen hun gehele taakstelling realiseren in de in de SvWOL aangewezen grootschalige windenergiegebieden. Daarmee negeren ze andere goede mogelijkheden voor windprojecten en lopen ze het risico dat zij hun taakstelling niet halen.	Het kabinet verwacht niet van provincies dat zij ook kiezen voor bundeling van windenergie in grootschalige windenergiegebieden (>100MW). Het kabinet roept in de ontwerp-SvWOL wel op tot het kiezen voor bundeling. Provincies zijn vrij om de ruimtelijke invulling van hun taakstelling te kiezen, als zij daarmee aannemelijk kunnen maken dat ze die taakstelling tijdig realiseren.	-
45	Positieve bijdrage concentratiebeleid	Indiener vraagt of de overheid kan aangeven op welke wijze de plaatsing van grote concentraties windturbines een positieve bijdrage levert aan de belevingswaarde en ruimtelijke kwaliteit van het landschap voor de bewoners van dat zoekgebied.	De opstelling van windturbines kan dusdanig worden ontworpen dat het bijvoorbeeld als herkenningspunt in het landschap fungeert of bepaalde lijnen in het landschap versterkt. Dit kan een positieve bijdrage leveren aan de belevingswaarde van het landschap. Uiteraard wordt hierbij verondersteld dat de waarnemer het nut van windturbines voor de verduurzaming van de energievoorziening onderschrijft.	-
59	Vergelijkend onderzoek	Alhoewel de plannen voor de windturbineparken Oostermoer, Drentse Monden en N33 als afzonderlijke projecten worden beschouwd, zal realisatie hiervan een concentratie van grootschalige windturbines tot gevolg hebben. Hiermee wordt niet alleen de opnamecapaciteit van het open landschap met unieke kernkwaliteiten zwaar overschreden maar wordt de betrokken bevolking blootgesteld aan onbekende risico's. Verzoek om deze risico's te onderzoeken en in kaart te brengen door werkelijke vergelijkbare situaties te onderzoeken, met andere woorden woonkernen in de nabijheid van (meerdere) grootschalige windturbineparken).	Het kabinet heeft niet bij voorbaat reden gezien om deze twee grootschalige windgebieden niet aan te wijzen. Ze worden in de nationale selectie juist als potentieel geschikt beoordeeld. Voor de N33 en Drentse Monden is in de SvWOL de ruimtelijk-visuele interferentie tussen de parken onderling als aandachtspunt opgenomen, waarmee in de projectfase bij het feitelijke ontwerp rekening moet worden gehouden. Bij het milieuonderzoek naar projecten wordt naast visuele interferentie ook gekeken naar mogelijke cumulatie van effecten.	geen

89, 83, 132	Verhouding windparken met omgeving	Indieners zijn van mening dat grootschalige windparken van 100 MW of meer ten koste gaan van de toch al zwaarbelaste leefomgeving in de zoekgebieden. Nadelige gevolgen worden over een groot gebied ervaren. En in veel zoekgebieden (bv "Kop van de Afsluitdijk") staat de aanwezige bebouwing niet in verhouding tot de omvang van de moderne turbines. Daarom passen deze niet in het Nederlandse landschap.	Het kabinet ziet deze verhouding niet a priori als grond om van grootschalige windparken af te zien. Wel is het, gezien de maat en schaal van de huidige generatie windturbines, van groot belang om bij het ruimtelijk ontwerp – zoals Rijksadviseur voor het landschap Feddes adviseerde – inzichtelijkheid te realiseren door ordening van het park aansluitend op een ruimtelijk patroon op een hoger schaalniveau. Ook is de onderlinge afstand tussen windparken van belang bij de beleving. Om zorg te dragen dat rekening wordt gehouden met de 'menselijke maat' en de beleving, zijn hiervoor inrichtingsprincipes opgenomen in de SvWOL. Het genoemde zoekgebied "de Kop van de Afsluitdijk" is trouwens niet opgenomen in gebiedskeuze van de SvWOL omdat het kabinet dit gebied niet geschikt acht voor de ontwikkeling van grootschalige windparken. In het plan-MER zijn hiervoor argumenten te vinden die verwant zijn aan de beoordeling van de indieners. Het gebied is wel geschikt voor kleinere opstellingen, zo blijkt daaruit ook.	geen
89	Relatie spreiding - energieopbrengst	Door molens te concentreren in bepaalde gebieden wordt de energieopbrengst minder stabiel; als er veel wind is wordt veel geproduceerd en bij windstilte weinig tot niets. Bij spreiding over een groot gebied zou de energieopbrengst stabiel zijn.	Omdat van een natuurlijke energiebron als windkracht gebruik wordt gemaakt, zijn fluctuaties in energieopbrengst niet te vermijden, ook niet bij meer spreiding. Ook dan is sprake van windstille en windrijke dagen. Het kabinet heeft juist gebieden aangewezen die gemiddeld genomen gebieden zijn waar het vaak en hard waait. Zie bij thema 'Nut en noodzaak' voor meer reacties over opbrengst van windturbines en fluctuaties daarin.	geen
10, 134	Effecten interferentie en bebouwingslijnen	Er kan redelijkerwijs niet gesproken worden van een grootschalig windpark in de Veenkoloniën vanwege het feit dat de lijn- of clusteropstellingen zo ver uit elkaar zullen moeten liggen om effecten van insluiting van lintdorpen en interferentie te voorkomen.	Het kabinet heeft niet bij voorbaat reden gezien om in de Veenkoloniën van Drenthe en Groningen geen grootschalige windgebieden aan te wijzen, omdat ze in een nationale selectie juist als potentieel geschikt zijn beoordeeld. Daarmee is niet concreet gekozen voor de bouw van één groot windturbinepark; de potentie is die van grootschalige windenergieopwekking. Hoe een concrete opstelling van windturbines (lijnen of clusters) het landschap beïnvloedt en of daarbij van 'insluiting' sprake zal zijn, wordt in het project-MER onderzocht.	geen

Thema D: Plan-MER en Passende beoordeling

Deel D1: Plan-MER

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
Algemeen				
68	Abstractieniveau plan-MER	Indieners wijzen op het ontbreken van informatie over bepaalde aspecten als gezondheid en het hoge abstractieniveau van het plan-MER met alleen een kwalitatieve beschrijving van de effecten. Op basis van de in het plan-MER weergegeven informatie kan geen conclusie getrokken worden over de geschiktheid of ongeschiktheid van gebieden. Daarvoor zijn kwantitatieve gegevens nodig en dient niet alleen gekeken te worden naar de kans op een effect maar ook de omvang van het effect.	De kwalitatieve beschrijvingen van het plan-MER passen bij het abstractieniveau van de Structuurvisie. Zonder exacte opstellingen (locaties, omvang, type) en verdergaand onderzoek kunnen geen kwantitatieve uitspraken worden gedaan over bijvoorbeeld wel/geen overschrijding van wettelijke normen. Dit plan-MER geeft de kans op effecten aan (kwalitatief) en geeft hiermee bouwstenen voor de gebiedskeuze en aandachtspunten voor vervolgonderzoek en planuitwerking.	geen
46, 68, 97, 113, 114, 116, 118, 119, 120	Onnavolgbare trechtering en onvergelijkbare gebieden. Welke functie heeft plan-MER?	Het plan-MER: <ul style="list-style-type: none"> • bevat geen objectieve en navolgbare trechtering van de SVIR-gebieden naar de uiteindelijk gekozen locaties, waarbij inzichtelijk is gemaakt hoe de geschiktheid en de globale milieueffecten van de afgevalen gebieden zich verhouden tot de gekozen locaties. • geeft niet aan welke de meest geschikte gebieden zijn; • geeft geen inzicht in de onderlinge verhoudingen van de (on) geschiktheid van de gebieden. Hierdoor ontbreekt essentiële informatie in het plan-MER. Graag MER hierop aanpassen. De plan-MER heeft alleen gekeken naar de mogelijkheid om een windpark in te passen in een bepaalde locatie/gebied, niet naar de meest geschikte locaties zoals wordt gesuggereerd in het plan-MER. Kan het Rijk het beeld wegnemen dat het plan-MER slechts een verplichting was, aangezien geen mogelijke betere alternatieven zijn onderzocht?	Het plan-MER is aangevuld waarmee de onderlinge verhoudingen van de (on)geschiktheid van gebieden én de keuze om gebieden wel of niet in het VKA en SvWOL op te nemen duidelijker is beschreven. Het plan-MER heeft niet tot doel en als scope om de trechtering vanuit de SVIR volledig te onderbouwen. Het plan-MER heeft immers als uitgangspunt de bestuurlijk vastgelegde provinciale gebieden. Het plan-MER heeft ook niet als doel om de onderzochte gebieden te rangordenen op de mate van geschiktheid voor grootschalige windenergie. Zie voor verhouding tussen SvWOL als ruimtelijk beslisdokument en de bestuurlijke afspraken ook het thema 'SvWOL en Bestuurlijke afspraken'.	In het plan-MER
44	Locaties aangewezen op basis van onvoldoende kennis.	Het plan-MER levert beslisinformatie over de definitieve locaties terwijl het plan de invloed van geluid, slagschaduw en invloeden op de volksgezondheid nog nader moet onderzoeken omdat een aantal zaken pas na plaatsing kan worden bepaald, zoals ook in de ontwerp-visie staat vermeld. Indiener verbaasd zich hierover: logisch om tot plaatsing over te gaan pas als alles bekend is.	De SvWOL wijst gebieden aan en geen definitieve locaties voor windenergie. De SvWOL geeft ook per gebied aandachtspunten mee voor nadere planuitwerking. Dit betekent dat op projectniveau nog diverse onderzoeken uitgevoerd worden waarbij met maatwerk naar de dan beoogde locatie(s) wordt gekeken. Onderzoeken naar geluid, slagschaduw en gezondheid worden nadrukkelijk niet ná plaatsing uitgevoerd, maar juist daarvoor op basis van een bouwontwerp om te bepalen of locaties op die aspecten al dan niet geschikt zijn en/of dat er aanvullende maatregelen nodig zijn.	geen
120, 126	Oude polders Noord-Holland afgevalen	In het plan-MER ontbreekt een gedegen onderbouwing waarom de oude polders van Noord-Holland zijn afgevalen als potentiële gebieden voor grootschalige windenergie.	In het definitieve MER wordt per gebied een nadere toelichting gegeven op de keuze om gebieden wel of niet in het VKA en SvWOL mee te nemen.	In het plan-MER

Alternatieven				
84	Ontbreken alternatieven	Op grond van de Wet Milieubeheer is alternatievenonderzoek verplicht. Andere duurzame energievormen (zoals zonne-energie) worden als alternatief gemist, evenals duurzame ontwikkelingen in de windenergie als alternatief.	Het doel van de Structuurvisie Wind op land is het ruimtelijk mogelijk maken van de opstelling van een vooraf vastgesteld vermogen voor opwekking van windenergie op land (6000 MW) door hiervoor gebieden aan te wijzen die geschikt zijn voor grootschalige windenergie en door bestuurlijke afspraken te maken over het ruimtelijk mogelijk maken van kleinere windprojecten. De politieke afwegingen en de nationale en Europese afspraken die daarover zijn gemaakt, zijn een gegeven: 6000 MW wind op land in 2020. Alternatieve vormen van opwekking van duurzame energie kunnen daarom in dit kader niet meer als alternatieven worden beschouwd; het betreft geen alternatieve manieren om het doel van 6000 MW wind op land te realiseren. Bovendien wordt in par. 1.2 van de SvWOL toegelicht dat vanwege het doel van 14% duurzame energie in 2020 en de verdere verduurzaming wind en zon geen alternatieven voor elkaar zijn, omdat zij beide nodig zijn.	geen
84	Referentiesituatie	De referentiesituatie is onvoldoende zorgvuldig beschreven. Ontwikkelingen i.h.k.v. Belvedere en natuurontwikkelingen zijn bijvoorbeeld niet meegenomen.	In paragraaf 2.5. van het Plan-MER is beschreven welke ontwikkelingen zijn betrokken bij de referentiesituatie. Er is voor gekozen om naast vergunde initiatieven voor windenergie alleen plannen die in het MIRT-projectenboek 2013 zijn opgenomen in de referentiesituatie te betrekken. Omdat deze grootschalige ontwikkelingen een relevant beslag kunnen leggen op het ruimtegebruik in de gebieden. Uiteraard zijn er meerder autonome ontwikkelingen in de gebieden, maar op dit abstractieniveau is het niet passend en mogelijk om al deze ontwikkelingen mee te nemen. Voor Belvedere: zie ook thema 'Landschap'	geen
Ontbrekende milieueffecten				
5, 23, 54, 59, 68, 82, 104, 140, 141, 142, 145	Gezondheid, trillingen en geluid, laagfrequent geluid in het bijzonder	In het plan-MER missen enkele indieners de effectbeoordeling voor de milieuaspecten gezondheidsrisico's en hinder door trillingen en laagfrequent geluid. Ook geeft een aantal indieners aan, dat zelfs wanneer gezondheid geen verplicht in een MER te onderzoeken milieu-aspect is, een afzonderlijke gezondheids-effectenstudie (GES) moet worden uitgevoerd. Een aantal indieners vindt dat ook gewoon geluid niet goed is onderzocht, terwijl hiervoor een wettelijke norm bestaat. Een indiener is van mening dat niet alleen de geluidseffecten voor woningen moeten worden onderzocht, maar ook voor de landschappelijke beleving.	Gezondheid en laagfrequent geluid zijn in dit plan-MER niet als beoordelingscriterium voor de geschiktheid van gebieden voor grootschalige windenergie meegenomen omdat het op dit abstractieniveau niet mogelijk is om hierover relevante uitspraken te doen. Bovendien is er in algemene zin nog weinig bekend over de dosis-effectrelatie tussen windparken en gezondheid aangezien bij iemands gezondheid ook vele andere factoren meewegen. Trillingen kunnen alleen van invloed zijn op de directe omgeving van een turbine. Gezien de maat en schaal waarop in dit MER effecten worden bepaald (namelijk via fictieve en gestandaardiseerde windturbines) is dit aspect niet relevant. Om dezelfde reden (geen concrete windturbines beoordeeld) kon geen toetsing plaatsvinden aan de wettelijke geluidnorm voor windturbines. In het plan-MER is bij de beschrijving van de landschappelijke beleving van grootschalige windenergie vooral gelet op de zichtbaarheid; impliciet is dit ook een kwalitatieve maat voor de beleving van windturbinegeluid in het landschap. Zie voor een reactie op een groot aantal verwante zienswijzen over gezondheid en geluid ook de thema's daarover.	geen
5	Co2, NOx en SO2	Een MER dient de milieuwinst van windpark voor de energievoorziening te bevatten. Dit moet op objectieve en wetenschappelijk verantwoorde manier worden afgeleid van de energieopbrengst, de vermeden emissies van CO2, NOx en SO2 en de brandstofbesparing. Deze bijdrage dient volgens de meest recente kennis van de Nederlandse praktijk te worden bepaald en niet via een theoretisch model. Dit is bij de ontwerp-SvWOL en het MER nu niet het geval in de ogen van de indiener.	De potentiële vermeden CO2-emissie is in het MER op grove basis bepaald (zie hoofdstuk 7) met behulp van voor Nederland kloppende kengetallen, omdat dit het meest relevante onderdeel van de milieuwinst van windturbines laat zien. Zolang niet duidelijk is, hoeveel windenergetisch vermogen in de onderzochte gebieden zal worden gebouwd, is een nauwkeuriger berekening niet mogelijk. Daarbij gaat het evenwel om een marge in de verwachte milieuwinst die voor het kabinet geen reden is om af te zien van de toepassing van windturbines. Zie ook thema 'Nut en noodzaak'.	geen
56	Landschappelijke effecten	Naar de mening van de indiener zijn in het plan-MER de gevolgen van grootschalige windenergie voor het specifieke landschap op Goeree-Overflakkee niet volledig in beeld gebracht. Er wordt verzocht dit alsnog nader te onderzoeken, met name op het gebied van leefbaarheid, belevingswaarde, lintbebouwing, open landschapskennmerken, beschermde dorpsgezichten, interferentie van parken, welstandelijke aspecten, recreatie en toerisme.	Genoemde aspecten zijn allen op het abstractieniveau van de SvWOL betrokken in de effectbeoordeling van alle gebieden. Op projectniveau worden op Goeree-Overflakkee de genoemde aspecten, op een nader detailniveau, reeds onderzocht aan de hand van enkele concrete plaatsingsalternatieven.	geen

72	Meerkosten wind in water volledig meenemen	Graag de benodigde extra investering in grondstoffen en energie voor het plaatsen van windturbines in water meenemen in het plan-MER.	Dit aspect wordt niet relevant geacht voor de afwegingen in het kader van de SvWOL.	Buiten reikwijdte SvWOL
111	Aandacht voor rijksmonumenten	Bij de beoordelingscriteria mist Heemschut in het plan-MER de effecten van grootschalige windenergie op van rijkswege beschermde monumenten. De rijksmonumenten vallen onder nationaal belang nummer tien: 'ruimte voor behoud en versterking van (inter) nationale unieke cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten' van de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte. In haar eerdere reactie hebben wij u gesuggereerd om dit als beoordelingscriterium op te nemen. Nu wordt niet duidelijk of er nu wel of niet bij of in de buurt van rijksmonumenten grootschalige windturbineparken mogen komen.	Zoals in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte is aangegeven (Realisatieparagraaf, blz. 103), worden rijksmonumenten beschermd met het instrument Monumentenwet. Deze wet geeft geen externe ruimtelijke bescherming aan monumenten. Omdat het zeer onwaarschijnlijk is dat windturbines in grootschalige windenergiegebieden rijksmonumenten fysiek zullen aantasten, is dit niet als mogelijk effect in het plan-MER beschreven. Een zekere mate van ruimtelijke bescherming geldt wel voor de door UNESCO op de lijst van culturele Werelderfgoedgebieden geplaatste gebieden, en voor de gebieden die hiervoor zijn aangemeld of waarvoor een aanmelding wordt voorbereid. De bescherming is afhankelijk van de beschrijving van de kernkwaliteiten. Ook de beperkte ruimtelijke bescherming van beschermde stads- en dorpsgezichten is afhankelijk van de typering van de waarden die met de status van 'gezicht' worden beschermd. Om deze redenen is in het plan-MER volstaan met het signaleren van de nabijheid van een cultureel Werelderfgoedgebied of een beschermd stad- of dorpsgezicht. Bij concrete projectontwikkeling kan worden nagegaan of er sprake kan zijn van aantasting van kernkwaliteiten van zulke gebieden en gezichten.	geen
68	Milieunormen als harde randvoorwaarde	De wettelijke normen voor geluid en slagschaduw hadden het uitgangspunt voor het plan-MER moeten zijn en onderdeel moeten vormen van de harde zeef, omdat dit harde randvoorwaarden zijn. Er mag gewoon geen hinder zijn getoetst aan de norm.	Zonder exacte opstellingen (locaties, omvang, type) en verdergaand onderzoek kunnen geen harde uitspraken worden gedaan over wel/geen overschrijding van wettelijke normen. Dit plan-MER geeft de kans op effecten aan en geeft aan gebieden aandachtspunten mee voor vervolgonderzoek en planuitwerking. Op projectniveau wordt nader onderzoek gedaan en vindt toetsing aan de wettelijke normen plaats.	geen
Onduidelijkheden in het plan-MER				
20, 25, 47, 49, 75	Score effectbeoordeling	Het is de indieners niet duidelijk hoe in hoofdstuk 7.2 (effectbeoordeling voorkeursalternatief) bij het gebied IJsselmeer Noord tot de score van 'een plus' is gekomen voor het onderdeel "Manifestatie in het landschap". Het weidse en open karakter van het gebied wordt naar de mening van de indieners dermate aangetast dat deze score voor 'Manifest in het landschap' een "dubbele min" zou moeten scoren. Verder is naar het oordeel van de indieners een "dubbele min" als gevolg van de effecten van het voorgenomen plan meer op zijn plaats dan de nu vermelde "enkele min", voor het onderdeel "cultuurhistorische, natuurlijk/landschappelijke kwaliteiten".	In de effectbeoordeling (in H4) is voor alternatief 3 een plus (+) voor 'manifestatie in het landschap' toegekend omdat dit gebied een kans op een buitengewoon windpark op een bijzondere locatie geeft én het gebied in A3 de knik in de dijk markeert. Met de aangepaste gebiedsbegrenzing in het Voorkeursalternatief is de kans dat de knik wordt gemarkeerd klein. De score van het VKA op dit criterium wordt hierdoor aangepast naar score -. Er is een kans op negatieve effecten op de landschappelijke kwaliteiten van de Waddenzee; echter door de ligging/vorm van het windgebied in het VKA (geen breedteligging langs Afsluitdijk maar een haakse ligging) is een dubbele min (--) niet aan de orde. Voor de manier waarop is omgegaan met delen van de Afsluitdijk die als rijksmonument zijn aangewezen wordt verwezen naar de reactie twee rijen terug.	geen
68	Scores voor geluidhinder en slagschaduw	Onduidelijk is op basis van welk objectief criterium een score wordt toegekend voor de kansen op geluidhinder of slagschaduw (erg veel ruimte voor interpretatie).	In paragraaf 3.3. is de wijze van beoordelen voor de aspecten geluid en slagschaduw beschreven. Op het abstractieniveau van deze structuurvisie is het niet mogelijk en nodig om berekeningen te doen aan effecten op deze aspecten.	geen

Opmerkingen over vermeende onjuistheden in uitgangspunten MER, methode of effectbeoordeling				
9, 84	Windrijheid gekozen gebieden	In het plan-MER wordt gesteld dat het in de gekozen gebieden vaak en hard waait. Uit de Windkaart van Senter-Novem blijkt dat dit voor de Drentse Veenkoloniën niet opgaat. Indiërs stellen dat deze basisaanname hier onjuist is en getuigd hiermee niet van een zorgvuldige afweging.	Alle geselecteerde gebieden zijn, mede in verhouding tot andere gebieden in Nederland, 'windrijke gebieden'. Tussen deze gebieden zijn onderling uiteraard verschillen in gemiddelde windsnelheden (aan de kust waait het gemiddeld harder). De Veenkoloniën zijn op circa 120 m hoogte voldoende windrijk om op rendabele wijze windenergie op te wekken. De genoemde kaart van Senter-Novem is op dit punt verouderd.	geen
10	Leefomgeving	Het plan-MER geeft aan dat er grote negatieve effecten kunnen optreden op de leefomgeving en de cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten van het gebied Drentse Veenkoloniën. Indiëner benadrukt daarom het belang van een goed woon- werk- en leefklimaat in het veenkoloniale gebied. Het gebied is al kwetsbaar en heeft geen capaciteit om een verstoring van het leefklimaat te kunnen opvangen.	Voor kennisgeving aangenomen. Zie ook thema 'Landschap en leefomgeving'.	-
78	Begrenzing alternatief 2 Friesland	Indiëner geeft aan dat het onduidelijk is, op basis waarvan het oorspronkelijke zoekgebied is verkleind in het tweede alternatief. Indiëner is van mening dat de verkleining niet samenvalt met de Natura 2000- of EHS-grenzen.	In het aangevulde plan-MER dat samen met de definitieve SvWOL wordt gepresenteerd wordt verduidelijkt hoe het alternatief is samengesteld.	In plan-MER
78	Restricties in plan-MER	Indiëner is van mening dat cultuurhistorie en nationale landschappen als een beperkende factoren genoemd worden in het plan-MER in het gebied kop van de Afsluitdijk.	In het plan-MER worden de genoemde factoren als aandachtspunten genoemd en niet als beperkende factoren. Het mogelijke windvermogen wordt dus niet <i>per se</i> beperkt door deze aspecten. Alleen bij plaatsing van windturbines zal de projectontwikkelaar wel aandacht moeten hebben voor de waarden van deze aspecten.	geen
78	Tegenstrijdigheden Bosch en Van Rijn studies met plan-MER	Indiëner geeft aan dat er tegenstrijdigheden zitten tussen de inschatting van het potentieel vermogen in het plan-MER en de studies van Bureau Bosch en Van Rijn.	In het plan-MER is een andere methode gebruikt om het potentieel vermogen van de gebieden in te schatten dan in de studies van Bosch en Van Rijn. De inschattingen van Bosch en Van Rijn zijn vooral gebaseerd op expert judgement, terwijl in het plan-MER een theoretischer aanpak is gekozen.	geen
103	Mogelijkheden 3MW-turbines bij Lelystad-Oost	Het uitgangspunt in het plan-MER dat alleen belemmeringen op basis van een 3 MW windturbine relevant zijn, is voor het gebied Lelystad Oost niet correct vertaald naar de figuur op pagina 91 in het MER.	De contour rond Lelystad Airport en de contour rond de laagvliegrouete zijn beide gebaseerd op vaste afstanden. Deze afstanden zijn niet gebaseerd op een bepaald type turbine(omvang).	geen

60	Verschillen tussen plan-MER en andere onderzoeken	<p>De informatie uit het plan-MER wijkt op sommige punten af van de verkennende onderzoeken die reeds gedaan zijn in gebieden Delfzijl en Eemshaven en waarop in de zienswijzeperiode op het voornemen is geattendeerd:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Niet alleen bij Delfzijl kunnen buisleidingen een aandachtspunt vormen; dit is ook het geval in de Eemshaven. 2) Er is geen rekening gehouden met de nieuwe buizenzone die langs de N33 is gepland. 3) Bij het concentratiegebied Eemshaven is in het plan-MER geen rekening gehouden met de effecten van de aanleg van de nieuwe 380 kV-verbinding door het gebied. 4) Er wordt aangegeven dat er bij de Eemshaven sprake is van aaneengesloten bebouwing, maar de nabijheid van de kernen bij het concentratiegebied Delfzijl wordt in het plan-MER niet als aandachtspunt genoemd. 5) Er is volgens het MER bij Delfzijl sprake van de aanwezigheid van weidevogels en een helihaven. Dit is ons niet bekend. Wel is sprake van plannen om bij de Eemshaven een helihaven te realiseren. 6) Er is bij het alternatief "maximale opbrengst" een gebied op de Eemshaven aangegeven dat deels al is ingevuld met twee 6,15 MW turbines. Dit gebied is daarbij ook nog in het havenbekken gelegen. <p>Verzoek om bovenstaande punten juist weer te geven.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Op basis van de professionele risicokaart zijn er in het beoogde gebied van Eemshaven geen BEVI en/of BRZO inrichtingen of buisleidingen geïnventariseerd. 2. De buisleidingenstrook uit de Structuurvisie Buisleidingen is opgenomen in de harde zeef van het plan-MER. De buisleidingenstrook ligt buiten het onderzoeksgebied N33 zoals dat is onderzocht in het plan-MER. 3. Dit aspect wordt toegevoegd in het plan-MER. 4. Bij Eemshaven ligt de aaneengesloten bebouwing van de kern Oudeschip in het gebied; geluidhinder en slagschaduw zijn hier aandachtspunten. De kernen met aaneengesloten bebouwing liggen verder weg van het gebied van Delfzijl. Geluidhinder is hier niet te verwachten. Er is wel een kans op slagschaduw bij aaneengesloten bebouwing, hetgeen ook terug is te zien in de effectbeoordeling. 5. In Oostwold ten zuiden van het gebied Delfzijl is een bedrijfsgebonden helihaven aanwezig (zie kaart in bijlage 13). Plannen voor een helihaven bij Eemshaven zijn niet bekend. Op de Natuurbeheer-plankaart 2013 van provincie Groningen staan 'weidevogelkerngebieden' in de nabijheid van Delfzijl groen aangegeven. 6. Alleen windturbines gebouwd ná 2005 zijn als bestaande windturbines aangehouden. Gebieden met windturbines gebouwd vóór 2005 zijn als beschikbaar voor nieuwbouw beschouwd. 	In plan-MER (punt 3)
65	Meenemen sanering in effectbeoordeling	<p>Door in nieuwe windparken met minder molens, in duidelijk herkenbare opstellingen, de oude molens te vervangen wordt in Flevoland een sterke verbetering van het landschap bewerkstelligd. Dit betekent dat de beoordeling van de alternatieven anders uitpakt dan nu in het plan-MER gesteld wordt. Alternatieven met geen of weinig mogelijkheden voor nieuwe windparken hebben een negatief effect op het landschap omdat het huidige suboptimale beeld voortduurt. Juist varianten waarin grote nieuwe parken gerealiseerd kunnen worden zorgen voor voldoende saneringsmogelijkheden om een belangrijke bijdrage te leveren aan het herstel van het open, karakteristieke Flevolandse landschap. Alternatieven die dit mogelijk maken verdienen een positieve beoordeling in het plan-MER.</p>	<p>Dat door vervanging van oude molens in nieuwe windparken met minder molens en herkenbare opstellingen de kwaliteit van het landschap sterk kan verbeteren, wordt onderschreven. Echter wordt in dit plan-MER vooral de planbijdrage aan de milieueffecten bepaald. Sanering van windturbines wordt met dit plan (de SvWOL) niet geregeld. Gesteld wordt, dat alternatieven met de grootste ontwikkelruimte (en dus saneringsmogelijkheden) voor grote nieuwe windparken (alternatief 1) landschappelijk het beste zouden moeten scoren, omdat daarmee de openheid het beste zou kunnen worden 'gerestaureerd'. Alternatief 1 gaat echter voorbij aan landschappelijke principes die beogen de openheid te waarborgen, zoals de compactheid van clusters en minimale afstanden tussen clusters. Alternatief 3 biedt ook veel ontwikkelruimte, alleen dan gebonden aan principes die de landschappelijke kwaliteit bewaken.</p>	geen
65	Zonering Lelystad	<p>Uit het plan-MER is niet af te leiden hoe de zonering van Lelystad Airport exact is verwerkt in het voorkeursalternatief. Dit geeft onduidelijkheid, bijvoorbeeld over de begrenzing in de structuurvisie van de gebieden voor grootschalige windenergie aan weerszijden van de A27, en wijkt af van de begrenzing zoals deze in het Regioplanproces wordt gehanteerd. Gezien ons gezamenlijke belang bij zowel windenergie als de luchthaven Lelystad willen wij graag met u in gesprek over de zonering. Nadere analyse van de voornoemde regelgeving roept vragen op over de door I&M voorgestelde zonering. Er lijkt meer ontwerpruimte aanwezig te zijn dan gesteld.</p>	<p>Op pagina 147 is beschreven dat het kabinetsstandpunt over het Aldersadvies Lelystad heeft geleid tot een herbegrenzing van de beperkingengebieden en daardoor een verkleining van het zoekgebied voor grootschalige windenergie. Op pagina 152 is de aanpassing van het beperkingengebied weergegeven en op pag. 159 de consequenties voor de begrenzing van de gebieden die in de Structuurvisie Windenergie op Land zijn opgenomen. Uiteraard is het ministerie van I&M graag bereid om in een gesprek met indiener de verhouding tussen windturbines en luchthaven in detail te bespreken.</p>	geen

136	Maasvlakte en Rotterdamse Haven	<p>In het plan-MER vallen ons een aantal zaken op die van invloed zijn op de effectbeoordeling. Hieronder volgt een opsomming van onze detailopmerkingen:</p> <p>Rotterdamse haven:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) In tegenstelling tot hetgeen op blz. 70 wordt gesteld, zijn er wel degelijk (beperkt) kwetsbare objecten aanwezig in de Rotterdamse haven. Hier dient ook op dit abstractieniveau rekening mee te worden gehouden bij het bepalen van de potentiële plaatsingsmogelijkheden. 2. Indien er veel infrastructuur in en direct om het gebied aanwezig is, is de kans op effecten groot (--). De openbare ruimte in het havengebied kenmerkt zich door de aanwezigheid van alle denkbare transportmodaliteiten. In de effectbeoordeling scoort de infrastructuur 'slechts' (-) 3. De radarverstoring die in het plan-MER behandeld wordt, is vanwege het abstractieniveau beperkt tot militaire- luchtvaartradars. In het havengebied is op lokaal niveau juist de nautische radardekking, ten behoeve van een veilige afhandeling van het scheepvaartverkeer, van belang. <p>Maasvlakte 2:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. In de effectbeoordeling op bladzijde 71 worden alle aspecten bij het thema veiligheid neutraal gescoord en wordt aangegeven dat er geen beperkingen zijn omdat het gebied nog ingedeeld moet worden en er nog geen risicobronnen aanwezig zijn. Deze score is niet gerechtvaardigd omdat er sprake is van een vigerend bestemmingsplan. Dat de risicobronnen feitelijk nog niet gerealiseerd zijn, doet niet ter zake. Bij ruimtelijke planvorming dient men rekening te houden met de vastgestelde planologische situatie (PKB PMR, Barro en bestemmingsplan). 2. Geconcludeerd wordt dat de functie 'toerisme' geen specifiek aandachtspunt bij de uitwerking vormt. In bestemmingsplan MV2 zijn echter bestemmingen opgenomen ten behoeve van een strandfunctie. In onze optiek dient hiermee rekening gehouden te worden in de effectbeoordeling. <p>Om deze redenen is indiener van mening dat de plaatsingsmogelijkheden te gunstig worden geschat.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rotterdamse Haven: Voor het bepalen van de aanwezigheid van (beperkt) kwetsbare objecten is in dit plan-MER de Provinciale risicokaart gehanteerd. Aan de hand van deze kaart zijn er geen dergelijke objecten geconstateerd in het gebied of nabij het gebied, zoals resterend na toepassing van de harde zeef. 2. Hier is een min (-) i.p.v. een dubbel-min (- -) toegekend vanwege de grote omvang van het gebied in verhouding tot de aanwezige infrastructuur, die belemmeringen vanuit risico met zich meebrengen. Binnen het gebied zijn er mogelijkheden om negatieve effecten of belemmeringen te voorkomen of te mitigeren. 3. Nautische radardekking zal voor dit gebied als aandachtspunt worden toegevoegd aan de SvWOL. <ol style="list-style-type: none"> 1. Maasvlakte 2: Effectscores zijn aangepast. 2. Voor de toetsing op het criterium 'toerisme' is gekeken naar gebieden waar toerisme een belangrijk onderdeel van de regionale economie is, gebaseerd op het aantal/percentage lange vakanties in Nederland. Tweede Maasvlakte ligt niet in een specifiek toeristengebied en scoort daarom neutraal (o). Als er een initiatief voor windenergie in dit gebied speelt zal uiteraard nadere afstemming met de vigerende bestemmingen (waaronder 'strandfunctie') moeten plaatsvinden. <p>Het berekende potentieel opgesteld vermogen geeft een reële indicatie van de bandbreedte weer, waarbij rekening is gehouden met het gegeven dat veel plekken op de Tweede Maasvlakte ongeschikt zullen zijn voor windturbines.</p>	<p>In de SvWOL</p> <p>In het plan-MER</p>
65	Bestaande parken	Windpark Sternweg in Zeewolde is niet opgenomen als blijvend windpark in het plan-MER.	De kaarten met bestaande windturbines hebben als peildatum februari 2011. Op de kaart voor Flevoland (pag.179) is windpark Sternweg als een 'vergund project' met een ster weergegeven. In bijlage 9 'Pijplijnprojecten' staat het windpark Sternweg ook genoemd als vergund project (pag. 203).	Reeds in MER

109	Inconsistent gebruik kaartmateriaal	Het gehanteerde kaartmateriaal blijkt niet volledig en consistent te zijn gehanteerd in het plan-MER, passende beoordeling en de ontwerp-SvWOL. Er ontbreken soms delen van het provinciaal zoekgebied en Natura 2000gebieden op diverse kaarten van zoekgebied Goeree-Overflakkee. Ook is onduidelijk of ten aanzien van de niet opgenomen gebieden van de randzone (rondom Stellendam) adequate toetsing heeft plaatsgevonden. Daarbij wordt door de gemeente geen onderscheid gemaakt tussen het Hellegatsplein en de randzone van Goeree-Overflakkee. Tot slot worden de autonome ontwikkelingen van het windpark Battenoord en het oprichten van een windpark op het Hellegatsplein niet genoemd terwijl de vergunningen hiervoor reeds zijn verleend. Deze autonome ontwikkelingen hebben invloed op de resultaten van het plan-MER wat betreft visuele relaties, ruimtegebruik en effecten op de omgeving. Verzoek om dit te corrigeren bij de definitieve vaststelling van de SvWOL.	Het is juist geconstateerd dat de gebiedsbegrenzing op de kaarten voor Goeree-Overflakkee niet overal hetzelfde is. In het kader van het Voorkeursalternatief is besloten om de oorspronkelijke begrenzing van het gebied op enkele plekken aan te passen. De toets in de Passende Beoordeling en de effectbeoordeling van het VKA zijn uitgevoerd op deze laatste begrenzing. Projecten waarbij de vergunning is verleend vóór 1 september 2012 vallen in dit plan-MER onder de referentiesituatie. Battenoord en Hellegatsplein zijn als 'pijlijnproject' opgenomen.	geen
44	Te veel aandacht voor natuur i.p.v. mensen	Het plan-MER houdt in de ogen van de indiener veel rekening met Natura-2000, in tegenstelling tot het ongerief voor de lokale bevolking dat nog nader onderzocht moet worden.	Het plan-MER signaleert zowel de mogelijke effecten op natuur als op de leefomgeving van mensen. Op grond van de Natuurbeschermingswet moet dit ook bij niet concrete plannen toch al zo nauwkeurig mogelijk worden nagegaan voor Natura 2000-gebieden. Hiermee lijkt natuur meer aandacht te krijgen dan mensen. Voor beide belangen zal op projectniveau nader onderzoek moeten volgen naar de exacte gevolgen.	geen
68	Effectbeoordeling N33	Het plan-MER bevat naar mening van de indiener een aantal feitelijke onjuistheden waarvan wordt verzocht deze aan te passen: 1) de laatste zin van de 3e alinea op blz. 4 is onjuist. Hier is geschreven dat voor de locatie van grootschalige windparken "de voorkeur uitgaat naar grote haven- en industriegebieden ... en langs wegen en spoorlijnen". Het deel over wegen en spoorwegen is niet correct en moet geschrapt worden. Het is bovendien in tegenspraak met bijlage 5, waarin dieper ingezoomd wordt op de plaatsingsprincipes. In bijlage 5 wordt helemaal geen weg of spoorweg meer genoemd. Het gaat om grootschalige infrastructuur. 2) De score voor de 'manifestatie in het landschap' en 'impact op de leefomgeving' dient dubbel-min te zijn vanwege het horizonbeslag. 3) effectscores voor veiligheid zijn te positief voor gebied i.v.m. aanwezige aardgashogedruktransportleidingen en enkele risicovolle inrichtingen.	1) Wegen en spoorlijnen kunnen inderdaad beter worden gewijzigd in grootschalige infrastructuur. 2) Het criterium 'manifestatie in het landschap' gaat niet over horizonbeslag, maar over de wijze waarop de leesbaarheid en herkenbaarheid van de aanwezige landschapsstructuur wordt beïnvloed. De impact op de leefomgeving scoort hier een min (-) omdat er sprake is van horizonbeslag. Het is duidelijk een aandachtspunt. Omdat het gebied dat beoogd wordt relatief klein is, binnen het kader van grootschalige windenergie, is hier geen dubbele min (-) toegekend. 3) In de 'harde zeef' zijn reeds transportleidingen voor aardgas onder hoge druk inclusief een veiligheidsbuffer uitgesloten van plaatsing. In de omgeving van het gebied zijn enkele risicodragende inrichtingen aanwezig; echter hebben deze naar verwachting weinig of geen invloed op het beoogde gebied voor windenergie.	In het plan-MER

110	Landschap Drentse veenkoloniën	Ten behoeve van het plan/project-MER van DOM/OM wordt momenteel uitgebreid studie verricht naar de landschappelijke effecten van de opstellingen in linten versus opstellingen in compacte clusters. In het plan-MER bij SvWOL wordt gesteld, dat de opstellingen in linten meer effecten hebben op de karakteristieke openheid dan opstellingen in clusters. Dat blijkt in de praktijk genuanceerder te liggen omdat de zichtlijnen in het gebied zo ver reiken dat ook clusters gelijktijdig zichtbaar zijn. Zoals in het zoekgebied de windmolens in Duitsland ook zichtbaar zijn die op tientallen kilometers ver liggen. Wij achten de beoordeling van 'dubbel min' voor enkele lijnen in het midden van de lange verkavelingsstroken versus 'nul' voor clusters te negatief. De landschappelijke impact van windturbines op korte afstand van huizen in het clustermodel wordt hiermee onderschat ten opzichte van enkele lijnen op grote afstand van lintbebouwing.	In het plan-MER is een beoordeling uitgevoerd van de mogelijke effecten op de landschappelijke kwaliteiten. Deze beoordeling is uitgevoerd door experts op het gebied van landschap. Bij nadere bestudering op projectniveau kan blijken dat de effecten genuanceerder zijn.	geen
79	Turbinegrootte in IJsselmeer Noord	In tabel 14 voor IJsselmeer Noord is een turbine van 7,5 MW opgenomen. Ondertussen wordt uitgegaan van een situatie waarbij ter plaatse maximaal een aanpak met turbines van 6 MW mogelijk wordt geacht. Verzoek om maximale bandbreedte aan te passen.	In dit plan-MER is een generieke uniforme methodiek toegepast voor alle gebieden. Hierin is alleen onderscheid gemaakt in 2, 3 en 7,5 MW windturbines (bij de berekening van het POV). Uiteraard zijn er verschillen met specifieke uitgangspunten op projectniveau, maar dit is inherent aan een nationaal plan-MER met een relatief hoog abstractieniveau. In dit geval valt de projectsituatie binnen de bandbreedte zoals opgenomen in dit plan-MER en de Structuurvisie.	geen
84	In MER alleen 3MW-turbines beoordeeld	In de Nota van antwoord wordt aangegeven (pag. 38) dat in het plan-MER bij toetsing wordt uitgegaan van turbines van 3 MW. Terwijl alle projecten zijn gebaseerd op de grootste turbines van 7 MW. Baseer de toetsing daadwerkelijk op de verschillende turbines of geef aan dat er bij plaatsing van andere turbines dan 3MW mogelijk aanvullend onderzoek noodzakelijk is.	Voor het plan-MER is gewerkt met andere aannames. Zie paragraaf 2.3 over de referentieturbine.	geen

Deel D2: Passende beoordeling

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
Algemeen				
2 9, 61, 65, 79, 84, 92	Natuurbeschermingswet onvoldoende of onjuist toegepast	<p>Indieners zijn van mening dat het Rijk voor de SvWOL de Natuurbeschermingswet onvoldoende toetst of onjuist toepast in de passende beoordeling en dat de SvWOL in de huidige vorm niet voldoet aan de ADC toets, vanwege een of meer van de volgende redenen:</p> <p>1) Toetsing van de gevolgen van het plan vooruitschuiven naar de uitvoeringsfase, zoals veelvuldig gebeurt in de SvWOL, is in strijd met de Nb-wet en de Vogel- en Habitatrichtlijn. (Inter) nationale regelgeving schrijft voor dat het plan alleen kan worden vastgesteld als het bestuursorgaan zich er van verzekerd heeft dat de natuurlijke kenmerken niet worden aangetast en dat bij de vaststelling van het plan zekerheid is dat het plan bij de uitvoering ervan niet kan leiden tot significante negatieve effecten. Dit is niet het geval bij de SvWOL [61]. Het voldoen aan deze zekerheid ook op het abstractie- en detailniveau van plannen is juist opgenomen in de wet om te voorkomen dat plannen in de uitvoeringsfase sneuvelen. Daarom is het voorstel om nu gedegen onderzoek te doen naar de gevolgen van de plannen voor de Natura 2000-doelstellingen en het plan zodanig op te stellen dat significante negatieve effecten kunnen worden uitgesloten.</p> <p>2) Er onvoldoende toetsing van cumulatieve effecten heeft plaatsgevonden (o.a. cumulatie tussen effecten van bestaande windparken, tussen plangebieden of andere activiteiten in de plangebieden) plaatsgevonden in de pre-Passende Beoordeling die voor de SvWOL is uitgevoerd voor de (voorkeurs)alternatieven. De ontwikkeling van windenergie in deze gebieden kan zelfs zonder cumulatie al tot significante effecten leiden.</p> <p>3) het Rijk volgens de indieners de gebieden in en nabij Natura 2000 onterecht niet uitsluit voor windenergie.</p> <p>4) geen antwoord is gegeven op de vraag welk effect de 6000 MW aan windenergie binnen de Nederlandse natuurgebieden in totaal zouden kunnen hebben op de nationale instandhoudingsdoelen.</p> <p>5) een goede afweging van alternatieven in relatie tot het doel van 16% duurzame energieopwekking ontbreekt [in de geest van de Natuurbeschermingswet] waardoor de ADC toets niet naar behoren is/kan worden uitgevoerd [84]. Er zijn voldoende milieuvriendelijke alternatieven voor windenergie. Het argument van kosteneffectiviteit volstaat niet in een ADC toets.</p>	<p>1, 6)</p> <p>Een structuurvisie is een wettelijk plan. In de Habitatrictlijn, artikel 6 staat dat bevoegde nationale instanties pas toestemming kunnen geven voor een plan of project nadat zij de zekerheid hebben verkregen dat het plan of project de natuurlijke kenmerken van beïnvloede Natura2000-gebieden niet zal aantasten en nadat zij inspraakmogelijkheden hebben geboden. De Natuurbeschermingswet 1998 zegt –kort samengevat– over de besluitvorming omtrent zo'n plan, dat een besluit alleen kan worden genomen als het bevoegd gezag zich ervan heeft verzekerd dat de natuurlijke kenmerken van Natura2000-gebieden niet worden aangetast (artikel 19j lid 3 in samenhang met art 19g). Dit doet het bevoegd gezag op basis van een passende beoordeling van het plan (art 19j lid 2). Het verlenen van een vergunning is wel aan de orde voor een project maar niet voor een Structuurvisie. Voor een project kan een vergunning slechts worden verleend indien het bevoegd gezag zich op grond van de passende beoordeling ervan heeft verzekerd dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet zullen worden aangetast (Natuurbeschermingswet 1998 artikel 19g).</p> <p>In een Passende Beoordeling voor een plan moet, net als voor een project, worden onderzocht of er sprake is van mogelijk significante, negatieve effecten op instandhoudingsdoelen. Er is echter een belangrijk verschil tussen een plan-MER bij een structuurvisie en een project-MER bij een project: bij een project-MER kan voor een specifieke (zoek)locatie een aantal alternatieven worden onderzocht waarbij bijvoorbeeld met aantallen turbines, hoogten en configuraties kan worden gevarieerd. Voor een plan-MER bij een Structuurvisie zoals de SvWOL - waarbij mogelijke effecten van windturbines voor een groot aantal locaties moeten worden beoordeeld - bestaat deze mogelijkheid niet. De beoordeling van eventuele effecten moet noodzakelijkerwijs op een hoger abstractieniveau plaatsvinden (anders zou een plan-MER immers moeten bestaan uit een bundeling van project-MERren voor iedere locatie). Bij een strategisch plan, zoals een structuurvisie, zal de passende beoordeling dus globaler en meer kwalitatief van aard zijn. De passende beoordeling heeft daarom meer het karakter van een verkenning van de kans (het risico) dat het voorgenomen beleid binnen de randvoorwaarden van de natuurbeschermingswetgeving (niet) uitvoerbaar is.</p> <p>7)</p> <p>In de Passende Beoordeling bij het plan-MER voor de SvWOL is een aantal malen geconcludeerd dat zonder nadere uitwerking van onder meer exacte positie, opgesteld vermogen en configuratie en zonder mitigerende maatregelen significant negatieve effecten van specifieke windparken voor nabijgelegen Natura 2000-gebieden niet op voorhand kunnen worden uitgesloten. Verschillende ontwerpen voor die uitwerking, leidend tot verschillende alternatieven, zullen per locatie/project in een project-MER moeten worden beoordeeld. Passende Beoordeling van het voor dat project resulterende Voorkeursalternatief zal vervolgens uitsluitel moeten geven of er sprake is van mogelijk significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelen.</p> <p>3, 4)</p> <p>Toch kan op Structuurvisie-niveau wel worden verzekerd dat de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden niet zullen worden aangetast, mits wordt voldaan aan een aantal voorwaarden. Dat betekent dat bij ieder project in één van de in de Structuurvisie benoemde geschikte gebieden moet worden vastgesteld of er significant negatieve effecten kunnen optreden en als dat het geval is geborgd wordt dat er een passend pakket aan mitigerende maatregelen wordt genomen om deze negatieve effecten op Natura 2000-gebieden maximaal te verkleinen. Omdat dit in de ontwerp Structuurvisie, het concept plan-MER en de concept Passende Beoordeling onvoldoende is geconcretiseerd zullen deze documenten hierop worden aangepast.</p>	In PB en plan-MER

29, 61, 65, 79, 84, 92	Natuurbeschermingswet onvoldoende of onjuist toegepast	<p>6) De beoordeling is uitsluitend kwalitatief van aard ondanks de beschikbaarheid van kwantitatieve gegevens beschikbaar. De wet schrijft voor dat bij de passende beoordeling uitgegaan moet worden van de beste beschikbare wetenschappelijke inzichten. Referenties naar bestaande onderzoeken en (internationale) literatuur ontbreekt in de passende beoordeling echter bijna volledig.</p> <p>7) Bij wijze van mitigerende maatregelen worden alleen vrijblijvende suggesties gedaan en er is onvoldoende onderzocht of compensatie mogelijk is. Er ontbreekt hiervoor een onderbouwing in de SvWOL.</p> <p>Om een of meer van de bovenstaande redenen wordt voorgesteld de ADC-toets volledig te doorlopen.</p>	<p>2) Cumulatieve effecten. In de Passende Beoordeling is aangegeven welke cumulatieve effecten mogelijk aan de orde zijn. De belangrijkste hiervan is de cumulatie van effecten door de plaatsing van meerdere windparken met invloed op hetzelfde Natura 2000-gebied. In de plan-MER zijn deze gebieden expliciet benoemd. Deze gebieden zullen ook in de Passende Beoordeling worden benoemd. Daarbij wordt cumulatie niet beperkt m.b.v. een vaste afstand tussen windgebied en Natura 2000-gebied.</p> <p>5) ADC. Het doel van de Structuurvisie Wind op land is het ruimtelijk mogelijk maken van de opstelling van een vooraf vastgesteld vermogen voor opwekking van windenergie op land. De politieke afwegingen en de nationale en Europese afspraken die daarover zijn gemaakt zijn een gegeven. Alternatieve vormen van energieopwekking kunnen daarom in dit kader niet meer als alternatieven worden beschouwd (het is geen 'Structuurvisie Energieopwekking').</p>	PB en plan-MER aanpassen
78, 108, 110, 117	Passende beoordeling op projectniveau	In de ontwerp-Structuurvisie wordt aangegeven dat voor elk project een passende beoordeling gemaakt moet worden. De indieners zijn van mening dat dit te generiek is gesteld. Zoals in de Natuurbeschermingswet is aangegeven, moet een passende beoordeling uitgevoerd worden op het moment dat voor een project significant negatieve effecten op Natura 2000-gebieden niet kunnen worden uitgesloten. Pas na deze toets kan per project bepaald worden of voor een concreet project een ADC-toets opgesteld moet worden. Er wordt verzocht dit in de Structuurvisie duidelijker te verwoorden conform de wet.	Inderdaad hoeft op projectniveau alleen een passende beoordeling gemaakt te worden als significant negatieve effecten niet op voorhand kunnen worden uitgesloten. De Passende Beoordeling en de Structuurvisie worden hierop aangepast.	In PB en SvWOL
20	Gebruik beschikbare informatie	In de Passende beoordeling is geen gebruik gemaakt van de reeds beschikbare informatie over de effecten die windparken hebben voor landschap en natuur (zoals bv een aantal kleinschaligere initiatieven en reeds bestaande windparken in het concentratiegebied Eemshaven en het concentratiegebied Delfzijl). Met deze informatie kan de mogelijkheden van realisatie van windparken in het invloedsgebied van het Waddengebied nader onderbouwd worden.	Wel degelijk is kennisgenomen van beschikbare informatie uit Passende Beoordelingen, Natuurtoetsen en resultaten van monitoring van effecten van windturbineparken. Het locatiespecifieke karakter maakt deze informatie voor het gebruik in de Passende Beoordeling bij de Structuurvisie slechts in beperkt mate geschikt. Waar mogelijk is relevante (veelal generiek toepasbare) informatie gebruikt. Daar komt bij dat het plan-MER aangeeft dat hier een kans op effect is en dat dit een aandachtspunt is voor vervolgonderzoek en planuitwerking. De genoemde informatie kunnen in vervolgonderzoek in het kader van concrete initiatieven (gericht) worden betrokken.	geen

Omissies in de effectbeoordeling of methode

61	Fouten in Passende Beoordeling	<p>In de passende beoordeling worden verschillende negatieve effecten onderschat of in het geheel niet meegenomen, te weten:</p> <p>1) In het MER voor de SVWOL wordt uitgegaan van standaard windturbines en aantal turbines. De effecten kunnen echter groter zijn bij een ander type en aantal. Om die reden wordt verzocht voor elke locatie diverse opstellingen en de effecten daarvan te onderzoeken en op basis daarvan in de SVWOL maxima aan de parken te verbinden.</p> <p>2) In de passende beoordeling is bij de beoordeling of er sprake is van significante effecten gebruik gemaakt van de verhouding tussen de grens van het zoekgebied en de oppervlakte van het betreffende Natura 2000-gebied. Dit criterium houdt geen enkele rekening met specifieke plaatselijke (ecologische) omstandigheden. Worden plaatselijke omstandigheden wel meegenomen dan kunnen de significante effecten beduidend groter zijn dan nu wordt ingeschat.</p> <p>3) Effecten op mogelijke andere beschermde diersoorten dan vogels en vleermuizen (bijvoorbeeld de fint, rivierprik en zeeprik) of indirecte effecten op vogels, vleermuizen en op het habitat zijn (soms) wel genoemd maar niet meegenomen in de toetsing.</p>	<p>1, 2) In een Passende Beoordeling voor een plan moet, net als voor een project, worden onderzocht of er sprake is van mogelijk significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelen. Er is echter een belangrijk verschil tussen een plan-MER bij een structuurvisie en een project-MER bij een project: bij een project-MER kan voor een specifieke (zoek) locatie een aantal alternatieven worden onderzocht waarbij bijvoorbeeld met aantallen turbines, hoogten en configuraties kan worden gevarieerd. Voor een plan-MER bij een Structuurvisie zoals de SVWOL - waarbij mogelijke effecten van windturbines voor een groot aantal locaties moeten worden beoordeeld - bestaat deze mogelijkheid niet: de beoordeling van eventuele effecten moet noodzakelijkerwijs op een hoger abstractieniveau plaatsvinden (anders zou een plan-MER immers moeten bestaan uit een bundeling van project-MERren voor iedere locatie).</p> <p>Bij een strategisch plan, zoals een structuurvisie, zal de passende beoordeling dus globaler en meer kwalitatief van aard zijn. De passende beoordeling heeft daarom meer het karakter van een verkenning van de kans (het risico) dat het voorgenomen beleid binnen de randvoorwaarden van de natuurbeschermingswetgeving (niet) uitvoerbaar is. Het in enkele gevallen meenemen van de grootte van het Natura 2000-gebied is één van de hulpmiddelen om die kans te bepalen.</p> <p>3) Genoemde soorten en effecten zijn wel degelijk meegenomen in de toetsing.</p>	geen
61, 65	Grens externe werking	De 2 km-grens die wordt gehanteerd voor het beoordelen van de externe werking voor Natura 2000 gebieden is niet onderbouwd en wordt juridisch niet ondersteund. Afhankelijk van het soort windturbines en de specifieke (ecologische) omstandigheden rond een Natura 2000-gebied (bv foerageer-, rust- of broedlocaties) kunnen de effecten zich op een grotere afstand voordoen.	In de Passende Beoordeling is niet bedoeld te zeggen dat de effecten van windturbines zich tot maximaal 2 km uitstrekken. De afbakening van 2 km rond Natura 2000-gebieden is gebruikt om een onderscheid te maken tussen vogels die binnen dat gebied broeden, slapen en foerageren enerzijds, en vogels die binnen het gebied slapen en daarbuiten foerageren (of <i>vice versa</i>) anderzijds. Aanwezigheid van vogels die grotere foerageerafstanden hebben draagt bij de ernst van mogelijke negatieve effecten van windturbines.	geen
65	Ontbreken van aantal Natura 2000 gebieden	Een aantal Natura 2000-gebieden zijn niet bij de passende beoordeling betrokken. Voorbeelden hiervan op het Flevolandse grondgebied zijn de Lepelaarsplassen en de Oostvaardersplassen.	Zoals toegelicht in de PB is deze opgesteld met een detailniveau passend bij een plan-MER bij een structuurvisie. Vanwege het grote aantal te beoordelen zoeklocaties en omdat de meerderheid van de zoeklocaties langs (en soms zelfs in) grotere wateren met een Natura 2000-status is gesitueerd, is er op dit niveau met name gekeken naar mogelijke beïnvloeding van juist die Natura 2000-gebieden. In de PB is benadrukt dat er voor een project-Mer bij een initiatief een grondigere analyse van mogelijk significant negatieve effecten zal moeten plaatsvinden, waarbij met alle eventueel beïnvloede beschermde soorten en habitats van Natura 2000-gebieden in de wijde omgeving rekening moet worden gehouden. De Lepelaarsplassen en de Oostvaardersplassen zijn nu expliciet daarbij genoemd.	In PB

65	Instandhoudingsdoelen	Er wordt in de passende beoordeling gesteld dat als de staat van instandhouding landelijk gunstig is, een negatief effect in een gebied beter te accepteren is. De indiener meent dat dit onjuist is. Het gaat bij toepassing van de Natuurbeschermingswet steeds om de vraag of de doelen voor een specifiek aangewezen gebied significant in gevaar kunnen komen.	Alle beschermde vogelsoorten (Natura 2000) hebben een behoud- of verbeterdoelstelling. Om per soort kwantitatief vast te stellen in hoeverre het instandhoudingsdoel mogelijk significant negatief wordt beïnvloed, is niet alleen gedetailleerde informatie van de aanwezigheid op diverse plaatsen en de vliegbewegingen per vogelsoort nodig, maar moet, om effecten modelmatig te kwantificeren, ook bekend zijn in welke aantallen, hoogtes en configuraties windturbines zullen worden opgesteld. Ook voor dit aspect kan worden vastgesteld dat een dergelijke benadering voor een PB passend bij een plan-MER voor een Structuurvisie van een te groot detailniveau is. Overigens is bij de toegepaste beoordeling wel degelijk rekening gehouden met de instandhoudingsdoelen. Zoals is toegelicht in Bijlage I, is naast de vlieghoogte, foerageerstand en landelijke staat van instandhouding ook het instandhoudingsdoel van een soort voor het betreffende Natura2000-gebied een criterium om vast te stellen in welke risicogroep een vogelsoort valt.	geen
78	Passende beoordeling te stellig	Indiener is van mening dat de Passende beoordeling op verschillende punten te stellig is. Indiener geeft enkele voorbeelden waar de tekst geredigeerd zou moeten worden om recht te doen aan situatie in de praktijk.	Bevoegd gezag deelt niet de mening van indiener dat de effectbeschrijvingen in de Passende beoordeling in een aantal gevallen te stellig en te negatief zijn en dat deze geredigeerd zouden moeten worden om beter recht te doen aan de situatie in de praktijk. Bij dit plan-MER kon geen gebruik worden gemaakt van kennis over lokaal aanwezige natuurwaarden en de mogelijkheden effecten daarop te mitigeren. Het was onvermijdelijk dat daardoor vaak een 'worst-case-schatting' heeft plaatsgevonden, maar dat is wat anders dan 'te stellig' of 'te negatief'. Bovendien geeft het plan-MER geen pure effecten aan, maar de kans op effecten. Deze werkwijze is ook toegepast bij enkele andere effectbeschrijvingen. Ondanks deze schattingen, meent bevoegd gezag dat er voldoende perspectief in de Passende beoordeling wordt geboden aan concrete projectontwikkeling om deze toets met goed gevolg te doorlopen.	geen
Onduidelijkheden in de passende beoordeling				
61	Barotrauma bij vleermuizen	Het is niet duidelijk of het barotrauma-effect is meegenomen in het onderzoek uit 2008 op basis waarvan wordt geconcludeerd dat de effecten op vleermuizen gering zijn. Verzoek om de resultaten van het eerste locatie-overstijgende onderzoek dat in de zomer van 2013 wordt verwacht, mee te nemen in de definitieve SWOL en besluitvorming over de locaties. Duidelijkheid nu voorkomt vertraging in een later stadium.	Op basis van huidige, publiekelijk beschikbare, betrouwbare onderzoeksgegevens is er geen reden om te veronderstellen dat windturbines als gevolg van een snelle afname van de luchtdruk een zodanig effect hebben op in de nabijheid vliegende vleermuizen ("barotrauma") dat sprake is van een substantieel effect op populatieniveau. Resultaten van het onderzoek waaraan gerefereerd wordt zijn bij bevoegd gezag (nog) niet bekend.	geen
79	Duiden van verschillen in scores	Het is lastig om de verschillen in keuzes/scores van de effectbeoordeling te duiden zonder onderliggende kennis (bijv. het verschil tussen "min" en "min/min"). De verwachting is dat op projectniveau een verdere verduidelijking van de gegevens volgt.	In paragraaf 3.3. worden de betekenissen van de effectscores in dit plan-MER toegelicht. Bij een m.e.r. op projectniveau zal opnieuw een passend beoordelingskader met effectscores moeten worden toegepast.	geen
110	Windenergiegebied Drentse Veenkoloniën i.r.t. passende beoordeling	Indiener is het niet duidelijk waarom het windenergiegebied Drentse Veenkoloniën niet in de Passende Beoordeling is meegenomen. Het windpark DOM/OM ligt op beperkte afstand van de Natura 2000-gebieden Drouwenerzand, Drentsche Aa-gebied en Zuidlaardermeergebied (laatste op ongeveer vijf kilometer in plaats van 500 meter zoals gesteld in de passende beoordeling). Het Zuidlaardermeergebied heeft aangewezen instandhoudingsdoelen die in de invloedssfeer van windturbines kunnen voorkomen.	Het gebied Drentse Veenkoloniën is wel in de Passende Beoordeling opgenomen (paragraaf 6.2.4).	geen

99	Woelmuizen	Het plan-MER geeft onvoldoende inzicht in de verstoring in- en verandering van de natuurlijke habitat van de kolonie Noordse woelmuizen welke is aangetroffen op de Makkumer Noordwaard (Natura 2000-gebied). Verzoek om meer duidelijkheid omtrent dit thema.	Beschrijving van effecten op de habitat van Noordse woelmuizen op de Makkumer Noordwaard past niet bij het abstractieniveau van de Passende Beoordeling bij de Structuurvisie omdat de coördinaten van de locaties van de windturbines in het gebied IJsselmeer-Noord nog niet bekend zijn.	geen
99	Invloed licht op vogeltrek	Verzoek om duidelijkheid over de beïnvloeding van vogeltrek door de verlichting van de windturbines.	Aan het aspect 'verlichting' is zowel bij de beschrijving van de effecten (paragraaf 5.2) als bij de mitigerende maatregelen (paragraaf 8.2) aandacht besteed.	geen

Thema E: Gebiedskeuze

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
Algemeen				
3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 15, 16, 17, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 30, 32, 36, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 56, 61, 66, 67, 68, 72, 73, 75, 77, 81, 84, 85, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 99, 104, 111, 113, 123, 132, 134, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149	Bezwaar tegen de aangewezen gebieden.	<p>Indieners geven aan dat zij om diverse redenen een bepaald gebied ongeschikt achten en/of zich zorgen maken over de plaatsing van windturbines en/of aanvullend onderzoek willen.</p> <p>(NB: deze redenen worden genoemd bij de gebiedsgewijze bespreking hier onder)</p>	<p>Ontwikkeling van windenergie in de SvWOL-gebieden is alleen mogelijk binnen de wettelijke kaders voor milieu, natuur, veiligheid en indien er rekening is gehouden met de aandachtspunten uit de SvWOL.</p> <p>De door de indieners genoemde redenen waarom het gebied niet geschikt zou zijn, zijn voor het kabinet veelal aandachtspunten bij realisatie van windenergie in het gebied. Aangezien er bij de ontwikkeling van een project voor windenergie nog nadere studie wordt gedaan naar de lokale effecten op onder andere natuur, landschap en milieu is in het proces voldoende gewaarborgd dat er aandacht is voor de genoemde onderwerpen.</p> <p>Het kabinet heeft bij de aanwijzing van gebieden die geschikt zijn voor grootschalige windenergieprojecten getracht een zorgvuldige afweging te maken waarbij gebruik is gemaakt van:</p> <ul style="list-style-type: none"> Onderzoek naar de geschiktheid van gebieden (windsnelheid, schaal van het landschap, natuur, etc.) zoals beschreven in het 'Nationaal Ruimtelijk Perspectief Windenergie op land' (juni 2010). De Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (maart 2012), waarin de kansrijke gebieden voor windenergie zijn aangegeven; de SvWOL is aangekondigd; de uitgangspunten voor de SvWOL zijn benoemd, het ruimtelijk beleid waar mogelijk is gedecentraliseerd naar provincies De Notitie Reikwijdte en Detailniveau (september 2012) met de uitgangspunten voor het plan-MER. Bestuurlijke afspraken tussen het Rijk en de provincies van februari en mei 2011; de provinciale reserveringen voor windenergie dienen als uitgangspunt voor het opstellen van de SvWOL en het bijbehorende plan-MER. Bestuurlijke afspraak tussen het Rijk en de provincies van januari 2013; de gebieden die volgens plan-MER geschikt zijn voor grootschalige windenergie en die overeenkomen met het provinciale bod (2013) worden vastgelegd in de SvWOL. Zienswijzen van burgers, maatschappelijke organisaties en marktpartijen en raadplegingsreacties van andere overheden op het voornemen van de SvWOL en de reikwijdte en het detailniveau van het plan-MER. (sept. – okt. 2012). Onderzoek naar de mogelijke milieueffecten (plan-MER en Passende Beoordeling die zijn uitgevoerd voor de SvWOL) Reeds gestarte windenergieprojecten die vallen onder de Rijkscoördinatie-regeling en die passen binnen het beleid van de provincie. Verder op in dit thema reageert het kabinet op opmerkingen die door indieners zijn gemaakt over de afzonderlijke grootschalige windenergiegebieden die in de SvWOL zijn aangewezen, of juist niet zijn aangewezen. 	geen
51, 63, 76, 80, 105, 110	Steun voor aangewezen gebieden	<p>Indieners geven aan dat ze om verschillende redenen (overeenkomst met eigen beleidsvoornemen, overeenkomst met planontwikkeling voor RCR-project, windrijk, grootschalig agrarisch productielandschap, vrijwaren van West-Frieslands landschap) een gebied geschikt achten voor de plaatsing van windturbines. En zij spreken hun steun uit voor het feit dat dat gebied is opgenomen in de SvWOL. Het gaat dan ondermeer om:</p> <ul style="list-style-type: none"> IJsselmeer Noord Oostelijk Flevoland Wieringermeer Drentse Veenkoloniën Rotterdams Haven 	Het kabinet is blij met de steunbetuiging.	-

111	Steun voor afgevalen gebieden	<p>Indiener geeft aan dat hij vanwege cultuurhistorie een gebied niet geschikt acht voor de plaatsing van windturbines. En dat hij blij is dat dat gebied niet is opgenomen in de SvWOL. Het gaat dan ondermeer om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Markermeer • Kop van de Afsluitdijk 	Het kabinet is blij de steunbetuiging.	-
34, 35, 61, 64, 68, 74, 78, 80, 101, 106, 107, 108, 114, 116, 117, 119, 120, 126, 128, 133, 138, 139	Meer gebieden aanwijzen	<p>Indieners geven aan dat er meer gebieden aangewezen zouden moeten worden in de SvWOL. Dit omdat de huidige gebieden niet voldoende zekerheid bieden dat 6.000 MW in 2020 gerealiseerd kan worden en/of omdat de genoemde locaties kansrijk zijn en/of reeds een RCR-melding zijn en/of omdat er dan beter maatwerk kan worden geleverd per project. De volgende locaties zijn voorgesteld:</p> <p>In Groningen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Locaties bij Eemshaven en Delfzijl die niet in het Provinciaal omgevingsplan zitten • Het project Woldenwind in de gemeenten Delfzijl en Oldambt • Slapersdijk • Reiderland • Ulsderpolder • De gebieden uit het (rijks)Ruimtelijk Perspectief Windenergie op land <p>In Noord-Holland:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wieringermeerdijk • Noordzeekanaal gebied • IJmuiden • Oude polders • West Friesland • Metropoolregio Amsterdam • Afsluitdijk <p>In Friesland:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Groter gebied in Friesland of het IJsselmeer waar meerdere kleinere parken gerealiseerd kunnen worden • Afsluitdijk • NO-Friesland • E10-locaties • Kop van de Afsluitdijk <p>In Flevoland:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oostelijk Flevoland ten zuiden van de Ketelmeerdijk <p>In Noord-Brabant:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rand Volkerak-Zoommeer • A16 <p>In Zeeland:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oosterscheldekering • Sloegebied • Kanaalzone Zeeuws Vlaanderen <p>In Zuid Holland:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hoeksche Waard <p>Algemeen: * alle grote natte Natura 2000-gebieden</p>	<p>Het kabinet heeft afspraken gemaakt met de provincies over het realiseren van de doelstelling van 6.000 MW windenergie in 2020. Het kabinet heeft er vertrouwen in dat de in de SvWOL aangewezen gebieden plus de gebieden voor kleinschalige windenergie waar de provincies voor verantwoordelijk zijn, samen voldoende ruimte bieden om de doelstelling in 2020 te realiseren. Er is dus geen noodzaak om meer grootschalige gebieden in de SvWOL aan te wijzen. Het kabinet zal de voortgang op de realisatie monitoren en waar nodig in overleg met de provincies bijtijds bijsturen. Het aanwijzen van extra gebieden ondermijnt bovendien het draagvlak in de nu aangewezen gebieden en is daarom niet wenselijk.</p> <p>Behalve op deze bestuurlijke afspraken, wijst bevoegd gezag er ook op, dat een deel van de door indieners voorgestelde gebieden op eerste zicht dan wel blijkens het plan-MER te klein is voor een grootschalige windturbineproject (minstens 100 MW) en alleen al om die reden niet voor aanwijzing in deze SvWOL in aanmerking komt. Een voorbeeld hiervan is Kop van Afsluitdijk in Fryslân; dit blijft wel onderdeel van het provinciale windenergiebeleid.</p>	geen

Drenthe

<p>4, 5, 9, 10, 23, 32, 41, 42, 44, 46, 77, 81, 84, 88, 90, 92, 94, 111, 132, 134, 146</p>	<p>Bezwaar tegen aangewezen gebieden – Drentse Veenkoloniën.</p>	<p>Indieners geven aan dat zij om diverse redenen de Drentse Veenkoloniën niet geschikt achten en/of zich zorgen maken over de plaatsing van windturbines en/of aanvullend onderzoek te willen. Als redenen worden genoemd: windluw, aantasting van de kwaliteiten van het gebied en het landschap, impact op de leefomgeving, impact op de lokale economie, impact op het toerisme, aantasting van de natuur, impact op de gezondheid, lintbebouwing, cultuurhistorie, lichtschildering.</p>	<p>Het kabinetsbesluit om de Drentse Veenkoloniën aan te wijzen is in algemene zin toegelicht aan het begin van dit thema. Meer specifiek kan er over de in de zienswijzen genoemde bezwaren het volgende gezegd worden: <u>Windsnelheid:</u> In de studie 'Nationaal ruimtelijk perspectief windenergie op land' uit 2010 is onderzoek gedaan naar welke gebieden geschikt zijn voor windenergie. Ten aanzien van windsnelheid is gekeken naar de windsnelheid op een hoogte van 120 meter. De windsnelheid in de Drentse Veenkoloniën is volgens deze studie voldoende om rendabel windenergie te op te wekken. Landschap, natuur en leefomgeving: In het 'Nationaal ruimtelijk perspectief windenergie op land' (2010) is gekeken naar de maat en schaal van het landschap. De Drentse Veenkoloniën is vanwege zijn grootschalige open landschap ook geschikt voor windenergie. Uit het milieueffectrapport (plan-MER) dat is opgesteld voor de SvWOL blijkt dat het gebied de Drentse Veenkoloniën dusdanig groot is dat er voldoende mogelijkheden zijn om bij de ontwikkeling van windenergie rekening te houden met de kwaliteiten van het landschap, natuur en de impact op de leefomgeving (bebouwing, slagschaduw/lichtschildering, cultuurhistorie). In de SvWOL zijn deze aspecten daarom ook als aandachtspunt opgenomen. <u>Toerisme:</u> Ten aanzien van impact op toerisme en recreatie is er in het algemeen te stellen dat er geen onderzoeken bestaan die de aantonen dat windenergie afbreuk doet aan de aantrekkingskracht op toerisme. En specifiek voor het gebied de Drentse Veenkoloniën blijkt uit het plan-MER dat toerisme geen belangrijke onderdeel uitmaakt van de regionale economie. Om deze reden is toerisme geen aandachtspunt in de Drentse Veenkoloniën. <u>Gezondheid:</u> De effecten op de gezondheid van mensen als gevolg van grootschalige windparken zijn in het plan-MER niet als een afzonderlijk aspect beoordeeld. Wel zijn de aspecten hinder (geluid, slagschaduw), veiligheid en ruimtelijk-visuele impact op de leefomgeving (bij landschap) beoordeeld. Dit zijn aspecten die in veel gevallen van invloed zijn op de gezondheidstoestand. Uit het plan-MER blijkt dat in het gebied de Drentse Veenkoloniën er bij de ontwikkeling van windenergie in dat gebied voldoende mogelijkheden zijn om de impact op de genoemde aspecten te minimaliseren. <u>Impact op de lokale economie:</u> De Veenkoloniën hebben een agrarische economie; de ruimtelijke visie van provincie Drenthe is dat landbouw ruimtelijk de hoofdfunctie blijft en dat er gunstige perspectieven zijn voor nieuwe rendabele specialisaties. Daarnaast is er een diensteneconomie voor de in belangrijke mate verouderde bevolking van de dorpen. Toerisme speelt geen rol van betekenis. Verblijfsrecreatie is gevestigd op de Hondsrug. Windturbines sluiten dus goed aan bij de economie van deze streek, mede omdat het voor een deel van de agrariërs een neven-bedrijfstuk kan vormen..</p>	<p>geen</p>
<p>10</p>	<p>Inrichtingsprincipes</p>	<p>Indiener geeft suggesties voor de plaatsing van windturbines binnen het aangewezen gebied Drentse Veenkoloniën. Het gaat om: Afstandhouden tot woonbebouwing (Nieuw-Buinen) Zo dicht mogelijk tegen LOFAR gebied.</p>	<p>Ten aanzien van de plaatsing van windturbines in het gebied de Drentse Veenkoloniën gelden de algemene inrichtingsprincipes zoals verwoord in de SvWOL. Verder is het wettelijk verplicht voldoende afstand tussen de windturbine en de woonbebouwing te behouden zodat geluidsnormen en veiligheidsnormen niet worden overschreden. De precieze locatie van de windturbines wordt bepaald op projectniveau.</p>	<p>-</p>

Groningen				
5, 15, 40, 41, 45, 68, 84, 97, 111	Bezwaar tegen aangewezen gebieden – N33	<p>Indieners geven aan dat zij om diverse redenen het gebied de N33 niet geschikt achten en/of zich zorgen maken over de plaatsing van windturbines en/of aanvullend onderzoek te willen. Als redenen worden genoemd:</p> <p>Gebied is gebaseerd op provinciaal plan dat uitgang van kleinere turbines, geen draagvlak, veiligheid, slagschaduw, geluidsoverlast, impact op de gezondheid, horizonvervuiling, impact op de lokale economie, recreatie, windluw, aantasting van de kwaliteiten van het gebied en het landschap, de leefomgeving, lichtschildering, cultuurhistorie, plaatsing langs bedrijventerrein past niet bij beleid, plaatsingsprincipes van SvWOL zijn niet toe te passen, dicht bij woonbebouwing, insluiting van het dorp Meeden, grote risico's voor milieu, natuur en landschap</p>	<p>Het kabinetsbesluit om de N33 aan te wijzen is in algemene zin toegelicht aan het begin van dit thema.</p> <p>Meer specifiek kan er over de in de zienswijzen genoemde bezwaren het volgende gezegd worden:</p> <p><u>Windsnelheid:</u> In de studie 'Nationaal ruimtelijk perspectief windenergie op land' uit 2010 is onderzoek gedaan naar welke gebieden geschikt zijn voor windenergie. Ten aanzien van windsnelheid is gekeken naar de windsnelheid op een hoogte van 120 meter. De windsnelheid bij de N33 is volgens deze studie voldoende om rendabel windenergie op te wekken.</p> <p><u>Draagvlak:</u> Draagvlak voor windenergie is in veel gebieden een aandachtspunt bij de ontwikkeling van windenergie. Het gebrek aan draagvlak in een gebied wil niet zeggen dat er geen windenergie ontwikkeld kan worden maar vooral dat er een opgave ligt om als bevoegd gezag en initiatiefnemer helder te communiceren over de plannen en voldoende gelegenheid bieden om te participeren in het planproces. Betere informatievoorziening en mogelijkheden tot participatie leiden vaak tot een vergroting van het draagvlak.</p> <p><u>Provinciale plan:</u> De provincie Groningen heeft dit gebied ook aangewezen in haar Provinciaal omgevingsplan POP als geschikt voor windenergie. De hoogte van de turbines is daarbij niet vastgelegd en in het kader van het RCR-project wordt er onderzocht hoeveel windturbines en van welke grootte er op een verantwoorde wijze in het gebied kunnen worden geplaatst.</p> <p><u>Veiligheid:</u> Bij de ontwikkeling van windenergie in dit gebied zal conform het Handboek risicozonering windturbines een veilige afstand gehouden worden van buisleidingen, infrastructuur en bebouwing.</p> <p><u>Gezondheid:</u> De effecten op de gezondheid van mensen als gevolg van grootschalige windparken zijn in het plan-MER niet als een afzonderlijk aspect beoordeeld. Wel zijn de aspecten hinder (geluid, slagschaduw), veiligheid en ruimtelijk-visuele impact op de leefomgeving (bij landschap) beoordeeld. Dit zijn aspecten die in veel gevallen van invloed zijn op de gezondheidstoestand. Uit het plan-MER blijkt dat in het gebied N33 er bij de ontwikkeling van windenergie voldoende mogelijkheid is om binnen de wettelijke normen voor de hinder aspecten te blijven zodat de gezondheid niet geschaad wordt.</p> <p><u>Impact op de leefomgeving (slagschaduw, insluiting, geluidsoverlast):</u> Het gebied N33 is een relatief klein gebied met relatief veel woonbebouwing in de omgeving. De impact op de leefomgeving zal in dit gebied eerder een aandachtspunt zijn dan in andere gebieden. Op basis van het plan-MER kan niet gesteld worden dat ontwikkeling van windenergie een onverantwoorde impact op de leefomgeving ten gevolge zou hebben.</p> <p>Ook de bevindingen uit het RCR-project geven aanleiding om dit gebied op te nemen in de SvWOL. Dit neemt niet weg dat bij de verdere ontwikkeling van dit project de impact op de leefomgeving een serieus aandachtspunt is waar goed mee om gegaan dient te worden. Om die reden is dit ook als aandachtspunt in de SvWOL opgenomen.</p> <p><u>Kwaliteiten van het gebied (natuur, landschap, cultuurhistorie):</u> Het gebied ligt parallel aan de provinciale weg N33 en het bedrijventerrein. Vanuit landschappelijk perspectief is dit een geschikte locatie. Wel dient er bij de concrete uitwerking van een windinitiatief nader onderzocht worden wat de effecten kunnen zijn op natuur, landschap en cultuurhistorie. Op het niveau van de SvWOL zijn deze aspecten geen reden om het gebied niet op te nemen in de SvWOL.</p> <p><u>Impact op de lokale economie:</u> de economie van dit gebied wordt gekenmerkt door landbouw aan de oostzijde van de N33 en door lichte industrie, transport en diensten ten westen ervan. Deze soort economie is niet gevoelig voor de komst van windturbineparken.</p> <p><u>Recreatie:</u> Ten aanzien van impact op toerisme en recreatie is er in het algemeen te stellen dat er geen onderzoeken bestaan die de aantonen dat windenergie afbreuk doet aan de aantrekkingskracht op toerisme. En specifiek voor het gebied N33 blijkt uit het plan-MER dat toerisme geen belangrijke onderdeel uitmaakt van de regionale economie. Om deze reden is toerisme en recreatie geen aandachtspunt bij de N33.</p>	geen

45, 135	MER-varianten voor windpark N33	Indiener geeft aan dat binnen de m.e.r. voor Windpark N33 5 verschillende inrichtingsvarianten worden onderzocht. Een aantal van deze inrichtingsvarianten ligt mede op verzoek van de provincie Groningen deels buiten het provinciaal omgevingsplan en ook buiten het gebied van de SvWOL. Indiener gaat er van uit dat ook de inrichtingsvarianten die deels buiten het oorspronkelijk gedefinieerde POP-gebied liggen als realistisch uitvoerbaar binnen de SvWOL wordt gezien.	Met de vaststelling van de ontwerp-structuurvisie heeft het kabinet vastgelegd welke gebieden zij geschikt acht voor de ontwikkeling van grootschalige windenergie. In die gebieden kan worden aangenomen dat bij projectuitwerking van een initiatief voor grootschalige windenergie waar de Rijkscoördinatie-regeling op van toepassing is, sprake kan zijn van goede ruimtelijke ordening. Het beleid, de aandachtspunten en de uitvoeringsacties zoals verwoord in de (ontwerp) SvWOL zijn het ruimtelijk kader voor besluitvorming over dergelijke initiatieven. Daarnaast gelden ook de bestuurlijke afspraken tussen het Rijk en de provincies (januari en juni 2013) waarin de provincies in 2020 ruimte garanderen voor 6.000 MW wind op land die is onderverdeeld in een taakstelling per provincie, en waarin staat dat de Rijkscoördinatie-regeling in goed overleg met de provincies wordt toegepast, zoveel mogelijk rekening houdend met de ruimtelijke keuzes van de betreffende provincie en de mate waarin de provincie heeft voldaan aan de taakstelling. Het kan voorkomen dat, in overeenstemming met betrokken overheden en initiatiefnemers, in een project-MER voor een RCR initiatief inrichtingsvarianten onderzocht worden die deels buiten de gebiedsbegrenzing van het SvWOL gebied vallen. Om niet vooruit te lopen op de keuze in de RCR-procedure is in de SvWOL voor die gebieden vastgehouden aan de gebiedsbegrenzing uit de provinciale plannen.	geen
71	Zorgen over windprojecten in en nabij de gemeente Oldambt	Indiener geeft aan zich zorgen te maken over de ontwikkeling van windenergie in en nabij de gemeente Oldambt en vreest aantasting van het karakteristiek landschap als de doelstelling van 6.000 MW niet gehaald dreigt te worden en Oldambt mogelijk als nieuw gebied wordt aangewezen.	In de SvWOL is de gemeente Oldambt niet aangewezen als gebied voor grootschalige windenergie. Dit betekent dat het Rijk in deze gebieden geen windprojecten zal gaan ontwikkelen. Het karakteristieke open landschap van Oldambt zal daardoor gevrijwaard blijven van windmolens. Over de doelstelling 6.000 MW zijn goede afspraken gemaakt met de provincies. Het is de verwachting dat de provincie Groningen zijn doelstelling zal halen in de aangewezen gebieden. De gemeente Oldambt is daarmee binnen de planperiode van SvWOL niet in beeld voor initiatieven voor grootschalige windenergie.	geen
IJsselmeer				
16, 17, 20, 21, 24, 25, 27, 28, 30, 36, 47, 48, 49, 61, 66, 72, 73, 75, 85, 99, 104, 113, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 149.	Bezwaar tegen aangewezen gebieden – in en/of rond het IJsselmeer (waaronder Houtribdijk, IJsselmeer-Noord, Flevoland, Noordoostpolder, Wieringermeerpolder)	Indieneren geven aan dat zij om diverse redenen de gebieden in en/of rond het IJsselmeer niet geschikt achten en/of zich zorgen maken over de plaatsing van windturbines en/of aanvullend onderzoek te willen. Als redenen worden genoemd: <ul style="list-style-type: none"> • aantasting van de unieke kwaliteiten van het IJsselmeer, openheid, leegte, rust, ruimte, duisternis, natuur, vogels, cultuurhistorie, Unesco werelderfgoed Waddengebied, afstand tot de Friese kust, insluiting, gevolgen toerisme en recreatie, onevenredige verdeling van de negatieve gevolgen over Nederland, financieel onrendabel, hoge kosten windmolens in het water, waardedaling onroerend goed. • onduidelijkheid over: verwachte hinder van (infra) geluid, slagschaduw, gezondheid voor mens en dier, netinpassing, mogelijkheden voor een sociaal fonds, gevolgen werkgelegenheid, uitkomsten kosten-baten analyse van het CPB. • Relatie met andere wenselijke ontwikkelingen op de Afsluitdijk (rapport "Ambitie-agenda Afsluitdijk"). 	Het kabinetbesluit om de gebieden in en/of rond het IJsselmeer aan te wijzen is in algemene zin toegelicht aan het begin van dit thema. Meer specifiek kan er over de in de zienswijzen genoemde bezwaren het volgende gezegd worden: <ul style="list-style-type: none"> • Aantasting landschappelijk kwaliteiten: Het kabinet is van mening dat de ontwikkeling van windenergie in en/of rond het IJsselmeer geen afbreuk doet aan de unieke kwaliteiten van het IJsselmeer. De keuze voor de aangewezen gebieden in combinatie met de inrichtingsprincipes uit de SvWOL geeft het kabinet voldoende vertrouwen dat het unieke karakter van het IJsselmeer niet verloren zal gaan. • Waddengebied, cultuurhistorie en werelderfgoed: De externe werking van het werelderfgoed Waddenzee, en diverse beschermde stads en dorpsgezichten zijn aandachtspunten bij de ontwikkeling van windenergie in deze gebieden. Dit betekent dat bij windenergie er rekening gehouden moet worden met de impact op deze unieke elementen. • Toerisme en recreatie: Met name voor het gebied IJsselmeer nabij de Afsluitdijk is recreatie en dan met name watersport en nautische veiligheid een aandachtspunt. In de planontwikkeling zal hier aandacht aan geschonken dienen te worden. • Onevenredige verdeling van negatieve gevolgen: Het kabinet deelt niet de mening dat er dusdanige negatieve gevolgen zijn dat er sprake is van een onevenredige verdeling. Zie ook bij het thema 'Verdeling kosten en baten'. • Financieel onrendabel: Een windmolen in het water is duurder dan een op het land. Het is aan de initiatiefnemer om een rendabele businesscase te maken. Gegeven het windaanbod is het kabinet van mening dat er een rendabele businesscase mogelijk is voor windmolens in het IJsselmeer. 	geen

16, 17, 20, 21, 24, 25, 27, 28, 30, 36, 47, 48, 49, 61, 66, 72, 73, 75, 85, 99, 104, 113, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 149.	Bezwaar tegen aangewezen gebieden – in en/of rond het IJsselmeer (waaronder Houtribdijk, IJsselmeer-Noord, Flevoland, Noordoostpolder, Wieringermeerpolder)		<ul style="list-style-type: none"> • Waardedaling onroerend goed: Volgens de in mei 2013 door Centraal Planbureau uitgebrachte studie van de Kosten-baten-analyse van de SvWOL kan binnen een straal van 1,1 km vanaf windturbines een waardedaling van woningen optreden onder of in de buurt van de grens voor planschade (sensu Wet ruimtelijke ordening). Het kabinet merkt hierbij nog op, dat deze waardedaling mede het gevolg kan zijn van in de streek door openbare discussie versterkte negatieve emoties over windenergie. • Onduidelijkheid over verwachte hinder: Bij de ontwikkeling van windenergieproject zal er een project-m.e.r. moeten worden opgesteld waarbij zo nauwkeurig mogelijk inzichtelijk wordt gemaakt welke milieueffecten (w.o. geluid, slagschaduw) kunnen optreden. • Mogelijkheden voor een sociaal fonds: Een sociaal fonds is een mogelijkheid om de betrokken van de omgeving en het draagvlak te vergroten. Instrumenten zoals een sociaal fonds zijn echter afhankelijk van de businesscase van de initiatiefnemer. Hoe er invulling kan worden gegeven aan financiële participatie of een sociaal fonds verschilt per project en is maatwerk. De sector is naar aanleiding van het SER Energieakkoord bezig met een gedragscode. De kabinet bekijkt ter uitvoering van het Energieakkoord hoe financiële participatie in wet en regelgeving kan worden verankerd. • Gevolgen werkgelegenheid: De gevolgen voor de werkgelegenheid zijn onderzocht in de Kosten-Baten-Analyse (KBA) van het Centraal PlanBureau (CPB), die nog niet beschikbaar was ten tijde van de publicatie van de ontwerp SvWOL. Uit de inmiddels verschenen KBA blijkt dat er geen significante gevolgen zijn voor de werkgelegenheid. • Uitkomsten KBA van het CPB: Na de publicatie van de ontwerp SvWOL is de KBA van het CPB verschenen. De resultaten van die KBA zijn betrokken bij definitieve vaststelling van de SvWOL. De KBA geeft geen aanleiding tot wijziging van de gebieden. • Wat betreft de Afsluitdijk – die in de ontwerp-SvWOL trouwens niet als grootschalig windenergiegebied is aangewezen – is het kabinet zich goed bewust van de belangrijke waterkerende functie van deze dijk en van de andere ambities om functies aan deze dijk toe te voegen. Een eventueel besluit over toestaan van windturbines zal plaatsvinden op basis van een afweging van al deze belangen. 	geen
113	Nationale regie op het IJsselmeer	Indiener vraagt om nationale regie op het IJsselmeer. En een zonering die er toe leidt dat kijkrichtingen zoveel mogelijk vrij blijven.	De SvWOL zorgt voor de gewenste nationale regie. In de SvWOL is de afweging op nationaal schaalniveau gemaakt dat de aangewezen gebieden in het IJsselmeergebied ontwikkeld kunnen worden met projecten voor grootschalige windenergie. De Rijksoverheid is verder betrokken bij alle initiatieven die in de gebieden ontwikkeld worden. Er is dus sprake van nationale regie. De keuze voor de aangewezen gebieden in combinatie met de inrichtingsprincipes uit de SvWOL geeft het kabinet voldoende vertrouwen dat het unieke karakter van het IJsselmeer niet verloren zal gaan en dat de meeste kijkrichtingen behouden blijven.	geen
51	Afweging IJsselmeer	Indiener geeft aan dat in de SvWOL een afweging ontbreekt in welke mate in alle gebieden die in en rond het IJsselmeer zijn aangewezen in de SvWOL grootschalige windenergie mogelijk is.	In het plan-MER voor de SvWOL is de analyse gemaakt in hoeverre de SvWOL gebieden in het IJsselmeer in combinatie met elkaar ontwikkeld kunnen worden. Uit die analyse blijkt dat vanuit het thema landschap de gebieden in samenhang moeten worden bekeken en dat er een regionale ontwerpopgave ligt die niet met kwantitatieve criteria opgelost kan worden. De keuze voor de aangewezen gebieden in combinatie met de inrichtingsprincipes uit de SvWOL geeft het kabinet voldoende vertrouwen dat het unieke karakter van het IJsselmeer niet verloren zal gaan.	geen
79	Een windpark in het gebied IJsselmeer Noord moet geen taakstelling hebben	Indiener geeft aan dat voorkomen moet worden dat voor het gebied IJsselmeer Noord m.b.t. tot het opgestelde vermogen al op voorhand een te hoog verwachtingspatroon ontstaat. Het gebied dient los van een achterliggende agenda een eerlijke kans krijgen.	In de SvWOL is niet aangegeven hoeveel vermogen er in het gebied IJsselmeer Noord gerealiseerd moet worden. Het kabinet geeft in dat gebied in overleg met de betrokken gemeenten en provincie uitvoering aan een initiatief dat onder de RCR valt. In dat overleg moet bepaald worden hoeveel vermogen er gerealiseerd kan worden in dat gebied.	geen

121	Houtribdijk toch mogelijk?	Indiener geeft aan dat in het verleden de mogelijkheid van windmolens op de Houtribdijk niet mogelijk leek terwijl daar nu wel mogelijkheden voor worden geboden en vraagt zich af hoe dat kan?	De Houtribdijk wordt als onderdeel van het gebiedsproces in Flevoland onderzocht als mogelijke locatie voor nieuwe windturbines. Het gebiedsproces is er op gericht om door middel van herstructurering van oude turbines meer energie op te wekken met minder molens, terwijl tegelijkertijd een weidser landschap ontstaat. Of en in welke mate er windmolens op de Houtribdijk komen, dient nog nader te worden onderzocht.	geen
69	Het Oosterwold in Flevoland uit de SvWOL schrappen	Indiener geeft aan dat er afspraken gemaakt zijn in het kader van de Rijk en Regioprogramma Amsterdam Almere Markermeer (RRAAM) waarin het deelgebied Oosterwold voor woningbouw bestemd dient te zijn en niet voor grootschalige windenergie.	In de structuurvisie RRAAM is aangegeven dat de afweging ten aanzien van windenergielocaties in het kader van de SvWOL plaats vindt en niet in het kader van RRAAM. Het aangewezen gebied in de SvWOL in Flevoland (inclusief Oosterwold) is tot stand gekomen in samenwerking met de provincie Flevoland. De door de indiener genoemde afspraken zijn ons niet bekend. Voor het gehele gebied in Flevoland (inclusief Oosterwold) is in de SvWOL aangegeven dat de provincie Flevoland samen met huidige windturbine-eigenaren en gemeenten en met betrokkenheid van het Rijk een gebiedsproces gestart is om door middel van herstructurering van oude turbines meer energie op te wekken met minder molens. In dit gebiedsproces zal ook rekening gehouden worden met de belangen van woningbouw in het kader van RRAAM. Dit wordt daarom als aandachtspunt toegevoegd aan bijlage 7 van de SvWOL.	In SvWOL
3, 67	Bezwaar tegen aangewezen gebieden – Wieringermeer	Indieneren geven aan dat zij om diverse redenen het gebied Wieringermeer niet geschikt achten en/of zich zorgen maken over de plaatsing van windturbines en/of aanvullend onderzoek te willen. Als reden wordt genoemd: * Verwachte hinder	Het kabinetsbesluit om het gebied Wieringermeer aan te wijzen is in algemene zin aan het begin van dit thema. Meer specifiek kan er over de in de zienswijzen genoemde bezwaren het volgende gezegd worden: <ul style="list-style-type: none"> • Het windplan Wieringermeer waar het Rijk samen met de regio (inclusief initiatiefnemers) uitvoering aan geeft, voorziet in een ontwerp waarbij er zo veel mogelijk hinder wordt vermeden. 	geen
76	Voorstander restrictief beleid Provincie Noord Holland	Indiener wil benadrukken dat zij het provinciaal beleid van en voor de provincie Noord- Holland inzake windenergie op land op hoofdlijnen ondersteunt. Dit betekent ruimte voor uitbreiding van windturbines in de polder Wieringermeer (maximaal 430 MW) en voorts uitsluitend op zee, vanwege de continue aanwezigheid van wind.	Bevoegd gezag neemt kennis van deze opvatting, die voor zover zij relevant is voor de SvWOL, een ondersteuning van het beleid betreft.	-
62	Ontzie de Weere	Indiener geeft aan dat er een enquête is gehouden onder de bevolking van De Weere over windmolens en verzoekt de regering rekening te houden met de uitslag van de enquête. Ontzie het landschap rond De Weere, creëer draagvlak als er toch molens komen.	De Weere is niet opgenomen in de SvWOL. Maar De Weere grenst wel aan het gebied Wieringermeer dat wel in de SvWOL is opgenomen. Bij de planontwikkeling van een initiatief in de Wieringermeer zullen ook de bewoners van buurgemeenten worden betrokken.	geen

Zuidwest Nederland

6, 137	Bezwaar tegen aangewezen gebieden – Krammersluizen	<p>Indieners geven aan dat zij om diverse redenen het gebied Krammersluizen niet geschikt achten en/of zich zorgen maken over de plaatsing van windturbines en/of aanvullend onderzoek te willen. Als redenen worden genoemd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gebied was door de provincie aangewezen als ongeschikt voor windenergie, • insluiting, aantasting openheid, • cumulatieve geluidsoverlast, • slagschaduw, • effecten op het microklimaat, • gevolgen flora en fauna, horizonvervuiling, CO₂-balans, gevolgen stiltegebied en recreatiegebieden. 	<p>Het kabinetsbesluit om het gebied de Krammersluizen aan te wijzen is in algemene zin toegelicht aan het begin van dit thema.</p> <p>Meer specifiek kan er over de in de zienswijzen genoemde bezwaren het volgende gezegd worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Als uitgangspunt voor de SvWOL zijn de provinciale gebieden voor grootschalige windenergie gekozen. Provincie Zeeland heeft onder meer de locatie Krammersluizen aangedragen. Dit is in tegenspraak met de stelling dat de provincie het gebied ongeschikt voor windenergie zou vinden. • Insluiting, aantasting openheid, horizonvervuiling hebben te maken met de beleving van het landschap en zijn als zodanig in de SvWOL opgenomen als aandachtspunt bij de ontwikkeling van windenergie in dit gebied. • (Cumulatie van) geluidshinder zal worden beoordeeld voor de in het projectgebied aanwezige dienstwoningen. De status van Oosterschelde en Grevelingen als stiltegebied heeft geen gevolgen voor windturbines, aangezien deze in de provinciale milieuvordering zijn vrijgesteld van de beperkende regels. • Slagschaduw zal onderzocht moeten worden in het project-MER dat opgesteld zal worden bij de ontwikkeling van windenergie in dit gebied. • Effecten op het microklimaat zijn niet onderzocht in het kader van de SvWOL. Er is geen aanleiding aan te nemen dat die effecten van dien aard zijn dat de effecten op het microklimaat in een projectgebied onderzocht zouden moeten worden. • De mogelijke effecten op Natura 2000-gebieden en beschermde soorten (vogels en vleermuizen) zijn onderzocht in het plan-MER. Vanwege de mogelijke effecten is in de SvWOL dit als een aandachtspunt benoemd bij de ontwikkeling van windenergie in dit gebied. • Het is niet exact te zeggen wat de gevolgen zijn voor de CO₂-balans bij de ontwikkeling van windenergie in het gebied Krammersluizen. In het algemeen kan gesteld worden dat met windenergie duurzame energie opgewekt wordt waarbij er geen CO₂ wordt uitstoten. • Recreatie is in de SvWOL genoemd als aandachtspunt in dit gebied. Dit betekent dat er bij het ontwerp van een mogelijk windpark rekening gehouden dient te worden met de belangen van recreatie in de omgeving van het windpark. 	geen
6, 8, 56, 91, 93, 98, 123, 139	Bezwaar tegen aangewezen gebieden – Goeree-Overflakkee	<p>Indieners geven aan dat zij om diverse redenen het gebied op Goeree-Overflakkee niet geschikt achten en/of zich zorgen maken over de plaatsing van windturbines en/of aanvullend onderzoek te willen. Als redenen worden genoemd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • aantasting van de kwaliteiten van het landschap, de impact op de leefomgeving, de lokale economie, het toerisme, de natuur, de gezondheid, slagschaduw, geluid, rust en ruimte, horizonvervuiling. 	<p>Het kabinetsbesluit om Goeree-Overflakkee aan te wijzen is in algemene zin toegelicht aan het begin van dit thema.</p> <p>Meer specifiek kan er over de in de zienswijzen genoemde bezwaren het volgende gezegd worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het horizonbeslag vanuit woonkernen is evenals aantasting van de openheid in de SvWOL benoemd als een aandachtspunt bij de ontwikkeling van windenergie in dit gebied. Dit betekent dat er bij het ontwerp van een mogelijk windpark rekening gehouden dient te worden met de kwaliteiten van het gebied. • De (externe werking van) Natura 2000, EHS (vogels) en vleermuizen zijn in de SvWOL benoemd als aandachtspunten bij de ontwikkeling van windenergie in dit gebied. Dit betekent dat er bij het ontwerp van een mogelijk windpark rekening gehouden dient te worden met de mogelijke effecten van windturbines op de natuur. • De effecten op de gezondheid van mensen als gevolg van grootschalige windparken zijn in het plan-MER niet als een afzonderlijk aspect beoordeeld. Wel zijn de aspecten hinder (geluid, slagschaduw), veiligheid en ruimtelijk-visuele impact op de leefomgeving (bij landschap) beoordeeld. Dit zijn aspecten die in veel gevallen van invloed zijn op de gezondheidstoestand. Uit het plan-MER blijkt dat in het gebied Goeree-Overflakkee er bij de ontwikkeling van windenergie mogelijkheden zijn om de impact op de genoemde aspecten te minimaliseren. • Recreatie en toerisme zijn in de SvWOL genoemd als aandachtspunt in dit gebied. Dit betekent dat er bij het ontwerp van een mogelijk windpark rekening gehouden dient te worden met de belangen van recreatie in de omgeving van het windpark. Daarmee is er ook voldoende aandacht voor de lokale economie. 	geen

35, 39, 91, 93, 98, 123, 139	Alternatieven op Goeree Overflakkee	Indieneren geven aan dat met name oost-Flakkee ongeschikt is voor windturbines en geven alternatieve locaties aan op Goeree-Overflakkee. Het gaat dan om: <ul style="list-style-type: none"> • Noordrand van het eiland • Langs Zuiderdiep • Tussen Middelharnis en Stad a/h Haringvliet • N59 (van de Haringvlietbrug tot aan Den Bommel) • Grevelingendam • Galathese Haven 	Het kabinetsbesluit om Goeree-Overflakkee aan te wijzen is in algemene zin toegelicht aan het begin van dit thema. Rijk, provincie en gemeente onderzoeken samen met initiatiefnemers de mogelijkheden van grootschalige ontwikkeling van windenergie. Het gebied dat is aangewezen in de SvWOL is daarbij het uitgangspunt. De door de indieneren genoemde alternatieven vallen binnen het SvWOL gebied en zijn daarmee ook onderdeel van het onderzoek naar de mogelijkheden voor windenergie op Goeree-Overflakkee.	geen
113	Nationale regie op het Grevelingenmeer	Indiener vraagt om nationale regie voor het Grevelingenmeer. Daar raken een Zeeuwse en Zuid-Hollandse zoeklocatie elkaar bij de Krammersluizen.	De SvWOL zorgt voor de gewenste nationale regie. In de SvWOL is de afweging op nationaal schaalniveau gemaakt dat de aangewezen gebieden bij het Grevelingenmeer ontwikkeld kunnen worden met projecten voor grootschalige windenergie. De Rijksoverheid is verder betrokken bij alle initiatieven die in de gebieden ontwikkeld worden. Er is dus sprake van nationale regie.	geen
Rotterdamse Havengebied				
8	Bezwaar tegen aangewezen gebieden – Rotterdamse Haven	Indiener geeft aan dat hij om diverse redenen het gebied Rotterdamse Haven niet geschikt acht en/of zich zorgen maakt over de plaatsing van windturbines en/of aanvullend onderzoek te willen. Als redenen worden genoemd: <ul style="list-style-type: none"> • Aantasting van de bedrijfsvoering, effecten op toerisme en recreatie, visuele hinder, geluidshinder 	Het kabinetsbesluit om het gebied de Rotterdamse haven aan te wijzen is in algemene zin toegelicht aan het begin van dit thema. Meer specifiek kan er over de in de zienswijzen genoemde bezwaren het volgende gezegd worden: <ul style="list-style-type: none"> • In het plan-MER heeft het gebied de Rotterdamse Haven voor de mogelijke effecten op toerisme en recreatie een neutrale score gekregen aangezien het gebied niet specifiek in een toeristisch gebied ligt. Het is daarom de verwachting dat er geen effecten zullen optreden op toerisme en recreatie en daarmee ook geen effecten ten aanzien van de aantasting van de bedrijfsvoering van de indiener. • Ten aanzien van visuele hinder is het kabinet van mening dat windmolens juist goed passen bij de industriële skyline van de Rotterdamse Haven en dat er geen sprake is van visuele hinder. • Geluidshinder en met name cumulatie daarvan is wel een aandachtspunt bij de ontwikkeling van windenergie in dit gebied. 	geen
50	Slufterdam en Noordzee	Indiener geeft aan dat in verband met recreatie de zuidzijde van de Slufterdam gevrijwaard te blijven van windmolens. Tevens pleidooi om rekening te houden met mogelijke bouw van windturbines in de Noordzee ten W. van Voorne.	In het plan-MER heeft het gebied de Rotterdamse Haven voor de mogelijke effecten op toerisme en recreatie een neutrale score gekregen aangezien het gebied niet specifiek in een toeristisch gebied ligt. Het kabinet vindt daarom dat het niet nodig om de zuidzijde van de Slufterdam te vrijwaren van windmolens. Naar mogelijkheden voor windturbineparken in het territoriale deel van de Noordzee loopt een haalbaarheidsstudie. Daarbij worden potentiële windgebieden ook beoordeeld op hun mogelijk effect op de recreatieve betekenis van het nabije deel van de kust. Een besluit over zulke gebieden wordt genomen in de Structuurvisie Windenergie op zee.	geen
78	Leidingtracé op Tweede Maasvlakte	Indiener geeft aan dat het potentieel op de Tweede Maasvlakte voor het grootste gedeelte verloren dreigt te gaan als gevolg van een ongelukkige planning van een leidingtracé direct naast de zeewering waar ook turbines zouden moeten komen.	In de SvWOL heeft het kabinet aangegeven dat buisleidingen een aandachtspunt zijn bij de ontwikkeling van windenergie in dit gebied. De provincie Zuid-Holland onderzoekt samen met het Havenbedrijf Rotterdam, de gemeente Rotterdam en het Rijk, welke mogelijkheden er zijn voor grootschalige windenergie op de Tweede Maasvlakte. Deze kwestie zal in dat kader dienen te worden opgepakt.	geen
Andere gebieden				
42	Randstad aanwijzen	Indiener vraagt zich af waarom er geen molens in de Randstad kunnen komen.	Het gebied de Rotterdamse Haven is opgenomen in de SvWOL als locatie voor grootschalige windenergie. Verder zijn er in de Randstad geen gebieden die voldoen aan de zoekcriteria voor potentiële grootschalige windenergiegebieden. Wel zijn er vele kleine locaties voor windenergie in de Randstad. Met name de provincies Zuid-Holland en Utrecht hebben hiervoor een windbeleidsplan opgesteld.	geen
1, 15, 20, 42, 47, 49, 75, 76, 77, 80, 88, 96, 122	Noordzee aanwijzen	Indieneren geven aan dat de Noordzee bij uitstek geschikt is voor het winnen van windenergie en dat hier meer op ingezet zou moeten worden.	Het kabinet zet ook in op windenergie op zee. Desondanks is ook windenergie op land nodig om de doelstelling voor 14% duurzame energie in 2020 te halen. Belangrijkste redenen zijn de hoge kostprijs van windenergie op zee die nog ver omlaag moet, alsook de onmogelijkheid om windenergie op zee voor 2020 aanzienlijk te laten bijdragen aan de doelstelling.	Buiten reikwijdte SvWOL

80	Geen windmolens in 12-mijlszone en binnenwateren	Indiener pleit ervoor om de 12-mijlszone langs de kust te vrijwaren van windmolens en tevens alle binnenwateren behoudens binnenwateren bij grootschalige industriegebieden.	De SvWOL doet geen uitspraken over de mogelijkheden voor windenergie in de 12 mijlszone. Voor de Noordzee is een ontwerp-Structuurvisie Windenergie op zee voorbereid. In het vaststellingsbesluit hierover zal ook de vraag worden behandeld, of er in de 12-mijlszone windgebieden kunnen en moeten worden aangewezen. Er loopt hiervoor nog een haalbaarheidsstudie. Volgens het nu geldende beleid van de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte is bouwen van windturbines in de 12-mijlszone niet toegestaan. Ten aanzien van binnenwateren ziet het kabinet geen reden waarom deze gebieden per definitie ongeschikt zouden zijn voor grootschalige windenergie. In de SvWOL zijn enkele gebieden opgenomen die gelegen zijn in de binnenwateren omdat deze daarvoor volgens het plan-MER geschikt zijn..	geen
34	Kansen voor windenergie in Purmerend	Indiener ziet kansen voor windenergie in Purmerend. Bijvoorbeeld in een bos van staatbosbeheer of op een bedrijventerrein.	Deze gebieden maken geen deel uit van de SvWOL en kunnen daarom niet ontwikkeld worden voor een initiatief van minimaal 100 MW. Een initiatief tussen de 5-100 MW valt onder de bevoegdheid van de provincie.	geen
54, 55	Gebieden vrijmaken voor windenergie	Indiener stelt voor om in Nederland gebieden geheel vrij te maken van bewoning en deze mensen te herhuisvesten. In het vrijgemaakte gebied moet dan de volledige opgave gerealiseerd worden.	Het op grote schaal ontvolken van gebieden past niet bij de fundamenteën van onze rechtstaat. Het is bovendien volstrekt niet in verhouding tot de verandering die de aanleg van windturbineparken in een gebied teweeg brengt. Het kabinet zal dit dus ook niet overwegen.	geen
Inrichtingsprincipes				
25, 39, 44, 53, 80, 90, 113	Inrichtingsprincipes	Indiener geeft suggesties voor de plaatsing van windturbines binnen de aangewezen gebieden. Het gaat dan ondermeer om: <ul style="list-style-type: none"> • Langs autowegen • Langs spoorwegen • Langs hoogspanningslijnen • Langs waterwegen • Langs landschappelijk gegeven lijnen • Bij logistieke parken • Bij grootschalige kassengebieden • Langs infrastructuur • In havengebieden • Bij industriegebieden 	De genoemde suggesties passen bij de algemene inrichtingsprincipes zoals die zijn benoemd in de SvWOL. Het kabinet ziet deze zienswijzen dan ook als ondersteuning van zijn beleid. Een deel van deze suggesties vindt bevestiging in de door het kabinet aangewezen grootschalige windenergiegebieden. Ook provincies hebben in de meeste gevallen windenergiebeleid dat overkomt met deze suggesties.	-
90	Toepassing inrichtingsprincipes met bewoners	Voor nieuwe windparken is het belangrijk dat er een samenhangend ruimtelijk ontwerp gemaakt wordt voor het hele deelgebied. Hiervoor zijn in SvWOL inrichtingsprincipes opgenomen. Dit dient in overleg te gaan met de bevolking van het gebied waar de windmolens zijn gepland.	Voorstel van indiener past in de verwachting van bevoegd gezag van de vormgeving van participatie van streekbewoners bij planontwikkeling.	-
23, 50, 136	Aanvullingen SvWOL-tekst	Er worden diverse tekstuele suggesties gedaan voor de SvWOL. Het gaat ondermeer om: <ul style="list-style-type: none"> • Aan de beschrijving van het gebied de Drentse Veenkoloniën toevoegen dat een groot deel van het gebied benut wordt voor wetenschappelijk onderzoek (LOFAR-telescoop), toerisme, en dat er zich in het gebied steden als Stadskanaal, Veendam en Emmen bevinden. • Draagvlak, leefbaarheid en compensatie als aandachtspunten bij het gebied de Drentse Veenkoloniën. • Beschermde natuurgebieden Voordelta en Voorne's Duin (tevens stiltgebied) en de zichtbaarheid van de Voornse kunst als aandachtspunten voor het gebied de Rotterdamse Haven te noemen. • De mogelijke beïnvloeding van de apparatuur voor scheepvaartbegeleiding / scheepsradar toevoegen als aandachtspunt voor het gebied de Rotterdamse Haven. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ten aanzien van de tekstsuggestie voor de beschrijving van het gebied de Drentse Veenkoloniën: LOFAR is reeds als aandachtspunt benoemd in de SvWOL en zal dus niet worden toegevoegd aan de beschrijving van het gebied; uit het plan-MER blijkt dat het toerisme geen belangrijk onderdeel uitmaakt van de regionale economie, toerisme zal daarom niet worden toegevoegd; de genoemde steden Stadskanaal, Veendam en Emmen liggen niet in het aangewezen grootschalige windenergiegebied en die tekstsuggestie wordt daarom ook niet overgenomen. • Ten aanzien van de suggestie enkele aandachtspunten voor de Drentse Veenkoloniën toe te voegen: de in de SvWOL genoemde aandachtspunten vloeien voort uit het plan-MER. De door de indiener genoemde aandachtspunten hebben te maken met draagvlak en participatie. Paragraaf 3.6 van de SvWOL gaat hierover en betreft generiek beleid voor alle gebieden. Het is daarom niet wenselijk deze aspecten nog apart te noemen als aandachtspunten bij de Drentse Veenkoloniën, omdat het in alle bewoonde gebieden van belang is. • Ten aanzien van de beschermde natuurgebieden in de buurt van de Rotterdamse Haven: als aandachtspunt is reeds de (externe werking van) Natura 2000 genoemd. Het is daarom niet nodig de natuurgebieden ook bij naam te noemen. • Ten aanzien van de suggestie om de mogelijke beïnvloeding van de apparatuur voor scheepvaartbegeleiding / scheepsradar op te nemen als aandachtspunt bij de Rotterdamse Haven: deze suggestie zal worden overgenomen. 	1 punt overnemen in SvWOL

114	In het verleden gewekte verwachtingen	In het Ruimtelijk Perspectief Windenergie uit 2010 worden in de provincie Groningen meer gebieden aangegeven waar ook windenergie mogelijk lijkt. Daarmee zijn verwachtingen gewekt die nu niet waar gemaakt worden. Het is onduidelijk waarom die gebieden nu niet zijn aangewezen.	Het kabinetsbesluit om gebieden aan te wijzen in de SvWOL is in algemene zin toegelicht aan het begin van dit thema. Een belangrijke bouwsteen is het ruimtelijk beleid voor windenergie van de provincies dat als basis heeft gediend voor het plan-MER onderzoek dat in het kader van de SvWOL is uitgevoerd. Voor Groningen betekent dit dat er in de SvWOL drie geschikte locaties voor grootschalige windenergie zijn onderzocht en uiteindelijk ook opgenomen in de SvWOL. In de studie Ruimtelijk Perspectief worden meer gebieden in Groningen aangemerkt als kansrijk voor windenergie. Dit is op basis van de windsnelheid op 120 meter, de maat en schaal van het landschap en belemmeringen. In die studie was het provinciaal beleid niet als uitgangspunt genomen waardoor het een te positief beeld opleverde van de werkelijke mogelijkheden.	geen
78, 116, 117, 118	Trechtering van SVIR naar SvWOL	Indieners wijzen er op dat in het plan-MER is uitgegaan van de provinciale gebieden i.p.v. de SVIR-gebieden. Hiermee mist de indiener een goede onderbouwing waarom de windopgave in de aangewezen gebieden gerealiseerd moet worden. Indieners zien dit als afbreukrisico voor projecten binnen de aangewezen gebieden en het halen van doelstelling in het algemeen. En pleit er voor meer gebieden in de SvWOL op te nemen.	Mede op basis van het advies van de Commissie m.e.r. is in het plan-MER vanuit milieubelang ook gekeken naar de trechteringsstap van de SVIR-gebieden naar de SvWOL gebieden, die vooral het resultaat is geweest van het bestuurlijk overleg tussen kabinet en provincies. Daaruit blijkt dat het totaal aan SVIR-gebieden geen kleinere kans op milieu-effecten heeft dan de plan-MER gebieden. Met andere woorden: de SVIR-gebieden zijn niet <i>per se</i> betere gebieden dan de plan-MER gebieden. Vanwege deze constatering is het kabinet van mening, dat hiermee voldoende onderbouwing wordt geleverd dat de windopgave in de aangewezen gebieden gerealiseerd moet worden en dat het afbreukrisico juist bij deze gebieden minimaal is. Het kabinet ziet daarom ook geen reden om meer gebieden te reserveren. Elders in deze Nota van antwoord heeft het bevoegd gezag al opgemerkt, dat het aanwijzen van meer windgebieden dan noodzakelijk is voor het halen van de doelstelling, een onduidelijk signaal geeft naar de gemeenten en de burgers in deze gebieden: is dit gebied echt nodig of is het reservegebied?	geen
Kaarten en andere info				
23	Kaarten in het plan-MER en SvWOL kloppen niet	De kaarten in het plan-MER op pagina's 23, 125,132,180 en de SvWOL pagina 43 komen (met name voor het deel van de gemeente Emmen) niet overeen met de kaarten in het plan-MER op pagina 166 en SvWOL pagina 14.	Het klopt dat deze kaarten niet overeenkomen. De kaarten in het plan-MER op pagina's 23, 125, 132 en 180 betreffen de onderzochte gebieden en de kaart op pagina 166 geeft de begrenzing weer van het gebied dat in de structuurvisie wordt opgenomen. De kaart op pagina 166 van het plan-MER en op pagina 14 van de SvWOL is de uiteindelijke beleidskeuze van het kabinet. Emmen is dus wel onderzocht maar uiteindelijk niet opgenomen als grootschalig windenergiegebied in de structuurvisie.	geen
23	Zeeland, Noord-Brabant en Drenthe schrappen uit de SvWOL	Naar aanleiding van een zin in de SvWOL (p. 17) waarin gesteld wordt dat in de gebiedskeuze bepaalde gebieden zijn afgevalen vanwege geringe afmeting of gebiedskenmerken, en dat die gebieden vooral in Zeeland, Noord-Brabant en Drenthe liggen, vindt de indiener dat de gebieden in die provincies uit de SvWOL geschrapt zouden moeten worden.	De gebieden hoeven niet geschrapt te worden in de SvWOL omdat ze nooit in de SvWOL hebben gezeten. Het betreft gebieden die alleen onderzocht zijn in de plan-MER en vervolgens vanwege geringe afmetingen of gebiedskenmerken niet zijn opgenomen in de SvWOL. In de provincies Zeeland en Drenthe zijn de gebieden die wel geschikt zijn bevonden, wel opgenomen in de SvWOL. Het kabinet is van mening dat die gebieden niet geschrapt zouden moeten worden.	geen
66	KBA ontbreekt bij de gebiedskeuze	Er ontbreekt informatie over kosten en baten in relatie tot de aangewezen gebieden.	Kort na de publicatie van de ontwerp-SvWOL is een KBA gepubliceerd door het CPB die was uitgevoerd parallel aan de opstelling van de ontwerp-SvWOL. De KBA zal worden betrokken bij de definitieve vaststelling van de SvWOL De KBA geeft volgens het kabinet geen aanleiding tot wijziging van de gebieden.	geen
96	Afgaande op kaart van ECN met windsnelheden op 100 meter zijn de verkeerde gebieden aangewezen	Indiener stelt dat afgaande op de kaart van het ECN met windsnelheden op 100 meter hoogte en met aftrek van bewoonde gebieden en kwetsbare natuur en landschapsgebieden in de SvWOL de verkeerde gebieden worden aangewezen worden.	Ten grondslag aan de SvWOL ligt het ambtelijk position paper "Nationaal Ruimtelijk Perspectief windenergie op land". In die studie is rekening gehouden met de windsnelheden op 120 meter hoogte. In de SvWOL gebieden is blijkens de kaart uit het Ruimtelijk Perspectief voldoende windsnelheid.	geen

64, 95, 103	Onjuiste aanduiding van bouwhoogtebeperkingen Lelystad Airport	Door onjuiste aanduiding van de bouwhoogtebeperkingen rond Lelystad Airport is het gebied in Flevoland (nabij Lelystad) te klein begrensd. Ten behoeve van herstructurering van oude turbines wil de indiener dat zijn hele areaal beschikbaar is voor windenergie. Een andere indiener sluit hierop aan met de mening dat er meer windenergie mogelijk is rond Lelystad Airport. Een derde indiener maakt zich zorgen over bouwhoogtebeperkingen.	In de SvWOL is voor het gebied Flevoland een uitvoeringsactie benoemd. Deze actie houdt in dat de provincie Flevoland een gebiedsproces is gestart samen met huidige windturbine-eigenaren en gemeenten en met betrokkenheid van het Rijk om door middel van herstructurering van oude turbines meer energie op te wekken met minder molens. De ontwikkeling van Lelystad Airport en de actualisatie van de bouwhoogtebeperkingen heeft geleid tot de huidige begrenzing in de SvWOL. Ook binnen het SvWOL-gebied zullen windenergie en luchtvaart op elkaar afgestemd moeten worden.	geen
108	Mogelijkheid open houden om nu nog onbekende locaties toe te kunnen voegen aan de SvWOL	Indiener geeft aan dat de SvWOL niet in de mogelijkheid voorziet dat er in de loop van de tijd nieuwe locaties zich kunnen aandienen die ook geschikt zijn voor windenergie maar nu nog niet in beleid zitten. Indiener pleit er voor deze ruimte wel te bieden.	De structuurvisie is juist bedoeld om duidelijkheid te geven waar grootschalige windenergieprojecten gerealiseerd kunnen worden. Een open-einde-constructie waarbij er in de loop van de tijd nieuwe locaties toegevoegd kunnen worden, geeft juist niet de gewenste duidelijkheid en zal dus niet worden opgenomen in de SvWOL. Wel is samen met provincies een werkgroep ingesteld die de groei in het vergunde vermogen aan windenergie monitort. Primair moeten de provincies tegenvallers compenseren. In de bestuurlijke afspraken is vastgelegd dat wanneer een provincie hierin niet slaagt, de Rijkscoördinatieprocedure zal worden ingezet.	geen

Thema F: Economische effecten

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
5, 8, 9, 10, 12, 15, 17, 19, 20, 21, 25, 26, 27, 28, 30, 32, 33, 35, 36, 37, 40, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 66, 68, 70, 71, 73, 75, 77, 79, 81, 83, 84, 85, 88, 89, 91, 93, 94, 96, 98, 99, 104, 113, 115, 123, 127, 130, 132, 137, 138, 139, 142, 144, 145, 147, 149	Sociaal-economische gevolgen	Grootschalige windparken hebben grote sociaal-economische consequenties (bijv. voor toerisme en werkgelegenheid, met name in krimpregio's) die bij de bestuurlijke afweging niet mogen ontbreken	In het plan-MER behorend bij de SvWOL worden sociaaleconomische effecten niet onderzocht, maar effecten op sociaal-economische functies zoals recreatie, landbouw en toerisme zijn wel onderdeel van het beoordelingskader en worden voor de verschillende alternatieven inzichtelijk gemaakt. Ook de Kosten-Baten-Analyse (KBA) die het CPB over de SvWOL in opdracht van de ministeries van EZ en IenM heeft uitgevoerd, gaat in op sociaal-economische gevolgen met o.a. aandacht voor toerisme en recreatie. In het plan-MER staat vermeld "dat er geen onderzoeken zijn die aantonen dat windturbines afbreuk doen aan de aantrekkingskracht op toerisme c.q. het toeristische verdienpotentieel." Desalniettemin geeft het plan-MER in toeristisch relevante gebieden waar windparken kunnen worden geplaatst de mogelijke gevolgen voor recreatie als aandachtspunt mee. Dit betekent dat bij toekomstige projectrealisatie, <i>in casu</i> het project-MER en het rijksinpassingsplan, recreatie/toerisme als te onderzoeken aspect moet worden meegenomen. Dit geldt o.a. voor de gebieden Drentse Veenkoloniën, IJsselmeer-Noord, Flevoland en Goeree-Overflakkee.	Aandacht voor recreatie en toerisme zit al in plan-MER.
5, 8, 9, 10, 17, 20, 25, 26, 29, 30, 32, 35, 37, 40, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 53, 55, 56, 59, 66, 68, 73, 75, 77, 81, 83, 88, 89, 91, 94, 99, 104, 115, 123, 127, 130, 131, 137, 139, 144, 147, 149	Waardevermindering vastgoed	Binnen de invloedsferen van de nieuwe windparken moet er aandacht zijn voor waardeontwikkeling (daling) van onroerende zaken en compensatie daarvoor	Het kabinet is voornamelijk van mening dat de gemiddelde waardeontwikkeling die het CPB op basis van literatuuronderzoek beschrijft in de Kosten-Baten-Analyse over de SvWOL (binnen een straal van 1,1 km van een windmolen een gemiddelde daling van onroerendgoedprijzen van 4 – 5%) geloofwaardig is. Er kunnen bovendien veel andere oorzaken een rol spelen, zoals bijvoorbeeld (subjectief) negatieve publiciteit rond een windproject, die moeilijk van elkaar te scheiden zijn. De analyse van het CPB, die voor het bijplaatsen van 3500 MW uitkomt op een totaal bedrag aan waardevermindering van €60 mln, is redelijk te achten op basis van genoemde aanname. Dit is een klein bedrag in verhouding tot het totale investeringsbedrag van 3500 MW windenergie. Voor de gevallen waarin aantoonbaar waardedaling van vastgoed optreedt door een overheidsbesluit, kent de Wet ruimtelijke ordening een mogelijkheid tot planschadeverhaal.	-

20, 25, 27, 33, 47, 73, 84, 99	KBA CPB	<p>Indieners wijzen op de KBA die het CPB gaat uitvoeren over de doorgroei van windenergie op land naar 6000 MW. Opmerkingen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Men vraagt zich af wanneer het rapport klaar is. • Men zou graag het rapport in de SVWOL opgenomen zien, en gelegenheid krijgen ook over dit rapport zienswijzen uit te brengen. • De tijd die het CPB krijgt voor de analyse is te kort. • Ook de maatschappelijke kosten meenemen (gezondheid, waardedaling Onroerend Goed), en dan de echte prijs vergelijken met de productieprijs van windenergie op zee. • De kosteneffectiviteit van windenergie wordt betwijfeld. • Deze KBA mag niet worden gemanipuleerd, zoals de KBA wind op zee. • De uitkomst van de KBA moet goed worden verwerkt in de definitieve SvWOL. 	<p>De KBA van het CPB verscheen in april 2013 en kon nog worden betrokken bij de bespreking van de ontwerp-SvWOL in de Tweede Kamer op 20 juni 2013. Voor de belangrijkste conclusies wordt verwezen naar de vorige 2 rijen (onderwerpen) en naar het thema 'Nut en Noodzaak'. De KBA besteedt aandacht aan een deel van de maatschappelijke gevolgen zoals bedoeld door de indieners.</p> <p>De kostprijs van windenergie op land is in het kader van de subsidieregeling SDE+ berekend op een factor twee goedkoper dan wind op zee (zie thema 'Nut en Noodzaak', zienswijze 20).</p> <p>In het SER-Energieakkoord van september 2013 is overeengekomen om voor wind op zee te streven naar een totaal vermogen van 4500 MW in 2023. Hierbij is een kostenreductie van 40% een voorwaarde. Het kabinet laat daarmee zien dat het zowel wind op land als wind op zee nodig acht om de doelstellingen voor duurzame energie te kunnen halen. Het kabinet acht het CPB voldoende deskundig en onafhankelijk om de suggestie van manipulatie destijds bij de KBA over windenergie op zee van de hand te kunnen wijzen. In de definitieve SvWOL zal het kabinet verantwoorden wat het heeft gedaan met de KBA over windenergie op land. Hierop staat geen mogelijkheid van zienswijze open. Wel wordt de SvWOL weer aan de Tweede Kamer aangeboden en kunnen Kamerleden door personen en groepen uit de samenleving worden ingelicht over meningen over de KBA en wat het kabinet ermee heeft gedaan..</p>	-
5, 10, 17, 20, 23, 25, 32, 35, 37, 40, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 53, 56, 59, 66, 73, 75, 77, 81, 83, 88, 89, 91, 94, 99, 104, 115, 123, 127, 130, 131, 137, 139, 144, 147, 149	Compensatieregeling	Er behoort een goede compensatieregeling te komen voor kosten voor burgers en andere partijen voortvloeiend uit de SvWOL	<p>Specifieke compensatieregelingen voor windenergie op land, opgezet vanuit rijk en provincies, zijn niet te verwachten. Voor de gevallen waarin aantoonbaar schade of waardedaling optreedt, kent de Wet ruimtelijke ordening een mogelijkheid tot planschadeverhaal.</p> <p>Participatie bij windprojecten kan in dit verband ook een rol van betekenis spelen. Zie daarvoor de thema's 'Draagvlak en participatie' en 'Kosten en baten'.</p>	-
27, 144	Sociaal fonds	Het is mogelijk een sociaal fonds ter bevordering van de duurzaamheidsprojecten en het eco-toerisme in te stellen. Eventuele negatieve consequenties voor de lokale werkgelegenheid kunnen dan gecompenseerd worden.	Indien het initiatief voor zo'n fonds van initiatiefnemers is, wil het kabinet dat zeker steunen. Maar het kabinet zal dit niet gaan financieren. Het startkapitaal en de organisatie van zo'n fonds moet de uitkomst zijn van een goed proces tussen marktpartijen, gemeenten, provincie en omwonenden.	-
28	Projectomvang en nadelige effecten	Het is beter meer kleine windprojecten te bouwen in plaats van weinig grote projecten. De belasting van de omgeving wordt dan veel minder, zo ook de economische gevolgen	Bedoeling van de SvWOL is om in Nederland concentratiegebieden aan te wijzen die geschikt zijn voor grootschalige windprojecten. Op die manier kan de invloed op de omgeving landelijk, mogelijk ook negatief economisch bezien, juist beperkt blijven vergeleken met de situatie dat veel meer kleinere windprojecten verspreid worden gebouwd. Het kabinet kiest in de SvWOL voor deze visie op plaatsing van windturbines. Dit kan inderdaad niet uitsluiten dat er soms lokaal bij grootschalige projecten ernstiger effecten zullen optreden. Op projectniveau moet bevoegd gezag deze effecten afwegen tegen het belang van windenergie.	-

33	Windindustrie	De Nederlandse windindustrie zal volledig op kosten van de Nederlandse huishoudens moeten worden gerealiseerd.	Nederland heeft geen bedrijven die windturbines leveren. Er is daarom ook geen Nederlandse windindustrie die op kosten van de Nederlandse huishoudens moet gaan draaien. Wel zijn er voor de realisatie van windprojecten Nederlandse projectontwikkelaars nodig, en banken voor financiering onder normale condities, en voor de windprojecten een relatief laag subsidiebedrag vergeleken met veel andere vormen van duurzame energie. Verwachting is dat over circa 10 jaar windenergie op land zonder subsidie mogelijk zal zijn. Zie ook thema SDE+subsidie.	-
45, 47, 49	Uitkomsten KBA studie CPB	Is de overheid bereid de doelstellingen voor wind op land te herzien als mocht blijken dat de uitkomsten van het kosten/baten onderzoek van het CPB daar aanleiding toe geeft?	De Kosten-Baten-Analyse van het CPB geeft geen aanleiding om het beleidsdoel van het kabinet van 6000 MW windvermogen op land in 2020 (3500 MW extra) aan te passen. Dit heeft te maken met de uitkomst van de KBA (maatschappelijke kosten/baten per saldo ongeveer gelijk) maar vooral ook met het belang van de verplichtingen die Nederland in Europees kader is aangegaan voor het aandeel duurzame energie in 2020 (14%). Het kabinet zet voor 2023 in op 16% en daarvoor is tenminste 6000 MW wind op land nodig, maar ook wind op zee. De uitkomsten van de studie van het CPB geven ook op specifieke onderdelen van de SvWOL geen aanleiding tot aanpassingen.	-
79	Recreatie en toerisme bij RCR	Het is goed dat in de praktijk bij concrete RCR-projecten voor de aspecten recreatie en toerisme een verdiepingsslag plaatsvindt	Toepassing van de RCR is een verantwoordelijkheid voor de ministers van EZ en IenM. Daarmee is tevens gezegd, dat wij de analyses gericht op het verdiepen van kennis over de impact van windparken op recreatie en toerisme, zoals die thans bij RCR-projecten worden uitgevoerd, van belang achten en ondersteunen.	-

Thema G: Verdeling lasten en lusten

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
20, 25, 59, 73, 99, 100, 109, 125, 126, 139	Verdeling kosten en baten	<p>Indiërs geven aan, dat er een scheve verhouding ontstaat tussen kosten en baten (de baten voor enkele marktpartijen, de kosten voor omwonenden) en pleiten voor een (meer) evenredige verdeling van de opbrengsten van een windpark over de mensen die last ondervinden van een windpark.</p> <p>Hierbij wordt kritisch gereageerd op de optie van het oprichten van een windbank zoals omschreven in de SWOL en het moeten inleggen van eigen geld door omwonenden; dit leidt niet tot een voldoende 'eerlijke' verdeling van de kosten en baten onder omwonenden in een gebied.</p> <p>Een mogelijke optie is het oprichten van een sociaal fonds waarin een vastgesteld percentage van de winst jaarlijks gestort kan worden. Deze tegoeden kunnen direct terugvloeren naar de regio.</p> <p>Een indiëner geeft verder nog aan dat bewoners die windturbines in hun leefomgeving krijgen niet zouden mogen worden benadeeld puur om wille van het halen van milieudoelen.</p>	<p>Initiatiefnemers van windenergie zijn in toenemende mate bereid om een deel van het project beschikbaar te stellen voor financiële participatie door direct omwonenden en/of de betrokken lokale gemeenschap. Hierdoor worden direct omwonenden in staat gesteld om ook te investeren en mee te profiteren van de opbrengsten van windenergie. In de Structuurvisie Windenergie op Land worden initiatiefnemers van windprojecten worden aangemoedigd deze mogelijkheden voor participatie te bieden.</p> <p>Het kabinet vindt dat er onvoldoende reden is voor de invoering van een algemene regeling voor schadeloosstelling. Wel kan in een aantal gebieden een gebiedsfonds een optie zijn, van waaruit bepaalde voorzieningen in het gebied kunnen worden gefinancierd. Een aantal initiatiefnemers heeft zich hiertoe reeds bereid verklaard. Zie verder de volgende reacties.</p>	geen
45, 55, 66, 85, 89, 92, 99, 104, 115, 126	Vereveningsmogelijkheden/compensatie	<p>Verzoek om in de SvWOL duidelijke richtlijnen op te nemen hoe, wanneer en in welke mate men schadeloos kan worden gesteld voor de schade die omwonenden lijden door de komst van (grootschalige) windturbineparken.</p> <p>Hierbij wordt gedacht aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uitkopen van percelen van gedupeerden • vergoeden van waardeverlies van onroerend goed • verhuiskostenregeling <p>Gewezen wordt op het feit dat als niet wordt gekozen voor deze vormen van schadeloosstelling, het aanbieden van compensatie om een hogere acceptatie te krijgen slechts een vorm van omkoping is. Ook wordt erop gewezen dat (financiële) participatie pas kan plaatsvinden na compensatie van geleden schade. Ook kunnen veel mensen pas financieel participeren als zij compensatie hebben gehad, omdat zij geen eigen geld hebben om te investeren.</p>	<p>Het kabinet ziet geen aanleiding om in de SVWOL algemene richtlijnen op te nemen voor schadeloosstelling omdat het kabinet van mening is dat grootschalige windenergie onder voorwaarden op verantwoorde wijze gerealiseerd kan worden in de aangewezen gebieden en de wet hier al in voorziet. Indien schade (door waardedaling onroerend goed) toe te schrijven is aan de ontwikkeling van een windpark, kan aanspraak worden gemaakt op de planschaderegeling uit de Wet ruimtelijke ordening (Wro). Hiermee is wettelijk gegarandeerd dat eventuele aantoonbare schade, veroorzaakt door de komst van een windpark, ook daadwerkelijk zal worden vergoed.</p>	geen
96	Compensatie voor Groningen	<p>Indiëner is van mening dat Groningen onevenredig zwaar getroffen wordt en wil hierom compensatie voor de provincie uit de algemene middelen van het Rijk.</p> <p>Met als bonus het beschikbaar stellen van extra financiële middelen voor investeringen in de economische en toeristische infrastructuur en in maatregelen die de nadelige gevolgen van krimp compenseren.</p>	<p>Het bevoegd gezag vindt dat alleen het feit van een betrekkelijk hoge taakstelling voor de provincie Groningen niet kan leiden tot de conclusie "onevenredig zwaar getroffen". Uit het plan-MER blijkt dat deze provincie ten minste drie gebieden omvat die geschikt zijn als grootschalig windenergiegebied. Ook de huidige aantallen windturbines in en bij Eemshaven en Delfzijl onderstrepen deze geschiktheid. Voor schade: zie ook het thema 'Economische effecten'.</p>	geen
77, 99	Tweespalt gemeenschap	<p>Indiërs menen dat de komst van windenergie een tweespalt in de gemeenschap kan veroorzaken, ondanks of zelfs dankzij financiële participatie, omdat slechts beperkte groepen in de gemeenschap het geld hebben om hiervan te profiteren.</p>	<p>In sommige gebieden leidt de komst van windenergie inderdaad tot discussies. Een goede communicatie en mogelijkheden voor participatie in overleg met de omwonenden kunnen bijdragen aan een beter wederzijds begrip voor de verschillende standpunten en keuzes. Maar niet in alle gevallen kan worden voorkomen dat er verschillende opvattingen worden aangehangen en keuzen worden gemaakt door inwoners van dezelfde gemeenschap. Windenergie is in dat opzicht niet uniek.</p>	geen

68, 90, 99	Onevenwichtige belangenafweging investeerders - bewoners	Indieners menen dat het economisch belang van investeerders voorrang heeft boven andere belangen (hinder omwonenden, flora en fauna), en dat er dus sprake is van een onevenwichtige belangenafweging. Er wordt gevraagd of er al deals zijn gesloten met leveranciers en afspraken zijn gemaakt met initiatiefnemers en landeigenaren.	Het kabinet weegt het belang van de ontwikkeling van duurzame energie in de vorm van windenergie af tegen de andere belangen die er zijn, ongeacht wie het initiatief hiertoe neemt. Dit is bij deze nationale structuurvisie en de concrete windprojecten ook het geval. Daarbij is de verduurzaming van de energievoorziening een nationaal belang en de investeringen in windenergie een middel dat het kabinet stimuleert met de SDE+subsidie. Energieopwekking is in Nederland een taak van de markt. Het Rijk heeft geen deals met leveranciers gesloten of afspraken met projectontwikkelaars gemaakt.	geen
112, 114	Kleine en middelgrote projecten interessant	Indieners wijzen erop dat ook middelgrote en kleinere projecten (alsmede particuliere initiatieven) een goede business case opleveren, en een stevige basis leggen voor de ontwikkeling van windenergie. Meer mensen zouden hiervan kunnen profiteren.	De doelstelling van 6000 MW windenergie op land in 2020 dient deels ook door kleine en middelgrote projecten te worden gerealiseerd. Het Rijk staat dan ook positief tegenover de ontwikkeling van dergelijke projecten en de mogelijkheid dat omwonenden profiteren van de komst van een windpark; provincie dan wel gemeente zijn hiervoor echter (coördinerend) bevoegd gezag.	geen
5	Zoneringsplan	Indiener bepleit de opstelling van een 'zoneringsplan' en de koppeling hiervan aan een planschadedossier.	Voor bevoegd gezag is niet goed duidelijk wat indiener met zijn voorstel betoogt en beoogt. Los hiervan zij geconstateerd dat er in de Wet ruimtelijke ordening een planschaderegeling is opgenomen.	geen

Thema H: Draagvlak en participatie

Reg nr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
Communicatie en participatie(proces) rondom SvWOL en lopende RCR procedures				
4, 15, 20, 23, 25, 33, 37, 40, 44, 45, 47, 55, 57, 75, 82, 90, 92, 114, 115, 125, 132, 134, 139	Participatieproces	Indieners hebben kritiek op het participatieproces voor de SVWOL (en een aantal lopende RCR procedures). Naar hun mening wordt het belang van de individuele of niet landelijk georganiseerde burger niet of onvoldoende meegenomen. Een aantal indieners geeft aan, dat er in hun ogen sprake is van onbehoorlijk bestuur. Er is te weinig met de ingediende zienswijzen op het voornemen gedaan, en het kabinet richt zich teveel op wettelijke bepalingen en doelstellingen. Oproep om nu wel rekening te houden met binnengekomen zienswijzen en op basis van de zienswijzen beleid bij te sturen.	De zienswijzen van individuele burgers of niet landelijk georganiseerde burgers worden wel degelijk serieus betrokken en waar mogelijk meegenomen in beleid. Echter, het kabinet weegt ook andere (algemene) belangen mee in de afweging waar en onder welke voorwaarden de ontwikkeling van grootschalige windenergie mogelijk is. Noodzaak van verduurzaming van de energievoorziening is zo'n belang. Dit algemene belang wordt door vele Nederlanders ingezien. Die hebben geen aanleiding gezien om dat in een zienswijze in deze procedure kenbaar te maken aangezien het om vastgesteld beleid gaat. Dit algemene belang kan conflicteren met het individuele belang. Maar dat wil niet zeggen dat het individuele belang altijd het onderspit delft. De SVWOL is een ruimtelijk kader dat juist verder gaat dan de wet- en regelgeving, door onder meer het formuleren van inrichtingsprincipes voor de ontwikkeling van grootschalige windenergie. Bij besluitvorming over concrete projecten dient bevoegd gezag meer in detail te verantwoorden hoe het met individuele belangen is omgegaan.	In de SvWOL
15, 20, 25, 33, 40, 47, 49, 75, 57, 82, 90	Reactietermijn zienswijzenprocedure	De reactietermijn van 6 weken op de ontwerp-SvWOL is te kort.	Zes weken is de wettelijke reactietermijn die wordt voorgeschreven vanuit de Wet milieubeheer en de Algemene wet bestuursrecht. Afwijken is niet mogelijk teneinde willekeur in zienswijzetermijnen te voorkomen.	Buiten reikwijdte SvWOL
84	Cirkelredenering	Door zienswijzen te vragen op zowel het plan-MER als ontwerp-SvWOL is sprake van een cirkelredenering. Immers, indien door zienswijzen het plan-MER verandert, wijzigt de grondslag voor de SvWOL. Terwijl daar nu ook al een zienswijze voor ingediend mag worden.	De wet Milieubeheer schrijft juist gelijktijdige terinzagelegging van het plan-MER en ontwerp-plan voor, omdat het MER beslisinformatie biedt voor keuzes die in het plan zijn gemaakt en het bevoegd gezag deze beslisinformatie ook dient te betrekken bij het opstellen van het plan. Op deze manier kan een ieder dit beoordelen. Mocht een eventuele zienswijze tot een verandering in het plan-MER en hiermee mogelijk in het plan zelf leiden, dan wordt dit door het bevoegd gezag aangegeven. Mocht de verandering dermate groot zijn dat er in feite ander beleid wordt vastgesteld, dan kan het bevoegd gezag besluiten het plan opnieuw ter inzage te leggen.	Buiten reikwijdte SvWOL
90	Buiten reikwijdte	Veel opmerkingen of ideeën die naar voren zijn gebracht naar aanleiding van het voornemen om de SvWOL te maken, worden afgedaan met "valt buiten het MER of reikwijdte van de SvWOL". Indiener vraagt de mogelijkheid deze discussie wel te voeren.	Opmerkingen of ideeën die betrekking hadden op aanpalende wet- en regelgeving (bv de wetgeving voor geluid), gebieden die in het MER zijn onderzocht of de nut en noodzaak van windenergie vallen inderdaad buiten de reikwijdte van deze structuurvisie, omdat deze discussie reeds eerder of elders is gevoerd of in een ander gremium dient plaats te vinden en/of er geen aanleiding is een discussie opnieuw te voeren (bijvoorbeeld aanpalende wet- en regelgeving). Het kabinet heeft in de vorige nota van antwoord waar mogelijk aangegeven waar deze discussie wel is gevoerd. Het heeft gepoogd helder te zijn over welke keuzes zijn gemaakt in de aanloop naar de SVWOL en welke keuzes in de SvWOL zelf ter discussie staan. Ondanks deze verwijzingen naar andere besluitvorming, wordt bij een aantal onderwerpen – zoals de geluidnorm – ook in deze Nota van Antwoord nogmaals een toelichting gegeven.	-
90	Inspraak over grootte molens	Indiener verzoekt om inspraak voor bewoners over de grootte van de windmolens bij een project.	De grootte van de windmolen is in eerste instantie een zaak van de initiatiefnemer en vormt onderdeel van het businessplan. Echter, op projectniveau hebben bewoners van een gebied inspraak op onder meer het ruimtelijk ontwerp en de inpasbaarheid in het landschap. Hiervan kan de grootte van de windmolen onderdeel zijn.	Buiten reikwijdte SvWOL

Communicatie en draagvlak algemeen				
18, 61, 79, 109, 126, 138, 132	Communicatie over windenergie	Indieners geven aan dat het Rijk kan bijdragen aan het draagvlak voor windenergie door mensen bewust te maken van het belang van windenergie voor het verduurzamen van onze energiehuishouding. Dit gebeurt nu onvoldoende. De oproep wordt gedaan om ten behoeve van dit doel te investeren in een publiekscampagne. Op dit moment is de communicatie over windenergie in de ogen van een aantal indieners onvoldoende dan wel onvolledig. Er wordt verzocht om hieraan in uitvoeringsagenda van de SVWOL aandacht te besteden. Een indiener concludeert dat het draagvlak voor windenergie op dit moment laag is. Dit wordt in de SvWOL erkend, maar er worden geen instrumenten in stelling gebracht om serieus werk te maken van draagvlak. In tegendeel, er staat zelfs dat er aan draagvlak gewerkt moet worden nadat er een aanvraag is ingediend. Dat is veel te laat in het proces. Voordat er überhaupt een SvWOL was gemaakt, had er al een traject van het creëren van draagvlak ingezet moeten worden.	Het kabinet erkent het belang van een goede communicatie over windenergie, waaronder het nut en de noodzaak voor enerzijds verduurzaming van onze energiehuishouding en anderzijds minder afhankelijkheid creëren van de import van energie in de toekomst. Dit doet zij onder meer via de sites www.windenergie.nl en de www.rijksoverheid.nl en in concrete RCR procedures. In de SvWOL wordt ook ingegaan op het nut en de noodzaak van windenergie. Het is juist, zoals een indiener stelt, dat al voor de opstelling van de SvWOL door de rijksoverheid aan draagvlak voor windenergie had moeten worden gewerkt. Omdat vorige kabinetten geen ruimtelijk windenergiebeleid hebben uitgewerkt (alleen heel algemeen in het Energierapport 2011; invulling hiervan werd aan provincies en marktpartijen overgelaten), is daarover ook niet gecommuniceerd met burgers.	In de SvWOL
1	Draagvlak duurzame energie	De aantasting van de open ruimte door de ontwikkeling van grootschalige windenergie zal afbreuk doen aan een breed gedragen gevoel voor de noodzaak van duurzame energie.	Vanwege de invloed van grootschalige windturbineparken op het landschap en de leefomgeving en daarmee samenhangend het draagvlak voor windenergie is een goede inpassing in de open ruimte is een belangrijk aspect van windenergie en is deze inderdaad van invloed op het draagvlak voor windenergie. Daarom beveelt de SvWOL aan dat bij nieuwe windturbineparken de betrokken overheden samen met de initiatiefnemers een samenhangend ruimtelijk ontwerp maken. Bij dat ruimtelijk ontwerp zijn de volgende inrichtingsprincipes van belang: aansluiten op het landschap, herkenbare interne orde, en afstand tussen parken. Het kabinet denkt met deze inrichtingsprincipes windturbineparken op een landschappelijk verantwoorde wijze te kunnen realiseren, waarbij er geen afbreuk wordt gedaan aan het draagvlak voor duurzame energie. Door tussen windturbines en windturbineopstellingen voldoende afstand te houden en bepaalde delen van een gebied te ontzien, is het mogelijk om een landschap te creëren waarbij er een balans is tussen windenergie en andere functies in een gebied (wonen, werken, recreëren).	geen
35, 63	Vastleggen participatie in SvWOL	De SvWOL dient duidelijk te omschrijven hoe burgers effectief kunnen deelnemen in besluitvormingsproces. Hiervoor dienen ook financiële middelen aan burgers ter beschikking te worden gesteld om effectief te kunnen participeren.	In de verdere besluitvormingsprocedures wordt aan de burgers kenbaar gemaakt hoe zij kunnen participeren in deze trajecten. Het Rijk stelt hiervoor geen financiële middelen ter beschikking. In de aanpak met een samenhangend ruimtelijk ontwerp (zoals in vorige punt genoemd) en de verkenning in een vroeg stadium van de belangen in een streek (aanpak Commissie Elverding, zoals beschreven in par. 2.6 van de ontwerp-SvWOL) investeren overheden en marktpartijen al veel meer inspanningen en middelen dan volgens de Algemene wet bestuursrecht verplicht is bij de openbare voorbereiding van overheidsplannen.	geen

Draagvlak en participatie in relatie tot de SvWOL				
1, 4, 5, 9, 10, 15, 18, 20, 23, 25, 28, 32, 33, 37, 40, 42, 44, 45, 47, 49, 53, 57, 61, 62, 68, 75, 81, 82, 83, 90, 92, 97, 99, 105, 116, 122, 125, 132, 134, 137, 138, 146	Ontbreken draagvlak	Indieners geven aan dat bij bewoners geen of weinig draagvlak is voor het ontwikkelen van grootschalige windenergie in een bepaald gebied. Hierbij wordt gewezen op breed gedragen protestacties, ingediende zienswijzen en reacties op bijeenkomsten en uitkomsten van lokaal gehouden enquêtes. Vanwege het gebrek aan draagvlak wordt het Rijk verzocht deze gebieden niet op te nemen in de definitieve Structuurvisie Windenergie op land. Het gaat hier met name om de gebieden N33, Drentse Veenkoloniën, IJsselmeergebied-Noord (o.a. Houtribdijk), Noord-Holland, Goeree-Overflakkee en de Wadden. Als redenen voor het ontbreken van draagvlak worden onder meer opgevoerd: - de (onevenredige) aantasting van de open ruimte en andere hinder, de aantasting van de lokale economie, scheve verdeling van lusten en lasten en onvoldoende mogelijkheid voor financiële participatie, onvoldoende inzet lokale ondernemers en het ontbreken van draagvlakcreërend proces.	Het kabinet hecht groot belang aan draagvlak voor windenergie. Het kabinet streeft om deze reden naar meer maatschappelijke betrokkenheid bij concrete projecten om het draagvlak te vergroten en om de zorgen en aandachtspunten die naar voren worden gebracht zoveel mogelijk te betrekken in de besluitvorming. Hierbij realiseert het kabinet zich dat 100% draagvlak voor de ontwikkeling van windenergie in een bepaald gebied niet haalbaar is. Zie ook het thema 'Gebieds-keuze' waarin specifiek wordt ingegaan op de gebieden.	geen
116	Provincie kiest soms ook voor alleen grootschalig	Deze indiener wijst erop, dat sommige provincies net als het kabinet een voorkeur hebben voor gebundelde grootschalige windenergie en buiten de SvWOL-gebieden geen andere windprojecten toestaan. Voorbeeld: Noord-Holland en Fryslân. Nadeel hiervan is, dat de bevolking in deze windgebieden dit als onevenwichtig ervaart, mede omdat er elders in deze provincies goede mogelijkheden zijn voor kleinere windprojecten. Deze provincies lopen ook het risico, hun taakstelling niet tijdig te halen.	Het kabinet verwacht niet van provincies dat zij ook kiezen voor bundeling van windenergie in grootschalige windenergiegebieden (>100MW). Het kabinet roept in de ontwerp-SvWOL wel op tot het kiezen voor bundeling. Provincies zijn vrij om de ruimtelijke invulling van hun taakstelling te kiezen, als zij daarmee aannemelijk kunnen maken dat ze die taakstelling tijdig realiseren. Daarbij gaat het kabinet er van uit dat ruimtelijke keuzen van provincies ook worden gebaseerd op het draagvlak dat voor de verschillende alternatieven aanwezig is.	Buiten reikwijdte SvWOL.
65, 68, 72, 82, 83, 100, 122,	Belang van draagvlak	Indieners wijzen op het belang van draagvlak voor de ontwikkeling van windenergie in een gebied. Veel indieners zien draagvlak als een randvoorwaarde; draagvlak dient betrokken te worden in de overweging of in een gebied windenergie wordt gerealiseerd. Enkele indieners vragen een onafhankelijk draagvlakonderzoek te verplichten in de SVWOL uitgevoerd. Ook wordt de vraag gesteld, wat door het rijk onder draagvlak wordt verstaan: is draagvlak onder provincies en gemeentebesturen hetzelfde is als draagvlak onder de lokale bevolking?	Het kabinet hecht groot belang aan draagvlak bij de ontwikkeling van windenergie. Om deze reden zijn de gebieden voor de ontwikkeling van grootschalige windenergie ook samen met provincies aangewezen. Daarnaast worden de aandachtspunten en zorgen van bewoners van de gebieden betrokken bij de ontwikkeling van windenergie in de SVWOL gebieden. De door de indieners genoemde redenen waarom draagvlak ontbreekt, zijn voor het kabinet veelal aandachtspunten bij realisatie van windenergie in het gebied. Door omwonenden te betrekken bij de besluitvorming (o.a. via zienswijzeprocedures), betreft het kabinet draagvlak bij de overweging hoe windenergie in een gebied te realiseren. Echter, het kabinet realiseert zich dat 100% draagvlak voor de ontwikkeling van windenergie in de gebieden niet haalbaar is. Naast het individuele belang van omwonenden weegt het kabinet ook andere (algemene) belangen mee in de afweging.	Deels reeds in SvWOL

5, 18, 21, 32, 34, 35, 45, 61, 68, 79, 81, 82, 90, 94, 95, 100, 110, 111, 114, 118, 122, 125, 126, 131, 138	Suggesties voor het vergroten van draagvlak	<p>Een aantal indieners doen suggesties om het draagvlak voor windenergie te vergroten, al dan niet in relatie tot een specifiek gebied:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Faciliteer als rijk het ruimtelijk ontwikkelproces in een zo vroeg mogelijk stadium, ook bij de kleinschalige initiatieven die niet onder de RCR vallen. 2. Instellen aantrekkelijke financieringsconstructies voor initiatieven van onderop 3. Regie houden op ontwikkeling van afzonderlijke windenergielocaties na vaststelling van de SVWOL 4. Ontwikkel spelregelkader à la proces "Sneller en Beter" 5. Leg nut en noodzaak windenergie uit bij de ontwikkeling van een windmolenpark 6. Richt de integrale beleidsanalyse niet alleen op technische maar ook op toeristische, erfgoed- en natuuraspecten 7. Neem zienswijzen, bezwaren petities en media-aandacht serieus 8. Doe onafhankelijk onderzoek naar draagvlak en laat dit meewegen bij de ontwikkeling van windenergie in een gebied 9. Maak brede financiële participatie mogelijk 10. Compenseer bewoners financieel voor de geleden schade door de komst van een windmolenpark 11. Betere verdeling lasten en lasten van een windpark 12. Stel financiële middelen voor burgers ter beschikking stellen om deskundig advies in te huren 13. Neem onzekerheden weg over nadelige effecten van windenergie voor het milieu en de economie 14. Geef participatieproces meer tijd en ruimte 15. Benut aanwezige ruimte beter en schaal bestaande windparken op 16. Geef ruimte aan lagere bestuurslagen om met bewoners samen te werken aan een gedragen mix van duurzame energie in een gebied 17. Vergroot het zoekgebied 18. Pas maatwerk toe per project en locatie 	<p>Het kabinet neemt de suggesties voor het vergroten van draagvlak en past sommige suggesties soms al toe of stimuleert dit:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kleinschalige initiatieven zijn en blijven de verantwoordelijkheid van provincie en gemeente. Deze kunnen echter wel terecht bij de Helpdesk van Agentschap NL voor vragen over participatie. 2) Het aanbieden van financieringsconstructies is de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer. Wel geeft de rijksoverheid informatie over financiële participatie via www.windenergie.nl en zal zij dit aanbieden ervan stimuleren daar waar mogelijk. 3) Het ministerie van EZ coördineert de vergunningverlening van concrete RCR-projecten en houdt regie op het bestuurlijk proces, en betreft daarbij eventuele andere (kleine) windprojecten in dezelfde streek. Voor niet-RCR-projecten hebben de provincies deze verantwoordelijkheid. 4) Het kabinet biedt in par. 3.6 van de vastgestelde SVWOL voldoende duidelijkheid over de wenselijke aanpak. 5) Het rijk zal dit bij de RCR-projecten steeds toelichten. 6) Toeristische, erfgoed- en natuuraspecten zijn betrokken bij de integrale beleidsanalyse en zijn bij de ontwikkeling van windenergie in een aantal gebieden ook als aandachtspunt geformuleerd in de SVWOL. 7 en 8) zie antwoord hierboven. 10 +11) zie hierna. 12) de overheid geeft gelegenheid tot participatie maar financiert dit niet. 13) Met onderzoek naar milieueffecten en het oprichten van een expertteam op gebied van geluid geeft de overheid inzicht in de effecten van een windpark op het milieu en andere gebruiksfuncties in een gebied. 15) Binnen de RCR projecten en het provinciale beleid is er aandacht voor opschaling en sanering 16) De provincies zijn in het algemeen verantwoordelijk voor de ruimtelijke ordening en windenergiebeleid. De gebieden voor grootschalige windenergie zijn dan ook in samenspraak met provincies tot stand gekomen. Gemeenten hebben ruimte om zelf invulling te geven aan een duurzame energiemix, maar wat betreft windenergie hebben zij wel rekening te houden met provinciaal en rijksbeleid. 17) zie hiervoor thema's 'Gebiedskeuze' en 'SVWOL en bestuurlijke afspraken'. 18) In de SVWOL zijn gebieden aangewezen met daarin aandachtspunten per gebied, zodat op projectniveau ruimte blijft voor maatwerk. 	Deels reeds in SvWOL en RCR
---	---	--	---	-----------------------------

4, 35, 45, 55, 61, 63, 66, 68, 85, 72, 73, 77, 79, 92, 99, 101, 106, 110, 114, 115, 119, 125, 126, 137	Financiële participatie	<p>Indieners geven aan dat financiële participatie van omwonenden regionaal draagvlak kan vergroten. Een aantal indieners geven aan hier positieve ervaringen mee te hebben. Het uitgangspunt van financiële participatie dient een eerlijke verdeling van lusten en lasten te zijn. Suggesties voor financiële participatie zijn onder meer het oprichten van een sociaal fonds, het deelnemen aan een coöperatie, en saldering van windenergie. Enkele indieners plaatsen een kritische kanttekening bij de in de SVWOL genoemde windbank omdat deze in hun ogen kan leiden tot oneerlijke verdeling van lusten en lasten.</p> <p>Wat betreft het verplicht stellen van financiële participatie, zijn de meningen verdeeld. Een deel van de indieners verzoekt het kabinet financiële participatie bij de exploitatie van windmolens wettelijk te verplichten, of de SVWOL hierop aan te scherpen. Financiële participatie dient een integraal onderdeel te zijn van de planvorming. Hierbij wordt door een enkele indiener gerefereerd aan het 'Deense model'. Andere indieners wijzen erop dat financiële participatie de maatschappelijke tegenstellingen in een gebied juist kan versterken. Niet iedereen kan het zich permitteren om financieel te participeren. Dit kan mogelijk negatieve gevolgen hebben voor de saamhorigheid in een gemeenschap. Door een aantal indieners wordt financiële participatie als een vorm van omkoping gezien; participatie is alleen van waarde als het niet in de plaats komt van compensatie.</p>	<p>Het kabinet erkent dat financiële participatie kan bijdragen aan het vergroten van draagvlak. Het kabinet wil met de SVWOL ook initiatiefnemers van windparken stimuleren om financiële participatie aan te bieden aan omwonenden. De SVWOL roept initiatiefnemers hiertoe op. Het kabinet is van mening dat net als planparticipatie, financiële participatie maatwerk is. Dit blijkt ook wel uit de diversiteit aan reacties over dit onderwerp. De vorm waarin financiële participatie wordt georganiseerd, wil het kabinet daarom vrijlaten. Per project zou in samenspraak met belanghebbenden gekeken moeten worden hoe financiële participatie het beste vormgegeven kan worden. De windenergiesector heeft hiertoe een gedragscode voor haar leden ontwikkeld en vastgesteld, die aangeeft hoe initiatiefnemers zich zullen inzetten op het organiseren van (financiële) participatie ten behoeve van een eerlijker verdeling van lusten en lasten en vergroten van het draagvlak voor windenergie. Daarnaast zal het Rijk bekijken hoe met ingang van 2018 participatie verankerd kan worden in de Omgevingswet zoals het Energieakkoord vraagt.</p> <p>Voor financiële compensatie: zie de thema's 'Economische effecten' en 'Verdeling kosten en baten'.</p>	Deels in SVWOL
55, 85, 115	Voorrang aan lokale ondernemers	Enkele indieners vragen om voorrang te geven aan lokale ondernemers bij de ontwikkeling van windparken.	In Nederland is een ieder vrij om een initiatief te ontplooiën voor het ontwikkelen van een windpark. Wel is het altijd zo, dat boeren in een projectgebied een grondpositie hebben en dus kunnen verpachten of participeren, en daarmee een soort 'voorrang' hebben.	geen
108	SDE+ en participatie	Financiële participatie kan niet deels uit de SDE+regeling worden gefinancierd. Binnen de mogelijkheden van een project kan besproken worden op welke manier de omgeving c.q. het gebied kan worden betrokken bij een project.	Het kabinet ziet dit als ondersteuning van zijn beleid.	-
126	Revolving fund	Verzoek om in de SVWOL vast te leggen dat provinciale overheden een revolving fund oprichten met als doel de financiële ruimte voor draagvlak te vergroten.	De komst van een revolving fund is eind 2013 gepland overeenkomstig het SER akkoord. Het kabinet kiest ervoor om in de SVWOL de financieringsmogelijkheden voor windenergie niet vast te leggen. Wel stimuleert het de toepassing van financiële participatie door initiatiefnemers ten behoeve van het vergroten draagvlak. Met de SDE+ stimuleert het kabinet de ontwikkeling van de meest kosteneffectieve vorm van duurzame energie.	geen
61, 112, 114	Kleine en middelgrote projecten interessant	Indieners wijzen erop dat ook middelgrote en kleinere projecten (alsmede particuliere initiatieven) kunnen rekenen op een stevig draagvlak. Van belang is dan wel dat de initiatiefnemer in samenspraak met de streek (gemeente, burgers) zijn project uitwerkt. Deze projecten dienen bevorderd te worden.	Het kabinet ziet deze opmerking als ondersteuning van haar beleid. Naast grootschalige windparken zijn middelgrote en kleinere windparken nodig om de doelstelling van 6000 MW windenergie op land in 2020 te halen. De provincies en gemeenten hebben echter de verantwoordelijkheid voor het inpassen van windparken van minder dan 100 MW. De SVWOL doet geen afbreuk aan deze verantwoordelijkheid.	-

Communicatie en participatie toekomstige initiatieven

90	Inrichtingsprincipes	Het bepalen van de inrichtingsprincipes dient te geschieden als onderdeel van het samenhangend ruimtelijk ontwerp voor een heel deelgebied, in samenspraak met de omwonenden van de locatie waar de windmolens gepland zijn.	De SvWOL geeft drie algemene inrichtingsprincipes mee waar concrete initiatieven aan worden getoetst. Hier heeft een ieder zijn of haar zienswijze over kunnen geven. Verder schrijft de SVWOL voor, dat voor RCR-projecten een samenhangend ruimtelijk ontwerp dient te worden gemaakt in samenspraak met stakeholders, waaronder omwonenden. De inrichtingsprincipes zelf staan dus vast, maar er is ruimte voor maatwerk bij de toepassing van deze principes op een concreet gebied, en daarbij worden de omwonenden betrokken.	Reeds in SvWOL
97	Invulling goede bestuurlijke samenwerking en maatschappelijke betrokkenheid	Verzoek om aan te geven hoe het kabinet invulling gaat geven aan de doelstelling om de windparken met goede bestuurlijke samenwerking en maatschappelijke betrokkenheid te realiseren?	Voor ieder RCR project wordt een stuurgroep opgericht waarin rijk, provincie en betrokken gemeenten zitting hebben. Daarnaast wordt planparticipatie voor stakeholders, waaronder omwonenden, georganiseerd.	-
94	Duurzaamheidsdoelstelling delegeren	Delegeer de duurzaamheidsdoelstelling naar lagere bestuurslagen. Hierdoor zal meer begrip en acceptatie ontstaan voor gekozen regionale oplossing.	De duurzaamheidsopgave is een opgave voor alle partijen in Nederland. In het Energierapport (Ministerie EZ, 2011) en het SER-akkoord wordt hieraan nader invulling gegeven.	Buiten reikwijdte SvWOL

Reg nr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
Natuur algemeen en gebieden				
3, 11, 16, 20, 21, 24, 25, 26, 28, 29, 42, 43, 47, 49, 54, 66, 84, 89, 139, 140, 141, 142, 145	Gevolgen voor Natura2000-gebieden en werelderfgoed en cultuurhistorisch landschap	<p>Indieners zijn van mening dat Natura 2000-gebieden dienen te worden uitgesloten van bebouwing met windturbineparken dan wel moeten worden ontzien. Indieners vragen zich af waarom windmolens in Natura 2000-gebieden worden geplaatst, en maken zich zorgen over de landelijke inpassing. In hun ogen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wordt het ruimtelijk beeld van Natura 2000-gebieden aangetast en verhouden windmolenparken zich niet tot de doelstellingen van Natura 2000. • dienen de Natura 2000-gebieden die de (zoek)gebieden in het MER en de SVWOL flankeren te worden betrokken dan wel uitgesloten vanwege de mogelijke invloed op die gebieden (o.a. vanwege de cumulatieve effecten die tussen parken kunnen optreden). • zijn Natura 2000-gebieden extra kwetsbaar omdat deze het natuurlijke habitat van vogels vormen. Daarnaast vindt verstoring van broed plaats door onderhoud van windmolens in gebieden waarvan de toegang verboden is. • wordt het karakter van het Werelderfgoed aangetast en/of gewijzigd door windmolenparken. • vindt geen of onvoldoende toetsing aan de natuurbeschermingswet plaats. • Enkele indieners vragen om niet alleen naar Natura 2000-gebieden te kijken maar ook naar andere natuurgebieden. 	Het kabinet wenst niet op voorhand Natura 2000-gebieden uit te sluiten van bebouwing dan wel te ontzien door bijvoorbeeld een bepaalde afstand tot deze gebieden in acht te nemen. Wel is voor de zoekgebieden aangegeven of Natura 2000-gebieden, inclusief aanpalende Natura 2000-gebieden een aandachtspunt vormen omdat daar zich mogelijk effecten kunnen voordoen bij de ontwikkeling van grootschalige windenergie. Op projectniveau dient dit nader onderzocht te worden en een passende beoordeling doorlopen te worden. In het plan-MER is naast Natura 2000-gebieden ook naar de kans op effecten voor andere natuur/recreatiegebieden gekeken. Echter, ook dit zijn belangen waarvoor de effecten op het niveau van het project nader bekeken moeten worden.	geen
84	Gevolgen voor natuurgebieden	Natuurhistorisch kompas. De externe werking van Natura 2000-gebieden.	Ook de beïnvloeding van natuurdoelen door activiteiten buiten Natura 2000-gebieden is in het plan-MER reeds onderzocht en eventueel als aandachtspunt benoemd. Zie verder het standpunt bij voorgaand punt.	geen
78, 117	Kansrijke locaties niet uitsluiten vanwege mogelijk significante effecten op natuur	Indieners geven aan dat kansrijke locaties voor grootschalige windenergie niet uitgesloten moeten worden als blijkt dat er mogelijke significante effecten voor instandhoudingsdoelen voor Natura 2000-gebieden zijn. De windenergiesector zou de kans moeten worden geboden om aan te tonen dat er geen significante effecten zijn, dan wel de mogelijkheden te onderzoeken in hoeverre eventuele significante effecten ongedaan kunnen worden door adequate mitigerende of compenserende maatregelen.	Bij de keuze van gebieden voor grootschalige windenergie zijn er geen bij voorbaat uitgesloten vanwege mogelijk significante effecten op Natura 2000-gebieden. De structuurvisie geeft aan, dat bij iedere individuele voorgenomen ontwikkeling van grootschalige windenergie een project-m.e.r.-procedure moet worden doorlopen, waarbij ook moet worden nagegaan of een passende beoordeling moet worden opgesteld. Door het treffen van maatregelen is het mogelijk een belangrijk deel van de negatieve effecten te mitigeren. Dan gaat het bijvoorbeeld om de ligging en opstelling ten opzichte van belangrijke natuurwaarden en om het type windturbine. Voor het geval significante negatieve effecten ook bij het nemen van deze maatregelen nog altijd niet zijn uit te sluiten, dient een ADC-toets te worden doorlopen. Uit de passende beoordeling van deze structuurvisie blijkt dat er mogelijkheden zijn om de ADC-toets voor een specifiek project succesvol te doorlopen c.q. dat dit niet op voorhand kansloos is.	geen

43	Gevolgen voor natuurland- schappen en vogels en vleermuizen	Indiener is voor schone energie, maar het plaatsen van veel windmolens op het land zorgt volgens hem voor veel horizon- en landvervuiling, geluids- overlast en bedreiging van vogels en vleermuizen. Over het algemeen maken windmolens inbreuk op de natuurlijke uitstraling die een landschap kan hebben en ze horen zo wie zo op grote afstand van natuurge- bieden te blijven.	Het kabinet houdt rekening met de wettelijke bescherming van natuurgebieden en de daarin levende planten en dieren. Deze bescherming sluit niet bij voorbaat uit dat windturbines in of nabij natuurgebieden worden gebouwd. De meeste natuurgebieden worden niet als natuurlandschap beschermd, en indien wel dan is deze bescherming geen nationaal belang (in de betekenis van de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte 2012), met uitzondering van de Waddenzee. Wel moet uit een vergunningaanvraag of bijgevoegd MER blijken dat er geen aantasting zal plaatsvinden van wezenlijke waarden en kenmerken of (bij Natura 2000-gebieden) van instandhou- dingsdoelen.	geen
3, 41	Gevolgen voor de EHS-gebieden	Indieners wijzen op de effecten van grootschalige windenergie op EHS gebieden. Er zijn gebieden die thans worden aangewezen als windmolen- gebied en buiten de EHS zouden vallen. Dit is niet in alle gevallen juist, daar EHS is stopgezet vanwege bezuinigingen. Gevraagd wordt dit in heroverweging te nemen.	Indien een windturbineproject in een als zodanig begrensd EHS-gebied zou worden ontwikkeld, geldt daarvoor op grond van het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Barro) een beschermingsregime waaraan zal moeten worden getoetst. Dit geldt ook voor nog te begrenzen EHS-gebieden.	geen
85	Gevolgen voor vissen	Indieners wijzen erop dat er in de plannen geen melding wordt gemaakt van de invloed van windmolens op de visstand.	Dit aspect wordt niet relevant geacht bij de ontwikkeling van grootschalige windenergie op land en nabij grotere wateren. In grote wateren die zijn aangewezen als Natura 2000-gebied en waarvoor instandhoudingsdoelen zijn vastgesteld voor vissoorten of vissende vogelsoorten, zullen bij het project- MER de effecten op deze doelen moeten worden gerappor- teerd.	geen
41, 54, 55	beschermd / bedreigde dieren	Indieners vragen om te onderzoeken welke nadelige effecten grootschalige windenergie heeft op de habitat van beschermde dieren die op de rode lijst staan, en hierbij niet alleen te kijken naar Natura 2000-gebieden.	De kans op effecten voor vogels en vleermuizen is onderzocht in het plan-MER. Vleermuizen maken onderdeel uit van de beschermde diersoorten (Flora- en faunawet). Voor overige beschermde diersoorten op land is dit een aspect dat aan de orde kan komen op projectniveau wanneer de precieze locatie bekend is. De beoordeling van de status van soorten in een zg. rode lijst impliceert niet als zodanig dat er een bescher- mingsregime van kracht is. Alleen de Flora- en faunawet geeft wettelijke bescherming. Zie ook bij thema 'Plan-MER'.	geen
Gevolgen voor flora				
123, 139	Inventarisatie gevolgen voor bloemen en planten	Indieners verzoeken, te inventariseren wat de nadelige gevolgen van grootschalige windenergie zijn voor planten en bloemen.	Bevoegd gezag veronderstelt dat indiener wijst op mogelijke vernietiging van planten bij de bouw van windturbines. Dit aspect is op het niveau van de Structuurvisie niet aan de orde omdat de exacte bouwlocaties niet bekend zijn. Indien relevant kan dit een onderdeel vormen van een project-MER in het kader van een concreet initiatief. Concrete bouwplan- nen voor windturbines behoeven meestal ook een ontheffing van de Flora- en faunawet.	geen
91, 98	Trillingen	Indieners wijzen op onderzoeken die erop duiden dat trillingen veroorzaakt door windturbines nadelige effecten hebben op flora en fauna.	Bevoegd gezag onderschrijft niet de stelling dat trillingen afkomstig van windturbines van invloed kunnen zijn op de flora. Bij een concreet windturbineproject in een (groot) water zoals IJsselmeer zal in het project-MER kunnen worden beschreven of trillingen als gevolg van eventuele heiwerk- zaamheden of afkomstig van de mast in de bedrijfsfase gevolgen kunnen hebben voor de visstand. Zeezoogdieren zouden alleen bij de Afsluitdijk en bij de Krammersluis onderwerp van onderzoek kunnen zijn.	geen

Gevolgen voor vogels en vleermuizen				
16, 24, 25, 43, 76, 139	Gevolgen voor vogels en vleermuizen	De vrees bestaat dat er veel vogels en vleermuizen zullen omkomen (aanvaringslachtoffers) als er grootschalige windenergie wordt gerealiseerd. Grootschalige windenergie heeft ook consequenties voor de trekroutes, de foerageergebieden, de rustgebieden en de broedplaatsen van vogels. Veel beschermde gebieden waar thans windmolens zullen worden geplaatst zijn de natuurlijke habitat van diverse (beschermde) vogelsoorten).	In het plan-MER is de kans op effecten op vogels en vleermuizen expliciet betrokken door onder ander te kijken naar de consequenties voor de trekroutes, foerageergebieden en broedplaatsen. Daarnaast dient op projectniveau indien relevant nader in kaart te worden gebracht wat de effecten op vogels en vleermuizen precies zijn, als bekend is waar en met welke beoogde opstelling men een windpark in een gebied wil ontwikkelen.	geen
84, 99	Knipperlichten	Knipperlichten op windmolens werken verstorend op de vogeltrek.	Knipperende verlichting wordt soms voorgeschreven voor windturbines, afhankelijk van de luchtvaart ter plekke en in het belang van een veilige luchtvaart. Als zo'n voorschrift kan worden voorzien bij een concreet project, kunnen in het project-MER de gevolgen voor vogeltrek worden beschreven. Momenteel wordt met behulp van een pilotproject nagegaan of de verlichtingsregels niet onnodig star zijn, waarbij ook wordt gekeken naar mitigerende maatregelen.	In par. 3.2 van SvWOL
29, 79	Cumulatieve effecten tussen plangebieden	Indieners wijzen erop dat voorkeursalternatieven geen rekening houden met cumulatieve effecten bij de beïnvloeding van een aantal Natura 2000-gebieden. Het cumulatieve effect wordt thans afgemeten op basis van schending van instandhoudingsdoelen. De toets hierop heeft onvoldoende plaatsgevonden. Er kan dus sprake zijn van cumulatie van effecten van bestaande windmolens, of van andere activiteiten in de plangebieden, of tussen de verschillende plangebieden. Ook de vraag welk effect de 6000MW doelstelling als geheel heeft op de nationale instandhoudingsdoelen wordt niet beantwoord. Veel Natura2000 gebieden hebben trekvogels die op het samenhangend geheel van deze gebieden zijn aangewezen. Wat betreft het aspect afstand tussen parken, geldt dat hoewel op het niveau van de gekozen 11 windgebieden geen interferentie op korte afstand hoeft te worden verwacht, dit wel het geval kan zijn door clusters die op basis van aanvullend provinciale toedeling aan de orde kunnen komen (bij voorbeeld kustgebied Fryslân).	De cumulatie van natuureffecten van de bouw van windturbines in alle in de SvWOL aangewezen grootschalige gebieden kon niet worden onderzocht vanwege de onzekerheid over de mate waarin en de precieze manier waarop deze gebieden voor windenergie zullen worden benut. In de Passende Beoordeling is aangegeven welke cumulatieve effecten mogelijk aan de orde zijn. De belangrijkste hiervan is de cumulatie van effecten door de plaatsing van meerdere windparken met invloed op hetzelfde Natura 2000-gebied. In het plan-MER zijn deze gebieden expliciet benoemd. Deze gebieden zullen ook in de Passende Beoordeling worden benoemd. Daarbij wordt cumulatie niet beperkt m.b.v. een vaste afstand tussen windgebied en Natura 2000-gebied. Bevoegd gezag merkt verder nog op, dat de cumulatie van effecten volgens de Habitatrichtlijn en de Natuurbeschermingswet niet nationaal moet worden bekeken voor alle bestaande en geplande ruimtegebruik, maar alleen van nieuwe plannen en/of projecten. Bestaand gebruik wordt zoveel mogelijk beschreven in de beheerplannen voor Natura 2000-gebieden. Nationaal heeft minister belast met het natuurbeleid de verantwoordelijkheid voor de bereiking of de instandhouding van de doelen. Zie ook bij thema 'Plan-MER en Passende beoordeling'.	In Passende beoordeling.

Thema J: Landschap en leefomgeving

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
Impact op landschap				
1, 3, 5, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 32, 33, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 49, 53, 59, 62, 68, 70, 76, 80, 81, 83, 84, 89, 94, 111, 113, 122, 123, 125, 139, 134	Verstoring en aantasting van het landschap	Een groot aantal indieners geeft aan dat zij menen dat zeer grote molens niet passen bij de kernwaarden van het Nederlandse open landschap. Zij vrezen horizonvervuiling, vermindering leefbaarheid, aantasting van belevingswaarde, verrommeling, aantasting van open landschapskenmerken, nationale landschappen, beschermde stads en dorpsgezichten, cultuurhistorische landschappen, recreatie en toerisme, landschappelijk erfgoed, werelderfgoed, Zij vrezen afname van: de visuele kwaliteit, aantrekkingskracht van land en (IJsselmeer)kust, vrij zicht, karakter, ongereptheid, beeldkwaliteit, grootsheid, silhouet landschap.	Deze meningen zijn begrijpelijk vanuit het standpunt dat het landschap, en dus ook historisch open landschap niet mag veranderen. Bevoegd gezag meent dat een deel van de genoemde kwaliteiten zich wel verdraagt met grote windturbines en dat bij andere kwaliteiten er een ruimtelijke afweging kan worden gemaakt, in welke waardevolle landschappen een bepaald type windturbines kan worden toegelaten teneinde op die manier andere vergelijkbare landschappen te kunnen ontzien. De visie van de SvWOL dat hiertoe concentratie van turbines nuttig is, is op deze manier toegepast bij de gebiedsselectie, met name bij open gebieden. Een aantal indieners meent echter dat landschappen vrijwel altijd worden aangetast door windturbines. Hieruit spreekt vooral de mening dat windturbines lelijk zijn. Dat is echter subjectief: 'Like beauty, also ugliness is in the eye of the beholder'. Zoals ook in de SvWOL is uiteen gezet, zijn de meeste landschappen in Nederland geen statisch gegeven, en leidt het beschouwen van windturbines als noodzakelijke elektriciteitsopwekkers tot een veel neutraler beoordeling van hun effect op landschappen dan de indieners doen. Dan kunnen windturbines ook het windrijke karakter van een open landschap benadrukken en is het mogelijk om windturbinelandschappen positief te beoordelen. Zuiver beschouwd, verdraagt alleen de kernkwaliteit 'leegte' zich niet met windturbines.	geen
25, 42, 68, 80, 82, 97, 110, 114, 137	Horizonvervuiling en insluiting	Een aantal indieners benadrukt vooral de belevingswaarde van landschappen voor mensen (waaronder de bewoners) en geeft de mening, dat deze sterk afneemt met de plaatsing van windturbines. Met name wordt gezegd, dat door de opstelling van turbines horizonvervuiling zal optreden. Daardoor zijn lege horizonten en vertrouwde silhouetten van andere dorpen of van waterstaatswerken langs grote wateren niet langer goed zichtbaar of positief beleefbaar. In een aantal zienswijzen wordt opgemerkt dat bij plaatsing van windturbines aan weerszijden van dorpen (gewone dorpen en lintdorpen) een gevoel van insluiting ontstaat, waar nu juist ruimte wordt gevoeld. Voorbeelden zijn de Groningse en Drentse veenkoloniale dorpen en het dorp Anna-Jacobapolder op St-Philipsland. Enkele indieners geven echter aan dat zij minder moeite hebben met 1 duidelijke rij van turbines (mits goed gesitueerd t.o.v. bijvoorbeeld een dijk) dan met een meer-rijig cluster of een aantal rijen.	In aansluiting op het voorgaande standpunt, merkt bevoegd gezag op dat het begrip heeft voor deze mening, maar dat het heeft gekozen voor een doelstelling voor windenergie die zal leiden tot het in vele landschappen zichtbaar worden van windturbines. De opgave is, om hiervoor de meest geschikte landschappen te kiezen, maar om dan op de eerste plaats het directe woonmilieu te beschermen. Veranderende horizonten zijn, zeker in het geval van de door het kabinet geselecteerde grootschalige windenergiegebieden, niet te vermijden. Dit zijn de landschappen van onze toekomst, een toekomst die alleen leefbaar is voor mensen als zij duurzamer is georganiseerd. Zoals echter ook al in enkele zienswijzen wordt gesteld, benadrukt bevoegd gezag dat het beeld niet moet zijn dat geselecteerde grootschalige windenergiegebieden geheel worden volgebouwd met windturbines. Hier geldt juist een belangrijke ontwerp-opgave bij de uitwerking van concrete projecten. Daarbij kunnen inzichten over leesbaarheid van lijnopstellingen en wisselende horizonten volop worden toegepast. In de MER's die voor deze projecten worden en zullen worden opgesteld, dient de beleving van het landschap met de beoogde windturbines in een aantal plaatsingsvarianten te worden beschreven en te worden vergeleken.	geen

4, 20, 21, 23, 29, 33, 44, 47, 49, 52, 53, 59, 68, 77, 84, 89, 115, 122	Negatieve effecten van hoogte windmolens	Indieners spreken van een onaanvaardbaar overheersende uitstraling van windturbines wegens hun hoogte. Zij zouden niet hoger dan 100 m moeten zijn. Doordat er geen bouwwerken van een dergelijke omvang in het landschap aanwezig zijn verstoren zij de orde in het landschap. Daarom vinden enkele indieners dat molens van 150-200 meter hoogte alleen geschikt zijn voor toepassing offshore. De voorgestelde hoogte is in strijd met de grondwet. De voorgestelde hoogte is namelijk niet gericht op woonbaarheid van het land en verbetering en bescherming leefmilieu. Hiertegenover staat de mening van veel windparkeigenaren die juist een verruiming van de hoogtebepalingen wensen.	Het klopt dat hedendaagse grote windturbines hoger zijn dan bestaande bouwwerken en dat zij deze uit proportie kunnen brengen. Een goede inpassing kan hier nog wel verschil maken. Het kabinet heeft bewust gekozen voor het aanwijzen van gebieden die geschikt zijn voor de bouw van grote turbines in grotere aantallen om op die manier zowel de doelstelling voor 2020 te kunnen halen en te voorkomen dat overal in Nederland waar het windklimaat geschikt is kleine en grote individuele windturbines en kleine clusters van windturbines moeten worden gebouwd waardoor een sterke nivellering optreedt van landschappelijke verschillen. Hier komt bij, dat kleinere windturbines onevenredig minder elektriciteit produceren (derde-machts-relatie met de hoogte) waardoor meer MegaWatt aan vermogen moet worden geplaatst voor eenzelfde elektriciteitsproductie. Het is echter niet zo dat de regel is: hoe hoger hoe beter. Afhankelijk van de inrichting van bestaand grondgebruik en van funderingskosten kan het toepassen van middelhoge turbines in bepaalde landschappen meer elektriciteit opleveren. Tot slot zij opgemerkt dat, gezien de rol die windturbines vervullen in een toekomstige duurzame energievoorziening en beteugeling van klimaatverandering, het beroep van een indiener op de Grondwet volgens het kabinet niet houdbaar is.	geen
84	inrichtingsprincipes	In de Nota van antwoord op het voornemen SvWOL wordt aangegeven dat er in de SvWOL een aantal inrichtingsprincipes en aandachtspunten zal worden meegegeven aan de geselecteerde gebieden. Deze worden niet herkend in de SvWOL. Deze alsnog meenemen.	Deze inrichtingsprincipes zijn in de SvWOL opgenomen in par. 2.3. Daarnaast is per gebied op basis van het plan-MER een aantal aandachtspunten geselecteerd. Deze zijn als bijlagen 1 t/m 11 in de SvWOL opgenomen.	geen
94, 127	vaste afstand en cultureel erfgoed	Ten opzichte van beschermde stads- en dorpsgezichten dient bij situering van windturbines een vaste afstand van 5 km te worden aangehouden.	Uit de Monumentenwet volgt dat er geen algemene wettelijke externe werking van de bescherming van gezichten geldt, en dat altijd per concreet geval moet worden bezien welke in het aanwijzingsbesluit vastgelegde waardevolle kenmerken van de gezichten worden getroffen door de zichtbaarheid van geplande windturbines. Een vaste afstand past niet in dit beschermingsregime.	Buiten reikwijdte SvWOL
111	Effect verzwaring elektriciteitsnet op cultuurhistorisch landschap	Weinig is nog bekend van het effect van het verzwaren van het elektriciteitsnet en het aanleggen van nieuwe transportverbindingen alsmede de opslag van elektriciteit uit windenergie op het cultuurhistorische landschap. Het ruimtebeslag van windenergie is dus veel groter dan het nu lijkt. Daar zou in de structuurvisie veel meer aandacht voor moeten komen. Zeker ook met het oog op het maken van een goede afweging voor bepaalde keuzegebieden.	Om de nagestreefde 6000 MW windenergetisch opwekkingsvermogen aan het transportnet te kunnen laten leveren zullen naar verwachting slechts enkele regionale transportleidingen moeten worden verzaard. Het landelijke net zal in staat zijn om de grote conventionele centrales aan te sluiten; dat is voldoende robuust voor de opvang van het wisselende aanbod van windstroom. Op verzwaring van hoogspanningsverbindingen is bovendien het beleid van het SEV-3 van toepassing, waarbij verzwaring en uitbreiding worden gecombineerd met bundeling en ondergrondse aanleg. Dit betekent dat er nauwelijks van landschappelijke gevolgen sprake zal zijn, en dus ook niet op de cultuurhistorische waarden van de landschappen. Het landschappelijk effect van de bouw van veel nieuwe windturbines zal, ondanks het bundelingsbeleid van de SvWOL, veel groter zijn.	-
3, 84	Nota Belvedere	Indieners wijzen op de Nota Belvedere waarmee gebieden worden aangewezen met grote cultuurhistorische en geografische waarden (oud land). Ook deze gebieden dienen te worden ontzien. Indiener merkt op dat de Nota Belvedere niet integraal opgenomen is in SvWOL. Deze alsnog opnemen.	De Nota Belvedere (1999) betreft beschermingsbeleid voor cultuurhistorische waarden in Nederland dat thans geen geldigheid meer heeft. De in deze nota geselecteerde waardevolle gebieden zijn gebruikt bij de keuze van Nationale Landschappen in de Nota Ruimte (2006, definitief besluit). Deze landschappen maakten daardoor toen deel uit van de Nationale Ruimtelijke Hoofdstructuur. De nota formuleert ook de kernkwaliteiten van deze landschappen; deze moeten door provincies worden uitgewerkt en beschermd. Zie blz. 46 en 118 e.v. van deze Nota. In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (vastgestelde versie, 2012) heeft het kabinet besloten dat Nationale Landschappen niet langer een nationaal belang zijn (blz.55). Het beleid hiervoor wordt geheel overgelaten aan de provincies, met uitzondering van enkele landschappen die zullen worden aangemeld bij UNESCO voor plaatsing op de lijst met cultureel Werelderfgoed. In het plan-MER is steeds gerapporteerd of een potentieel grootschalig windenergiegebied overlapt met of in de nabijheid ligt van een nationaal landschap of een Werelderfgoedgebied.	geen

5, 6, 57	Aarhusconventie	In SV opnemen dat Aarhusconventie van toepassing is op gebieden voor grootschalige industriële windparken.	Het Verdrag van Aarhus is van toepassing op geheel Nederland. Indiener lijkt echter van mening te zijn, dat het Verdrag van Aarhus bij voorbaat de plaatsingsmogelijkheden voor windturbines inperkt. Dit is niet juist: het verdrag regelt alleen de toegang van burgers in grensgebieden tussen verdragspartijen tot informatie, tot inspraak bij besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden van een buurland. Het is een bevoegdheid van nationale en andere overheden om ruimtelijke plannen op te stellen voor windenergie. Op basis van het Verdrag van Aarhus kunnen ook burgers over de grens hun belang kenbaar maken. De overheid heeft daartoe ook een informatieplicht. In het geval van de SvWOL is de ontwerp-tekst aangeboden aan de overheden in België en de Duitse Bondsrepubliek. Er zijn enkele zienswijzen uit deze landen ontvangen.	geen
Impact op leefmilieu en woongenot				
3, 4, 5, 7, 20, 36, 39, 40, 41, 47, 49, 53, 55, 59, 63, 70, 71, 84, 115, 122	Gevolgen voor het leefmilieu en het woongenot van de mens	Indieners uiten de vrees dat grootschalige windenergie een enorme impact zal hebben op het leefmilieu, de leefbaarheid, belevingswaarde van een gebied en het woongenot van de mens. Dit komt vooral door de zichtbaarheid en het geluid van de windturbines. Indieners wijzen erop dat de SvWOL de consequenties voor leef- en werkomgeving niet voldoende meeweegt.	In het plan-MER worden de mogelijkheden voor de grootschalige plaatsing van windturbines in potentieel geschikte gebieden ingeperkt door randvoorwaarden die deels voortkomen uit wettelijke normen voor geluid en veiligheid. Het is juist dat in het plan-MER geen beschrijving plaatsvindt van de gecombineerde effecten van windturbines op de leefbaarheid van de beoordeelde gebieden. Dat is ook in hoge mate een kwestie van 'appels en peren' waaraan niet kan worden gerekend. Ook spelen vele subjectieve waarderings van mensen mee in hoe zij oordelen over leefbaarheid. De overzichten van effecten in termen van risico's geven echter wel een indicatie van de gevolgen van de grootschalige bouw van windturbines voor aspecten van de leefbaarheid in het beoordeelde gebied. Een meer nauwkeurige beoordeling hiervan is alleen mogelijk op projectniveau. Zie ook de standpunten van bevoegd gezag in het thema 'Plan-MER' n.a.v. vergelijkbare opmerkingen.	geen
82	Monitoring milieueffecten	Indiener zou graag zien dat er regels worden opgesteld voor de monitoring van milieueffecten en omgevingsaspecten, en vraagt zich af binnen welk wettelijke kader het windturbinebeleid thans valt.	Ruimtelijke besluiten over windenergieprojecten worden genomen op basis van de Wet ruimtelijke ordening, waarbij bevoegdheden van kabinet en provincies zijn gewijzigd door de Elektriciteitswet 1998. Deze laatste wet bepaalt ook wanneer windenergie van nationaal belang is. Monitoring kan als verplichting aan een vergunninghouder worden opgelegd door bevoegd gezag voor een milieu-, natuur- of watervergunning indien er sprake is van leemten in kennis over effecten, of indien de kwaliteit van deze kennis mogelijk onvoldoende is. Dit betreft dus de Wet milieubeheer, de Natuurbeschermingswet en de Waterwet. Dit is een kwestie van maatwerk waardoor hiervoor geen algemene regels kunnen worden gegeven.	geen
45	Rekening houden met opgedane ervaringen in het buitenland	Nederland staat op het punt om turbineparken te realiseren die alle voorgaande ervaringen met windturbines op land in de schaduw zullen zetten. In de landen om ons heen is al veel bekend over de nadelige gevolgen voor de omwonenden van windparken. Is de overheid bereid om te kijken naar die ervaringen en rekening te houden met de uitkomsten van deze situaties?	Uiteraard volgt het kabinet de ontwikkeling van windenergie in andere landen en de ervaringen daarbij. Ook marktpartijen en adviesbureaus doen dit. Het kabinet vindt de suggestie niet juist, dat in andere landen meer dan in Nederland bekend is over de nadelige gevolgen voor bewoners. In de afgelopen 25 jaar zijn in Nederland ook meer dan 2000 windturbines gebouwd, en daarmee is veel ervaring opgedaan, zowel wat betreft ontwerp en bouw als wat betreft de gevolgen voor omwonenden. Verder moet in het oog worden gehouden dat een groot deel van de turbines in Denemarken en Duitsland onder andere wetgeving en een andere financieel stimuleringsregime tot stand is gekomen. Er zijn dus ook grote verschillen tussen de landen.	-
5, 36, 91, 98, 23, 139,	Windstroming, klimaat	Verstoring windstroming is mogelijk over zeer grote afstand door turbulentiepatroon. Genoemd wordt hierbij het windpark Horns Rev I in Denemarken, waarbij de bewolking op meer dan 100 km afstand invloed heeft op het klimaat in de vorm van zeer zware neerslag.	Bevoegd gezag trekt de juistheid van de bewering in twijfel, dat het regenklimaat in Denemarken is veranderd als gevolg van de bouw van het windpark Horns Rev I in de Noordzee. De toename van de hevigheid van regenbuien, onder meer in de zomer, en de toegenomen jaarlijkse hoeveelheid neerslag zijn verschijnselen overal in NW-Europa die door klimaatdeskundigen in verband worden gebracht met de algehele opwarming van het klimaat. Het is niet mogelijk om binnen die algehele verandering in het regenklimaat concrete regenbuien toe te schrijven aan een windturbinepark. Bovendien is het geclaimde effect theoretisch onwaarschijnlijk.	geen

25, 41, 42, 66, 76, 84, 85, 99, 140, 145	Lichtverstoring door windturbines	<p>Indieners wijzen hierbij op ongewenste lichteffecten die verstorend zouden werken.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Die effecten ontstaan enerzijds door draaien van de wieken bij zonlicht. • Anderzijds zijn er de al dan niet knipperende waarschuwingslichten die de zichtbaarheid vergroten, en niet alleen verstorend werken, maar ook invloed hebben op de vogeltrek en broedgedrag. 	Zie voor een reactie van bevoegd gezag de standpunten over vergelijkbare deelopmerkingen in de thema's 'Slagschaduw en lichthinder' en 'Natuur'.	geen
23, 39, 43, 57, 94, 97	Afstand tot bebouwing en parken onderling	<p>Indieners hebben wat betreft de afstand tussen windparken en bebouwing de volgende opmerkingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Afstand tot woningen moet minstens 2 km zijn (Arhusconventie). • Er is nu teveel vrijheid voor initiatiefnemer om de afstand te bepalen. Hiervoor zou regelgeving moeten komen. • Er zou een verplichting moeten zijn een 3 D animatie en op te stellen, om de visuele gevolgen zichtbaar te maken (noot: waarschijnlijk om impact op het landschap te visualiseren) • Bepaal een minimale afstand tot (min 5 km) tot beschermd stads- en dorpsgezicht. • Windparken moeten afzonderlijke parken blijven, door een minimale afstand hiertussen te hanteren. – Nimmer wordt er enige concrete eis gesteld betreffende de afstand tussen windturbineprojecten. Verzoek is, op basis van de meest gunstige factoren een minimale eis te formuleren qua afstand tussen windturbineparken zodat omwonenden niet kunnen worden ingesloten door windturbines. • Over het algemeen maken windmolens inbreuk op de natuurlijke uitstraling die een landschap kan hebben en ze horen zo wie zo op grote afstand van natuurgebieden te blijven. 	<p>Uit de verschillende voorstellen blijkt dat indieners uit vaste afstanden tussen woningen en windturbineparken en tussen windturbineparken onderling het vertrouwen putten dat op die manier hun woonomgeving niet te zwaar wordt belast door de zichtbaarheid (en hoorbaarheid?) van windturbines. Daarbij berust de stelling dat de afstand van 2 km tussen woningen en windturbines wordt verplicht door de Aarhusconventie op een misverstand. Zoals ook is aangegeven bij het onderdeel 'Landschap' van dit thema, verplicht dit verdrag landen die er partij bij zijn, om over de landsgrens overheden en burgers te informeren over voorgenomen plannen en projecten indien deze plannen of projecten op minder dan 2 km van de landsgrens liggen. Dit verdrag regelt dus het recht op informatie en zienswijze van mensen aan weerszijden van landsgrenzen, en beperkt niet bij voorbaat de plaatsingsmogelijkheden van windturbines. In de derde suggestie kan bevoegd gezag zich vinden. Het maken van 3-D-animaties is een nuttig hulpmiddel bij projectontwikkeling en planparticipatie, dat de overheid de initiatiefnemer sterk aanbeveelt. De manier waarop het instrument werkt, benadrukt echter ook dat de beleving van een windturbinepark van een aantal factoren in de ruimte van een gebied afhangt. Ook kan zeer onderscheidend zijn of vanuit de woonkamer van een woning uitzicht op een windturbinepark zal ontstaan of vanuit ruimten met andere functies, dan wel er niet van uitzicht sprake is door ontbreken van ramen. Dit zijn concrete voorbeelden waarom bevoegd gezag geen voorstander is van het hanteren van vaste afstanden. Bij het thema 'Geluid' merkt bevoegd gezag overigens nog op dat een vaste afstand kan conflicteren met de wettelijke geluidsnorm en oorzaak kan zijn van een oneerlijke dan wel onwettige geluidbelasting van woningen.</p>	geen
4, 5, 32, 35, 42, 45, 56, 88, 91, 93, 94, 98, 102, 123, 127, 139	Vaste afstand beter voor diverse effecten	<p>Het aanhouden van een vaste grote afstand tot woningen (bv. 1200 m) is beter voor alle nadelige effecten van windturbines en wordt ook in diverse andere landen gehanteerd.</p>	<p>Het vervangen van blootstellingsnormen (geluid, slagschaduw, veiligheid) door afstandsnormen maakt geen deel uit van het in ontwerp-SvWOL voorgestelde beleid. Los hiervan zij opgemerkt dat windturbines verschillen in hoogte en vermogen, waardoor afstandsnormen een ongelijke bescherming bieden aan personen. Dit is ongewenst want het zou rechtsongelijkheid betekenen. Die ongelijkheid vervalt pas bij afstanden waarop geen enkel effect optreedt; dat acht bevoegd gezag onrealistisch, ook in vergelijking met regelgeving voor allerlei andere activiteiten in Nederland. Slechts bij uitzondering hanteren bepaalde overheden in andere landen een vaste afstand voor windturbines. Voor andere effecten dan milieueffecten waarvoor blootstellingsnormen gelden, is een vaste afstand ook zelden een optie. Voorbeelden zijn natuurgebieden en leefomgeving. Hier zal voor een concreet windturbineproject moeten worden nagegaan wat het werkelijke effect is op natuurdoelen c.q. de landschappelijke beleving van de leefomgeving, om een beoordeling van de effecten mogelijk te maken.</p>	geen

Impact op leefomgeving				
5, 10, 20, 21, 28, 30, 32, 36, 43, 55, 62, 70, 76, 98, 99, 131, 139	Rust en stilte, geluidshinder	De vrees bestaat dat grootschalige windturbines negatieve gevolgen hebben voor de rust en stilte in de leefomgeving. Er wordt voorbij gegaan aan de geluidsnormeringen voor landelijke gebieden. Deze moet anders zijn dan voor industriële gebieden. Het geluid van windmolens is geen natuurlijk geluid zoals wind of zee. Dit heeft een negatieve invloed op de mens. Op het platteland ervaart men geluid anders dan in een industriële omgeving.	Stilte en visuele rust dragen inderdaad vaak bij aan de waardering van een leefomgeving en zijn daarom een in de keuze over windturbineparken mee te wegen belang. Zoals bij het thema 'Geluid' wordt uiteengezet, is er bij de normering van windturbinegeluid door de wetgever voor gekozen om een uniforme norm voor de gevelbelasting in te voeren en geen afzonderlijke norm voor stil landelijk gebied vast te stellen.	geen
42, 82, 98, 132	Landelijke leefomgeving versus industriële omgeving	De vrees bestaat dat vanwege mogelijke geluidseffecten, horizonvervuiling en visuele effecten de leefomgeving verandert in een industriële omgeving. Het landschap wordt een industrieel landschap, de waarde van landelijk wonen verdwijnt hierdoor. Mensen worden omringd door stalen reuzen. In het huidige ontwerpplan wordt voorbij gegaan aan het feit dat er voor rustige, landelijke gebieden met een weids uitzicht andere normeringen zouden dienen te gelden dan voor een stedelijke en industriële omgeving. In de plannen worden voor beide omgevingen dezelfde normeringen gehanteerd t.a.v. geluid, horizonvervuiling, etc.	Deze indieners vrezen niet alleen voor het verdwijnen van rust, maar ook van de landelijkheid van hun woonomgeving. Bevoegd gezag meent dat zij in de typering van een wind-energielandschap als industrieel landschap erg ver gaan, maar kan zich indenken dat mensen de komt van een grootschalig windturbinepark zo beleven. In de SvWOL heeft het kabinet aangegeven dat het vanwege het belang van de verduurzaming van onze energievoorziening accepteert dat bepaalde open en windrijke landschappen veranderen door de bouw van windturbines. Dat is een in de ruimtelijke ordening te maken afweging. Op basis van de beleidsafweging dat windturbines noodzakelijk zijn, heeft het kabinet in de SvWOL een voorkeur uitgesproken voor het bundelen van de bouw van grote windturbines teneinde te voorkomen dat alle windrijke landschappen door windturbines sterk zullen veranderen. Zie par. 2.1 van de SvWOL. Voor een reactie op het voorstel voor een normsystematiek: zie vorig punt.	geen
3	Ontwerp Natuur beheerplan NH 2014	Indiener wijst op de negatieve consequenties die windparken zullen hebben op het Ontwerp Natuurbeheerplan Noord Holland 2014, dat is vastgesteld door Gedeputeerde Staten op 9 april 2013. Dit plan bevestigt wederom de hoge aardkundige, archeologische, landschappelijke en bijzondere natuurwaarden van de Weel- en Braakpolder, Kolk van Dussen, Wadweere en het gebied De Gouw.	Indiener vreest een aantal effecten van de ontwikkeling van grootschalige windenergie in de Wieringermeerpolder op een viertal soorten waarden in het landelijk gebied van de gemeente Opmeer. Bevoegd gezag is van mening dat alleen de vrees voor aantasting van landschappelijke waarden terecht is. Dit is een bekend belang waarmee zo goed mogelijk wordt rekening gehouden bij de ontwikkeling van windturbineprojecten in de Wieringermeerpolder. Bevoegd gezag voor het ruimtelijke inpassingsplan zal de afweging van dit belang moeten motiveren.	geen

Thema K: Gezondheid

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
5, 16, 24, 25, 32, 40, 41, 42, 53, 54, 55, 59, 77, 83, 88, 91, 93, 99, 104, 123	Geluid maakt mensen ziek	Windturbinegeluid maakt mensen ziek (ook wanneer laagfrequent geluid geen afzonderlijk effect zou hebben). Volgens sommige indieners maakt speciaal het laagfrequente geluid van windturbines mensen ziek. Mensen kunnen ook ziek worden van een combinatie van negatieve emoties over windturbines.	In het MER en de ontwerp-SvWOL gaat bevoegd gezag ervan uit dat windturbines die aan de geluidnorm voldoen, mensen niet ziek maken. Zie ook het op één na laatste punt van thema 'Geluid'. In individuele gevallen is bij een combinatie van negatieve emoties een beïnvloeding van de gezondheid van mensen op basis van de huidige inzichten niet uit te sluiten. Een geluidsnorm kan hiermee niet op een gewogen manier rekening houden omdat mensen hierin onderling te veel verschillen en omdat genoemde individuele gevallen zeldzaam zijn. Verder speelt eerlijke informatievoorziening over windturbines hierbij een belangrijke rol, want ongefundeerde en overdreven informatie kan mensen onnodig ongerust maken. Daarom heeft de minister van I&M bij het Algemeen Overleg over de ontwerp-SvWOL op 20 juni 2013 aan de Tweede Kamer toegezegd, de mogelijkheid te zullen bezien om geluid-experts beschikbaar te stellen bij informatiebijeenkomsten.	geen
15, 16	Permanent geluid maakt ziek	Mensen worden ziek omdat windturbines permanent geluid maken.	De geluidnorm voor windturbines beschermt omwonenden tegen gezondheidsgevolgen. De norm maakt geen deel uit van het voorgenomen beleid van SvWOL. Toch zij opgemerkt dat bij de vaststelling van de norm en het rekenvoorschrift rekening is gehouden met het feit dat windturbines vooral 's avonds en 's nachts langdurig hoorbaar kunnen zijn. Daarvoor worden in het rekenvoorschrift standaard toeslagfactoren in rekening gebracht. Deze toeslagen bedragen 5 (avond) en 10 (nacht) dB en die zitten dus niet in het geluid dat windturbines maken. Dat geluid is dus (gemiddeld) zachter dan de norm. Bevoegd gezag onderschrijft niet de stelling, dat windturbines permanent goed hoorbaar geluid maken.	geen
59	Effect op zieke mensen	Windturbines kunnen effect hebben op mensen die al ziek zijn; denk aan effect van slagschaduw op epileptici. Dit moet eerst beter worden onderzocht.	Bevoegd gezag heeft geen aanwijzing dat reeds zieke mensen, zoals epileptici, extra gevoelig zijn voor geluid of slagschaduw of lichtschildering van windturbines. Dit is dus geen reden om af te zien van de bouw van windturbines. Voor eventuele individuele gevallen van ziekte die met windturbines in verband kan worden gebracht, moet in de sfeer van de gezondheidszorg een oplossing worden gezocht.	geen
23, 59, 68, 88	Onvoldoende kennis	Over de effecten van windturbines op gezondheid in onvoldoende bekend; het is onverantwoord om van windparken in dit opzicht een proeftuin te maken; toepassing van het voorzorgbeginsel is nodig.	Bevoegd gezag is van mening dat in het MER terecht niet wordt geconstateerd dat sprake is van kennisleemten die nopen tot toepassing van het voorzorgbeginsel. Voorts wijst bevoegd gezag het opgeroepen beeld van de hand, dat nu in gebieden zoals de Veenkoloniën proeftuinen voor gezondheidsgevolgen zouden worden ingericht. Op vele plaatsen in Nederland en daarbuiten zijn reeds jaren windparken in gebruik zonder dat hierbij van gezondheidsschade is gebleken die op de fysische effecten (zichtbaarheid en hoorbaarheid) van windturbines kan worden herleid.	geen
59, 84	Gezondheid niet onderzocht in plan-MER	In het MER wordt alleen getoetst aan de geluidsnorm; ook de gevolgen van geluid voor de gezondheid hadden moeten worden beschreven.	Uitgangspunt bij de geluidnorm is dat een windturbine die aan de norm voldoet, en daarmee onder een hindergrens blijft, ook geen gezondheidsschade veroorzaakt. De effecten op de gezondheid van mensen als gevolg van grootschalige windparken worden in het plan-MER daarom niet als een afzonderlijk aspect beoordeeld. Wel worden de aspecten hinder (geluid, slagschaduw), veiligheid en ruimtelijk-visuele impact op de leefomgeving (bij landschap) beoordeeld (zie toelichting in par. 3.1 van plan-MER). Dit zijn aspecten die in gevallen van invloed kunnen zijn op de gezondheidstoestand. In de samenvatting van effecten per regio is op basis hiervan in het aangevulde plan-MER een grove indicatie gegeven van de gebieden waar gezondheid in ieder geval een aandachtspunt is.	In het plan-MER
90	Vaste afstanden en mensen	Indiener vindt het oneerlijk dat diverse ruimtegebruiksfuncties met een zone worden beschermd tegen nadelige gevolgen van windturbines en de mens niet.	De regelgeving waarop wordt gewezen maakt geen onderdeel uit van het in ontwerp-SvWOL voorgestelde beleid. Los hiervan zij opgemerkt, dat bevoegd gezag betwijfelt of deze constatering altijd opgaat. Hoe dan ook, is er in een aantal gevallen bewust voor gekozen om mensen een gelijke bescherming te geven via een blootstellingsnorm; een afstandsnorm werkt doorgaans voor mensen verschillend uit terwijl mensen in principe recht hebben op dezelfde bescherming, bij voorbeeld tegen geluidshinder.	geen

5, 68, 82, 84, 104, 140, 141, 142, 145	Gezondheids-effectenrapportage nodig	Als gezondheid geen vast onderdeel is van een MER, dan dient over de SvWOL een afzonderlijke gezondheidseffectenstudie (GES) te worden uitgevoerd.	Zoals in het voorgaande punt is gesteld, heeft bevoegd gezag geen aanwijzing dat de fysische effecten van windturbines gezondheidsgevolgen hebben. Wel beïnvloeden windturbines de leefomgevingskwaliteit, en dat kan in combinatie met bezorgdheid over gezondheid en/of materiële belangen leiden tot verminderde gezondheid. De Commissie voor de m.e.r. heeft geadviseerd hieraan in het plan-MER aandacht te besteden. Dit advies neemt het bevoegd gezag over door het plan-MER aan te vullen. Zie vorig punt voor toelichting.	In het plan-MER.
100, 131	Garantie kabinet op geen nadeel gezondheid	De SvWOL moet de garantie van het kabinet bevatten dat het windenergiebeleid geen nadeel voor mensen (inclusief gezondheidsnadeel) kan hebben.	Bevoegd gezag acht dit een onredelijke eis. Bij het toestaan van bepaalde nieuwe activiteiten in de Nederlandse ruimte kunnen altijd andere belangen nadeel ondervinden. Allerlei normen, waaronder milieunormen en veiligheidsnormen, voorkomen dat onverantwoorde nadelen kunnen optreden. In het ruimtelijke plan worden de belangen bij een nieuwe activiteit gewogen. De planschaderegeling van de Wet ruimtelijke ordening voorziet in de opvang van aantoonbare en herleidbare materiële schade.	geen
40	Elektromagnetische straling	De elektromagnetische straling van windturbines is schadelijk voor de gezondheid van omwonenden.	De elektrische spanningsniveaus in de gondel van een windturbine zijn niet zo hoog, dat er een elektromagnetisch veld ontstaat dat effect kan hebben op de gezondheid van mensen. Gegeven de geluidnormering voor windturbines liggen woningen bovendien buiten dit elektromagnetische veld.	geen

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
Kritiek op de geluidsnorm voor windturbines				
5, 32, 36, 44, 45, 54, 55, 81, 82, 83, 84, 88, 91, 94, 98, 123, 127, 130, 137, 139,	Geluidsnorm biedt onvoldoende bescherming	<p>De norm voor windturbinegeluid die op 1 jan. 2011 van kracht werd, biedt om enkele redenen geen afdoende bescherming van omwonenden. In de hier genoemde deelreacties wordt opgemerkt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dat de norm is per 1/1/2011 bewust is versoepeld om ruimte voor windturbines te maken. • Dat de NL-norm minder streng is dan in andere landen. • Dat de norm niet goed uitwerkt in stedelijke of juist zeer stille gebieden, omdat het achtergrondgeluid buiten beschouwing blijft. • Dat de norm een jaargemiddelde is, en om die reden geen piekbelastingen voorkomt en dat hij ook niet handhaafbaar is. 	<p>Identieke kritiek is geuit in een aantal zienswijzen over de notitie Reikwijdte en Detailniveau en de aankondigingbrief van SvWOL. Overeenkomstig blz. 32 van de vorige NvA merkt bevoegd gezag hierover het volgende op:</p> <p>De nieuwe toegestane gevelbelasting komt overeen met de oude toetsingswaarden van het Activiteitenbesluit (voor meldingsplichtige turbines) en komt ook overeen met de in milieuvergunningen tot 2009 aan windparken gemiddeld opgelegde grenswaarden. Er bestaan geen normen voor de dagelijkse belasting; dit berust op een misverstand. Juist het jaargemiddelde houdt rekening met alle geluidsbelastingen in een jaar, terwijl in de oude regeling de 12 meest lawaaiige dagen geheel buiten beschouwing bleven. In veel zienswijzen wordt verondersteld dat de feitelijke mogelijkheden voor geluid van een windturbine onder een jaargemiddelde norm heel ruim zijn omdat er ook windstille perioden zijn zonder geluid. Inderdaad maakt een windturbine bij windstil weer geen geluid. Maar bij windsnelheden boven 10-15 meter per seconde treden (afhankelijk van het type turbine) veiligheidsmechanismen in werking, zoals het terugregelen van de bladstand of het (bij storm) geheel stilzetten van de windturbine. Hierdoor en door de vrijwel constante draaisnelheid van de wieken is het brongeluid tussen 4 m/s en 15 m/s opmerkelijk constant en worden afhankelijk van het type turbine gevelbelastingen (bij woningen op de normgrens van 47 dB Lden) geproduceerd tussen de 40 en 48 dB. De feitelijke dagbelasting bij een gevel op de normgrens ligt rond de 42 dB(A). Daarnaast biedt de nieuwe norm nog feitelijke voordelen voor omwonenden: (1) er wordt alleen getoetst op geluid van windturbines (de windnormcurve die omgevingsgeluid in mindering brengt, is afgeschaft), (2) de regel dat de 12 meest lawaaiige dagen mogen worden veronachtzaamd, is vervallen, (3) het brongeluid wordt nu gerelateerd aan de windsnelheid op ashoogte, waarmee de oude kritiek op het veronachtzamen van windsnelheden op ashoogten van meer dan 100 m is ondervangen, en (4) de norm is vastgesteld op basis van belevingsonderzoek. Ook is de nieuwe manier van handhaving via het meten van brongeluid zeker zo betrouwbaar en doorgaans sneller dan de oude meetmethode. In aanvulling hierop zij nog opgemerkt, dat bij de nieuwe norm is gekozen voor een gelijke bescherming van alle woningen (en dus bewoners) ongeacht of deze staan in een stedelijk gebied of in rustig landelijk gebied. Op die manier worden mensen en windturbines overal gelijk behandeld. Vooral in stedelijk gebied horen bewoners naast het windturbinegeluid ook allerlei andere geluiden, en die werken niet uit in het voordeel van de windturbines. Anderzijds kan men niet stellen dat de geluidsnorm windturbines in stil landelijk gebied gunstiger behandelt. De norm toetst alleen op gevelgeluid afkomstig van windturbines in relatie tot de overheersende windrichting. Dit resulteert uiteraard in meer plaatsingsruimte voor windturbines in gebieden met weinig woningen.</p> <p>Als bevoegd gezag voor de omgevingsvergunning (veelal de gemeente) rekening wil houden met bijzondere, lawaaiige of juist zeer stille omstandigheden, heeft het de bevoegdheid tot het verbinden van een maatwerkvoorschrift aan de vergunning. Dat vereist wel (gebieds-)specifieke motivering. Bevoegd gezag begrijpt dat geluidnormering een lastige materie is. De Minister van I&M heeft op 20 juni 2013 tijdens het Algemeen Overleg over de ontwerp-SvWOL de Tweede Kamer toegezegd, om de mogelijkheid te bezien om geluid-experts beschikbaar te stellen die toelichting geven bij informatiebijeenkomsten.</p>	Buiten reikwijdte van SvWOL
40, 137	Geluidsnorm toepassen op gecumuleerd geluid	Bij projecttoetsing moet rekening worden gehouden met cumulatie van windturbinegeluid.	Het Activiteitenbesluit verplicht nu al tot toetsing op cumulatie van geluid van alle nieuwe windturbines in een gebied. Cumulatie met geluid van bestaande windturbines (als daarvan al sprake kan zijn) is niet voorgeschreven, aangezien voor bestaande turbines per 1 jan. 2011 een overgangsbeleid geldt. Bovendien zou een cumulatieverplichting de vraag oproepen waarom dan niet met ander geluid in de omgeving rekening moet worden gehouden. Daarvan is bewust afgezien; zie ook vorig punt.	geen

55	Geluidsnorm technisch verouderd	De norm houdt geen rekening met de toenemende geluidproductie van windmolens als gevolg van slijtage.	Dat de norm streng is, en niet bij voorbaat rekening houdt met meer geluid door slijtage, lijkt bevoegd gezag juist een voordeel. Mocht dit verschijnsel zich namelijk voordoen, dan is er een mogelijkheid om de (strengere) norm te handhaven. In de Handleiding rekenen en meten geluid van windturbines wordt toegelicht hoe dat werkt.	Buiten reikwijdte van SvWOL
85	Geluidsnorm te generiek	De norm en bijbehorend rekenvoorschrift zijn niet nauwkeurig genoeg om rekening te kunnen houden met allerlei locale bijzonderheden.	Het rekenvoorschrift (en daarbinnen het overdrachtsmodel) houdt rekening met de belangrijkste locale bijzonderheden, zoals de windroos en de hoogte van de turbine. Eventueel aanwezige geluidwerende objecten en beplanting worden niet meegerekend en werken dus in het voordeel van de bewoners.	Buiten reikwijdte van SvWOL
48	Geluidsnorm beschermt alleen woningen	De norm beschermt alleen permanent bewoonde woningen, en geen vakantiehuizen en andere tijdelijke verblijfsruimten.	Vakantiewoningen vallen niet onder het begrip 'kwetsbaar object' van de Wet milieubeheer en kunnen daarom niet automatisch dezelfde bescherming krijgen als primaire woningen. Bevoegd gezag voor het ruimtelijke plan kan wel overwegen om vanwege dit recreatiebelang windturbines ergens niet toe te staan.	Buiten reikwijdte van SvWOL
54, 55	Geluidsnorm staat hogere waarden toe	De norm staat toe dat de overheid veel hogere waarden kan toestaan, tot wel 63 dB.	De als voorbeeld genoemde belasting van 63 dB is technisch niet mogelijk binnen een jaargemiddelde van 47 dB (gegeven de kenmerken van een windturbine), en ook valt niet in te zien hoe een maatwerkvoorschrift dat zulke hoge waarden toestaat kan worden gemotiveerd.	Buiten reikwijdte van SvWOL
130	Geluidsnorm staat geen lagere waarden toe	Nieuwe norm biedt geen mogelijkheid om strengere maatwerk aan windturbines op te leggen.	Zulk maatwerk is juist wel mogelijk in geval van door bevoegd gezag voor de omgevingsvergunning te motiveren bijzondere omstandigheden.	Buiten reikwijdte van SvWOL
93	Geluidsnorm beschermt alleen binnen woning	Nieuwe norm beschermt de buitengevel, maar dus niet mensen als zij ramen openen of hun huis verlaten.	Hierover merkt bevoegd gezag op, dat het niet mogelijk is om personen buiten woningen met een geluidsnorm te beschermen tegen hinder, gezien de veelheid van geluiden die daar voorkomen.	Buiten reikwijdte van SvWOL
23, 58, 84	Nieuwe geluidsnorm niet beter handhaafbaar	In Tabel 3 van de SvWOL staat dat de nieuwe norm beter handhaafbaar is; indiener zienswijze is het hiermee eens mits voor het woord 'gevelbelastingen' het woord 'jaargemiddeld' wordt ingevoegd.	Met de conclusie in Tabel 3 ('Kritisch kijken naar regelgeving') is bedoeld dat de gevelbelasting met windturbinegeluid doorgaans in een bereik aan dB's zit met zodanig lage waarden, dat deze via meting aan de gevel lastig betrouwbaar te meten zijn, mede als gevolg van andere geluidsbronnen. Daarom vindt handhaving via een meting aan de bron plaats. De invoering van het woord 'jaargemiddeld' suggereert dat er ook veel dagen zijn met veel hogere gevelbelasting, en dat die wel meetbaar is. Eraan voorbijgaande dat indieners kennelijk veel dagen met hoge belastingen verwachten (vanuit de brongegevens kan echter worden afgeleid dat deze bij een jaargemiddelde van 47 dB zelden de 52 dB zullen overschrijden), moet worden geconstateerd dat metingen aan zulke hoge gevelbelastingen geen nut hebben in het kader van de handhaving. De suggestie kan daarom niet worden overgenomen.	geen
23	Geluidsnorm is voor bestaande turbines afzwakking	De nieuwe norm biedt in geval van bestaande turbines niet dezelfde bescherming als de oude; zie arrest rechtbank Alkmaar.	Deze deelopmerking is niet generiek juist. De geluidsbepaling van een oude turbine hangt sterk af van de keuze die bevoegd gezag destijds bij verlening van vergunning onder de oude regelgeving heeft gemaakt. Dat kan bij de (verplichte) omzetting van deze vergunning naar een vergunning onder de nieuwe norm de vraag oproepen of een maatwerkvoorschrift nodig is. Dit was aan de orde in het arrest van de rechtbank te Alkmaar.	Buiten reikwijdte van SvWOL
5, 55, 91, 98, 123, 139	Vaste afstand en geluid	Een minimumafstand tussen windturbines en woningen wegens geluidhinder is beter dan een vage norm.	Het vervangen van de nu geldende blootstellingsnorm voor geluid van windturbines door een afstandsnorm acht bevoegd gezag onwenselijk. Omdat windturbines verschillen in hoogte en vermogen zullen afstandsnormen leiden tot een ongelijke geluidbelasting op woningen, zelfs rond hetzelfde windturbinepark. Dit is ongewenst, want het zou rechtsongelijkheid betekenen. Die ongelijkheid vervalt pas bij afstanden waarop geen enkel effect optreedt; dat acht bevoegd gezag onrealistisch, ook in vergelijking met regelgeving voor allerlei andere potentieel hinderlijke activiteiten in Nederland. Slechts bij uitzondering hanteren bepaalde overheden in andere landen een vaste afstand voor windturbines. Dit blijkt uit een in 2009 opgesteld vergelijkend overzicht voor Nederland en buurlanden.	Buiten reikwijdte SvWOL

Gevolgen van geluid				
15, 25, 49, 55, 77, 91, 98, 131, 139	Gevolgen van geluid onacceptabel in bewoonde gebieden	Windturbines maken zoveel geluid (waaronder infrageluid en laag-frequent geluid) dat zij volgens indianers niet in hun woongebied of helemaal nergens mogen worden geplaatst.	De norm voor windturbinegeluid biedt bewoners volgens bevoegd gezag voldoende bescherming. De 11 gebieden die in de ontwerp-SvWOL worden aangewezen als gebieden geschikt voor grootschalige windenergie, zijn gekozen op basis van de analyse in het plan-MER dat hier voldoende ruimte is voor 1 of meer projecten van 100 MW, rekening houdende met onder meer de geluidnorm (geschat, niet berekend, want dat is niet mogelijk). Toetsing aan de geluidnorm vindt plaats bij de ontwikkeling van een windturbineproject naar een concreet plan.	geen
20, 36, 47, 113	Gevolgen van geluid voor recreatiegebieden	Het geluid van een groot windpark in N-IJsselmeer zorgt voor schade aan recreatie en toerisme en is daarom niet wenselijk.	In het plan-MER over SvWOL wordt niet gerapporteerd dat juist het geluid van windturbines gevolgen voor recreatie en toerisme zou kunnen hebben. Het belang van waterrecreatie is wel aangegeven. Welke effecten op recreatie en toerisme kunnen optreden, moet nader worden uitgezocht in het MER over het in dit gebied te ontwikkelen windproject. Daartoe is in de SvWOL een aandachtspunt voor dit gebied toegevoegd voor recreatie en toerisme naast het bestaande aandachtspunt voor nautische en waterveiligheid.	In de SvWOL
43	Gevolgen van geluid voor natuur	Geluid van windturbines is slecht voor de natuur.	Of geluidsgevoelige soorten (dieren) aanwezig zijn, kan alleen bij ontwikkeling van concrete windturbineprojecten worden uitgezocht. Op basis hiervan kan worden vastgesteld of ontheffing mogelijk is van de Flora- en faunawet. Zie voor meer punten bij thema 'Natuur'.	geen
102	Gevolgen van geluid in stedelijk gebied hinderlijk	Geluid van windturbines is zo hinderlijk dat windturbines niet in stedelijk gebied mogen worden gebouwd en daarbuiten alleen op minstens 1000/1500 m van woningen.	De geldende norm voor windturbinegeluid werkt anders uit dan in deze deelopmerking wordt gesuggereerd. Verder zij verwezen naar de reacties op voorstellen voor vaste zoneringen in het thema 'Gezondheid' in deze NvA.	geen
54	Gevolgen van geluid voor leefomgeving	In het plan-MER is alleen nagegaan wat windturbinegeluid betekent voor aanwezige woningen in de onderzochte gebieden. Dit geluid doet echter ook afbreuk aan de belevingswaarde van de gebieden.	In het plan-MER is dit betrokken bij de beoordeling van de gevolgen voor het landschap en de beleving van stilte; zie par. 3.1 van het plan-MER. Dit is op de eerste plaats expliciet gebeurd met behulp van het criterium 'Cultuurhistorische of natuurlijke/landschappelijke kwaliteiten'. Eén van de wegingsfactoren om de mate van beïnvloeding te bepalen, is: de mate waarin de benoemde kwaliteit (openheid, rust) kenmerkend is voor het betreffende natuurlijke landschap. Indirect heeft nog een effectbepaling plaatsgevonden met het criterium 'Ruimtelijk-visuele impact op leefomgeving' omdat dit ook een indicatie geeft van de mogelijk waar te nemen windturbinegeluiden. Hierbij zijn de volgende subcriteria gehanteerd: <ul style="list-style-type: none"> • nabijheid en zichtbaarheid vanuit woonbebouwing; • vanuit veel gebruikte routes voor woon-werk (rijks- en provinciale wegen) en recreatief verkeer; • horizonbeslag vanuit representatieve waarnemingspunten. 	geen
23, 68, 140, 141, 142, 145	Gevolgen van geluid in plan-MER niet goed beschreven	De SvWOL en het plan-MER geven geen nauwkeurig inzicht in de te verwachten geluidhinder in de onderzochte gebieden. De voor aaneengesloten woonbebouwing gehanteerde zone van 400 m biedt onvoldoende bescherming.	In het plan-MER is aaneengesloten woonbebouwing met een zone van 400 m uitgesloten van plaatsing van windturbines. Daarmee is een indicatie gekregen van de plaatsingscapaciteit van de studiegebieden bij het bij benadering eerbiedigen van de geluidnorm voor woningen. Indien veel verspreide woonbebouwing aanwezig is, is dit ook gesignaleerd. Omdat in deze beleidsfase geen informatie beschikbaar is over de exacte locaties van voorgestelde turbines, van hun vermogen en van hun ashoogten, kon geen berekening plaatsvinden van de te verwachten geluidhinder. Dat dient te geschieden in het MER over een concreet project.	geen
5	Gevolgen van geluid evenredig met aantal inwoners	Windturbines in Drents-Gronings veenkoloniaal gebied veroorzaken geluidsoverlast voor 40.000 inwoners. Al zouden de windturbines aan de geluidnorm voldoen, dan maakt het grote aantal gehinderden dat het gebied toch ongeschikt voor windturbines is.	Als windturbines blijken te kunnen voldoen aan de geluidnorm op de gevels van woningen, wordt de eventuele hinder van de bewoners geacht aanvaardbaar te zijn. Het aantal woningen is dus voor de toetsing aan de norm geen criterium. Dat zou leiden tot een ongelijke norm voor windturbinegeluid in verschillende streken, hetgeen strijdig is met de opzet van deze norm (zie ook de reactie op het eerste punt onder subthema 'Geluid'). In het ruimtelijke plan kan het aantal woningen wel als belang worden meegewogen via de beoordeling van de leefomgevingskwaliteit.	geen
5	Gevolgen van geluid vergelijken met nul-meting	Het Veenkoloniale gebied is nu 's nachts erg stil. Daarom moet een nulmeting worden uitgevoerd voordat wordt besloten over het toestaan van windturbines.	De instructie voor toetsing aan de norm voor windturbinegeluid kent geen nulmeting. De huidige stilte van het gebied kan wel worden meegewogen in het ruimtelijke plan via de beoordeling van de leefomgevingskwaliteit.	geen

Laagfrequent geluid				
5, 16, 24, 25, 32, 40, 42, 44, 47, 49, 54, 55, 58, 81, 82, 83, 90, 92, 94, 98, 122, 123, 124, 127, 137, 139	Laagfrequent geluid niet in norm verwerkt	De norm houdt geen rekening met laagfrequent geluid van windturbines, en biedt daarom geen bescherming aan bewoners. Laagfrequent geluid van windturbines moet eerst grondig worden onderzocht op schadelijkheid voor de gezondheid. Wereldwijd zijn hiervoor al sterke aanwijzingen. Voor een deel van deze indieners staat bij voorbaat vast dat de gevolgen van laagfrequent geluid een harde reden zijn om windturbines af te wijzen.	De norm voor geluid van windturbines en de toetsing hieraan maakt geen deel uit van het voorgestelde beleid. Los hiervan zij opgemerkt dat de decibels die lage frequenties in windturbinegeluid op de gevel toevoegen, gewoon worden meegerekend in het rekenvoorschrift. Er is geen aanwijzing dat deze geluidstechnisch anders moeten worden gewogen dan decibels van hogere frequenties. Voorts is er geen aanwijzing dat laagfrequent geluid van windturbines afzonderlijk kan leiden tot gezondheidsschade. Dit blijkt uit een advies van het Rijksinstituut voor de volksgezondheid en een rapport van Adviesbureau LBP/Sight. De minister van I&M gaat hierop nader in in een brief aan de Tweede Kamer die afzonderlijk wordt aangeboden. Omdat het verschijnsel laagfrequent geluid veel belangstelling heeft, ook bij planparticipatie voor concrete windturbineprojecten, zal in de SvWOL een tekst hierover worden opgenomen.	In SvWOL (in par. 3.2 en 4.2)
5, 122	Laagfrequent geluid mede door pulskarakter hinderlijk	De hinderlijkheid van windturbinegeluid wordt ook veroorzaakt door het pulskarakter. Dit moet worden onderzocht.	De norm voor geluid van windturbines en de toetsing hieraan maakt geen deel uit van het voorgestelde beleid. Los hiervan zij opgemerkt dat bij de voorbereiding van de huidige norm de vraag is gesteld, of windturbinegeluid zodanig variabel in sterkte is, dat het als pulsachtig moet worden beschouwd en van een straffactor moet worden voorzien. Geconstateerd is, dat wieken bij de passage van de sector 12 tot 3 uur weliswaar meer aan het maaveld hoorbaar geluid afgeven, maar dat het sterkteverschil met de niveaus in de rest van de draaicirkel niet zo groot is, dat dit als een puls moet worden beschouwd.	geen

Thema M: Slagschaduw en lichthinder

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
14, 16, 24, 59, 76, 77, 91, 93, 98, 123, 131, 139	Elke slagschaduw ongewenst	Slagschaduw op een woning is niet acceptabel; de geldende norm is te soepel.	In het Activiteitenbesluit onder de Wet milieubeheer is weloverwogen een norm vastgelegd voor de maximaal toe te laten tijdsduur van slagschaduw op de gevel van een woning. Deze voldoet al 10 jaar goed in de praktijk.	Buiten reikwijdte SvWOL
5		Slagschaduw moet nauwkeurig worden onderzocht, ook voor verder weg gelegen woningen.	Bij een toetsing aan de norm voor slagschaduw/hinder uit het Activiteitenbesluit worden in beginsel alle woningen betrokken die op enig moment van het jaar en van het etmaal door slagschaduw worden bestreken. Uit praktijkervaring hiermee is gebleken dat buiten een bepaalde afstand van een windturbine (mede in relatie tot hoogte en ruimtelijke positie) op een woning de norm niet kan worden overschreden. Het is daarom verantwoord dat woningen buiten deze afstand buiten beschouwing blijven. Dat beperkt het rekenwerk aanzienlijk, zonder dat overbelaste woningen worden gemist.	Buiten reikwijdte SvWOL
5	Bij slagschaduw rekening houden met aantal woningen	Ook al zouden windturbines in het Veenkoloniale gebied voldoen aan de norm voor slagschaduw/hinder, dan nog gaat het om zoveel woningen in dit dichtbevolkte gebied dat het gebied ongeschikt is voor windturbines.	Niet bij voorbaat was duidelijk dat de aanwezigheid van woningen en de verwachte slagschaduw daarop het gebied van de Veenkoloniën in Drenthe en Groningen ongeschikt maakt voor grootschalige ontwikkeling van windenergie. Bij nadere projectuitwerking moet blijken of aan de norm kan worden voldaan. Deze toetsing verloopt niet anders indien het veel woningen betreft; de norm beschermt afzonderlijke woningen. Of daarmee de leefomgevingskwaliteit van veel woningen te veel vermindert, is een afweging die moet worden gemaakt in het ruimtelijke plan dat het project toestaat.	geen
15	Slagschaduw en verkeer	De norm voor slagschaduw/hinder heeft geen betrekking op verkeersveiligheid.	De norm voor slagschaduw/hinder is inderdaad niet van toepassing op wegverkeer. Maar de verkeersveiligheid (effecten op rijgedrag vanwege zichtbaarheid en slagschaduw) is wel een verplicht punt van aandacht bij de uitwerking van een concreet windproject.	Buiten reikwijdte SvWOL
44	Andere landen strenger	De norm voor slagschaduw/hinder is soepeler dan in andere landen.	In een vergelijking tussen de milieunormen voor windturbines in een aantal omliggende landen, die in 2009 in opdracht van het toenmalige ministerie van VROM is opgesteld, wordt geen grond gevonden voor deze bewering van indiener.	Buiten reikwijdte SvWOL
44, 68, 141, 142	Slagschaduw onvoldoende in plan-MER	In SvWOL en plan-MER wordt onvoldoende gedetailleerd ingegaan op slagschaduw/hinder; dit zal alsnog moeten gebeuren.	Omdat de coördinaten van windmolens in de onderzocht potentiële gebieden voor grootschalige ontwikkeling van windenergie niet bekend zijn, kon slagschaduw/hinder op woningen niet goed worden onderzocht. Niet bij voorbaat is duidelijk of slagschaduw de onderzochte gebieden ongeschikt maakt voor grootschalige windenergie. Inderdaad zal bij uitwerking van concrete projecten dit nauwkeurig dienen te worden onderzocht.	geen

Thema N: Externe veiligheid

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
25, 99, 140, 145	Waterkeringen in gevaar	Bouw van windturbines in gebied IJsselmeer Noord brengt de Afsluitdijk als waterkering in gevaar. Dit is in het plan-MER niet beschreven.	Bij de opstelling van ontwerp-SvWOL en plan-MER was niet duidelijk waar in het gebied IJsselmeer Noord windturbines zullen komen en hoe hoog deze zullen zijn. Er konden daarom geen afstanden worden gehanteerd waarbinnen falen van windturbines effecten kan hebben op de stabiliteit en integriteit van de Afsluitdijk. Bij de projectuitwerking in dit gebied wordt hieraan wel goede aandacht besteed.	geen
39	Waterkeringen beter benutten	Indiener vraagt zich af of er wellicht veel meer windturbines op waterkeringen kunnen worden geplaatst.	In par. 3.2 van ontwerp-SvWOL maakt het kabinet bekend dat de beleidsregel voor rijkswaterstaatswerken wordt aangepast, waarbij het verbod op windturbines in de kernzone van rijkswaterkeringen komt te vervallen. Daardoor konden bepaalde zoekgebieden zich kwalificeren als gebied voor grootschalige windenergie: Krammersluis en Houtribdijk. Hoeveel windturbines binnen de veiligheidsmarges op deze waterkeringen en op andere waterkeringen kunnen worden toegestaan is geen beleidskeuze in deze SvWOL, maar kan alleen blijken uit grondig technisch aan concrete projecten.	geen
15, 68	Verkeerswegen worden onveilig	De N33 wordt verbreed en daardoor veiliger voor autoverkeer. Vraag is, of windturbines deze veiligheid weer verminderen en of er überhaupt voldoende ruimte overblijft.	In de beleidsregel voor windturbines en rijkswaterstaatswerken is vastgelegd hoe turbines langs rijkswegen worden beoordeeld. Dat is niet gevoelig voor de breedte van de weg. In de projectuitwerking langs de N33 moet blijken hoeveel ruimte er na verbreding beschikbaar zal zijn voor windturbines.	geen
113	Vaargebieden/Vaarwegen en veiligheid	In het noordelijke IJsselmeer zal het varen gevaarlijker worden door de komst van een windpark.	Scheepvaartveiligheid is een aspect dat aandacht verdient. Dit maakte het gebied IJsselmeer-Noord niet bij voorbaat ongeschikt voor grootschalige windenergie. Hoe scheepvaartveiligheid kan worden geborgd, moet in de fase van projectontwikkeling worden onderzocht.	geen
89	Vaargebieden/Vaarwegen en watersport	Als varen in het windenergiegebied IJsselmeer-Noord wordt verboden, is dat een groot verlies aan mogelijkheden voor de watersport.	Of er een gebied omwille van de veiligheid moet worden gesloten voor (categorieën) van scheepvaart, moet blijken bij de projectuitwerking in IJsselmeer-Noord. De daarmee gemoeide belangen dienen te worden afgewogen in het ruimtelijke plan dat dit windpark toestaat.	geen
38	Buisleidingen afstand houden	Indiener geeft aan hoe naar zijn opvatting rekening dient te worden gehouden met de aanwezigheid van door hem beheerde hogedruk-gasleidingen. Hij doet voorstellen voor een regeling hiervan in het Handboek risicozonering windturbines.	Dit maakt geen deel uit van het in ontwerp-SvWOL voorgestelde beleid. Bij de voorbereiding van genoemd Handboek is dit inmiddels met indiener besproken.	geen
38	Gasinfrastructuur niet goed in plan-MER bekeken	In het plan-MER zijn allerlei delen van de gasinfrastructuur (productieputten, behandelinstallaties en buisleidingen) buiten beschouwing gebleven. Indiener draagt hiervoor beoordelingsystematiek aan	Op het niveau van plan-MER was niet bekend waar turbines exact zullen worden gebouwd. Daarom zijn de effecten op gasinfrastructuur niet beschreven; dat zal bij de uitwerking van de windturbineprojecten geschieden. Op gebiedsniveau is dus niet bij voorbaat duidelijk dat wegens de aanwezigheid van gasinfrastructuur een zoekgebied niet kwalificeerde als gebied geschikt voor grootschalige windenergie. De beoordelingsystematiek voor risico's van windturbines maakt geen deel uit van het voorgestelde beleid. Dit is geactualiseerd in het Handboek risicozonering windturbines 2013 en wordt voor buisleidingen verder geregeld in het Besluit externe veiligheid buisleidingen.	Buiten reikwijdte SvWOL
38	Vaste afstand en gasleidingen	Ten opzichte van (hoge druk) gasleidingen zou een vaste afstand moeten worden aangehouden.	Het Handboek risicozonering windturbines adviseert het gebruik van een toetsingsafstand die tegemoet komt aan de wens van indiener. Het Besluit externe veiligheid buisleidingen regelt echter de beoordeling van het risico dat binnen de toetsingsafstand vervolgens is berekend, en dat geeft meer zekerheid dan een vaste afstand.	Buiten reikwijdte SvWOL
84	Chemische bedrijven in gekozen windgebieden	Indiener wijst op aanwezigheid van een chemisch bedrijf bij Veendam en wil dat daarmee wordt rekening gehouden bij projectontwikkeling langs N33.	Zonder de gegevens over de exacte locaties van windturbines is op gebiedsniveau niet bij voorbaat duidelijk of wegens de aanwezigheid van een chemisch bedrijf bij Veendam het zoekgebied langs de N33 niet kwalificeerde als gebied geschikt voor grootschalige windenergie. Bij de projectuitwerking in dit gebied zal aan dit soort belangen moeten worden getoetst.	geen
78, 117	Risicobeleid algemeen	Indiener vindt dat windturbines dermate veilig zijn, dat het onterecht is dat ze niet zijn toegestaan binnen de 10 ⁻⁶ -contour rond kwetsbare objecten.	Dit maakt geen deel uit van het voorgestelde beleid, doch is sedert 1 januari 2011 onderdeel van het Activiteitenbesluit. Er is nu geen reden om de regels weer aan te passen.	Buiten reikwijdte SvWOL

Thema O: Sanering en opschaling

Regnr	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
29	Sanering in omgeving van nieuwe grote windprojecten	Bij de bouw van nieuwe windprojecten in SvWOL-gebieden dient aandacht te zijn voor het mogelijk opruimen van aanwezige oude molens in de omgeving via sanering.	<p>Het kabinet onderkent dat het saneren van oude molens bij realisatie van nieuwe grootschalige windprojecten een relatie heeft met aspecten van de milieubeoordeling. Dit geldt vooral voor de cumulatie van effecten en de gevolgen voor het landschap.</p> <p>Daarom geeft het kabinet daar waar het mogelijkheden ziet voor grootschalige windenergie en het gebieden betreft waar al veel windmolens staan, in de SvWOL als aandachtspunt mee dat bij realisatie van grote windprojecten nagegaan moet worden of bestaande molens in de omgeving (op termijn) kunnen verdwijnen. Voorbeelden van zulke gebieden zijn Wieringermeer, Oostelijk en Zuidelijk Flevoland, Noordwest Friesland.</p> <p>Het rijk biedt daarbij mogelijkheden voor ondersteuning. In 2011 heeft AgentschapNL een workshop georganiseerd voor in dit opzicht relevante gebieden en verschillende herstructureringsmogelijkheden in kaart gebracht. Ook is uitgewerkt hoe een zogenaamde windbank zou kunnen worden opgezet. Belangrijkste conclusie was, dat sanering en herstructurering alleen mogelijk zijn als er voldoende ruimtelijke mogelijkheden zijn voor nieuwbouw door samenwerking van alle betrokken partijen: initiatiefnemers, omwonenden, moleneigenaren en overheden.</p>	reeds in het plan-MER en de SvWOL
51, 52, 64, 65, 95, 125	Sanering van bestaande projecten	<p>Meerdere initiatiefnemers en eigenaren van bestaande turbines en andere betrokkenen zien concrete mogelijkheden om tot sanering in bepaalde gebieden (IJsselmeer Noord, Flevoland, Noord-Holland) over te gaan. Dit levert landschappelijke winst: de bestaande verspreide windturbines, die een verrommeld landschap opleveren, worden opgeruimd. En het totaal aantal turbines neemt af. De nieuwe turbines zijn weliswaar groter en van een grotere afstand te zien, maar ze geven tegelijkertijd een rustiger beeld door de lage rotatiesnelheid.</p> <p>Een indiener geeft aan, de Rijksvisie op inpassing van moderne turbines in het landschap te willen toepassen. Van groot belang is daarbij dat eigenaren van bestaande kleine turbines willen meewerken aan deze reconstructie. Deze indiener heeft de ervaring dat een zorgvuldige aanpak van sanering en opschaling ook veel draagvlak bij omwonenden oplevert.</p> <p>Een andere indiener geeft aan, dat een collectief van agrariërs het liefste op eigen grond opschaalt.</p> <p>Een indiener vindt opschaling belangrijker dan nieuwbouw, o.a. vanwege draagvlak.</p>	<p>Actief saneren van bestaande molens is primair zaak voor de betrokken initiatiefnemers in nauwe samenwerking met de eigenaren van bestaande windmolens. Voor locaties waar nieuwe molens geplaatst kunnen is medewerking van gemeentes/provincie of Rijk nodig afhankelijk van wie de ruimtelijke inpassing regelt (bestemmingsplan maakt). De realisatie van nieuwe grootschalige windprojecten is dikwijls noodzakelijk om sanering van aanwezige turbines mogelijk te maken.</p> <p>Het rijk, in de vorm van het Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) kan meedenken bij mogelijke oplossingen. Vooral het tot stand brengen van samenwerking tussen partijen is hierbij van cruciaal belang.</p>	geen
63	Kapitaalvernietiging bij sanering	Sanering van bestaande turbines is kapitaalvernietiging en een belemmering om de doelstelling van 6000 MW in 2020 te kunnen halen.	<p>Het kabinet is van mening dat sanering kan bijdragen aan het realiseren van de doelstelling 6000 MW in 2020 omdat met minder en grotere molens (met mogelijk meer draagvlak) een hogere opbrengst kan worden gegenereerd. Voor deze nieuwe molens moet wel een goede locatie worden gevonden. Goede communicatie, organisatie en planning tussen alle betrokken partijen, inclusief provincies en gemeenten, is van essentieel belang.</p> <p>Bij iedere sanering van bestaande windprojecten is de kosten/baten-afweging bepalend voor de keuzen die worden gemaakt. Van belang hiervoor is o.a. de afschrijvingsperiode van de oude molens. Hoe korter de economische afschrijving van de oude molens is, hoe minder aantrekkelijk het is om tot sanering over te gaan. Door dit mechanisme worden in de praktijk grenzen gesteld aan directe kapitaalvernietiging.</p>	geen

76	Transformatie naar grotere turbine, automatische vergunning bij vervanging en verplichting tot sloop	Omdat bestaande turbines verschillende economische leeftijden hebben zal transformatie naar grotere turbines geleidelijk verlopen, wat ongewenst is. Het automatisch verlenen van een bouwvergunning bij vervanging van een windmolen stimuleert het in stand houden ervan en is een slechte zaak. In de bouwvergunning voor een windmolenpark dient een verplichting tot sloop opgenomen te worden voor molens die langer dan een halfjaar hebben stilgestaan.	Ieder proces van sanering van bestaande windturbines heeft specifieke mogelijkheden en vragen. Provincies en gemeentes zullen in het algemeen een stimulerende rol moeten spelen. Goed overleg tussen alle betrokken eigenaren, initiatiefnemers en andere belanghebbenden moet de basis vormen voor realistische oplossingen. Het rijk kan bij het proces ondersteuning bieden. In een herstructureringsplan kunnen afspraken worden opgenomen over het niet meer "automatisch" verlenen van een vergunning bij vervanging. Bij bestaande bouwvergunningen voor windmolens is geen rekening gehouden met eindigheid en/of sloop na een bepaalde periode. Daarvoor zal in de toekomst meer aandacht komen. Hiervoor zijn experimenten gestart onder de Crisis en Herstelwet.	geen
78	Saneringsopgave	Indiener is van mening dat er in de SvWOL ten onrechte gesteld wordt dat in Flevoland een oplossing is gevonden voor de saneringsopgave. Er zijn daarover nog lastige gesprekken gaande en het is niet te zeggen of die gesprekken ook tot de gewenste oplossing zullen leiden.	In de SvWOL worden de Wieringermeer en Flevoland genoemd als voorbeelden waar oplossingen gevonden zijn voor de saneringsopgave. In het voorbeeld van Flevoland wordt specifiek bedoeld op het project Noordoostpolder waar de oude molens worden gesaneerd. In Oostelijk en Zuidelijk Flevoland is het overleg over sanering inderdaad nog volop gaande, maar is de inzet van de provincie hierop stevig.	geen
79, 99	Provinciale kaders bij sanering	Bij ontbreken van rijkskaders voor sanering van bestaande windprojecten zullen eventuele kaders van de provincie van toepassing zijn ook voor RCR-projecten. Een 'windbank' zoals beschreven in SvWOL, werkt niet.	Provincies en gemeenten kunnen specifieke kaders en maatregelen voor sanering introduceren als ze zelf zorgen voor ruimtelijke inpassing (inpassingsplan/bestemmingsplan) van nieuwe windmolens en vergunningen af gaan geven. Voorwaarde voor het verlenen van een vergunning kan zijn dat de initiatiefnemers een sanerings-/herstructureringsplan overleggen.	geen
125	Opschalingsfactor	Bij sanering van windprojecten zoeken initiatiefnemers en eigenaren naar de optimale grootte van het nieuw te plaatsen vermogen	Bij sanering en opschaling van windprojecten worden in de beoogde nieuwe situatie in het algemeen minder turbines gebouwd, die in totaal toch een groter vermogen zullen hebben. De mate waarin het vermogen verandert, wordt wel de opschalingfactor genoemd. In de praktijk bevindt deze factor zich thans tussen 3 en 4. Dit betekent dat de elektriciteitsproductie sterk kan toenemen. De kosten/batenafweging speelt een belangrijke rol. Er is daarbij geen vaste waarde.	geen

Thema P: Technologische ontwikkelingen

Reg nr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
25, 47, 92	Uitstel besluitvorming	Het is beter om te wachten met besluitvorming over windenergie op land totdat andere, betere technieken voor de opwekking van duurzame energie beschikbaar zijn.	Conform de Europese richtlijn hernieuwbare energie is Nederland verplicht 14% hernieuwbare energie in 2020 te realiseren. In het Regeerakkoord is deze doelstelling verhoogd naar 16%. In het SER-Energieakkoord van september 2013 is deze 16% gekoppeld aan het jaar 2023. Voor 2020 geldt nu weer de Europese verplichting van 14% als doelstelling. Wind op land is een van de goedkopere opties om genoemde doelstelling te halen en kan een grote bijdrage leveren. Indien investeringen in windparken op land worden uitgesteld hebben we andere duurdere opties nodig om de doelstelling te realiseren. Dit is financieel ongewenst en brengt het bereiken van de doelstelling mogelijk in gevaar.	geen
96	Andere opties voor duurzame energie en energieopslag	Stimuleer onderzoek gericht op de ontwikkeling van efficiëntere systemen voor duurzame energieopwekking bij zonnepanelen en windturbines in combinatie met (eventueel verplichte) energieopslagssystemen (bijv. conversie in waterstof)	De genoemde (duurzame) energieopties krijgen in nationaal en internationaal verband aandacht en zullen in de toekomst een rol van betekenis spelen. Ze zijn voor Nederland echter geen alternatief voor windenergie op land om de doelstelling van 14% in 2020 te halen. Volgens de huidige inzichten is het vooralsnog niet nodig en niet rendabel in Nederland om opslagsystemen te gebruiken bij toepassingen van duurzame energie. Een eventuele verplichting daartoe is niet opportuun.	geen
92	Kijk ook naar grondstoffen	Bij duurzame energie niet alleen letten op fossiele energie en CO2 maar ook op schaarse grondstoffen. "Visie transitie naar duurzaamheid"	Bevoegd gezag is van mening dat windturbines met hun LCA (levenscyclusanalyse) heel goed scoren op het punt van grondstoffengebruik. Zie ook dit onderwerp in thema 'Nut en noodzaak'. Uit de LCA blijkt ook dat er nauwelijks een voetafdruk is in verre landen, dit in tegenstelling tot zonnecellen, een deel van biomassa en steenkool & aardolie. Uiteraard is het belangrijk om de scores van DE-opties op relevante aspecten periodiek te vergelijken.	geen
90	Kleine windturbines	In overleg met bewoners en provincies moet besloten worden over het bouwen van kleine turbines	Kleine turbines (zgn. urban turbines) hebben in het algemeen een vermogen tussen 0,5 en 20 kW en zijn qua potentieel geen alternatief voor grote windmolens die in open landschappen en op bedrijfsterreinen worden geplaatst. In de gebouwde omgeving is het aan gemeenten om urban turbines al dan niet toe te staan.	geen
43	Zonnepanelen	Indiener wijst erop dat de opbrengsten van zonnepanelen qua rendement steeds hoger worden, en dat de kosten voor aanschaf dalen.	Het hier gestelde klopt. Zoals bij thema 'Nut en noodzaak' al is toegelicht (en in par. 1.2 van SvWOL) is zonne-energie echter geen alternatief voor windenergie en zijn beide DE-opties nodig om het verduurzamingsdoel te bereiken.	geen

Thema Q: Subsidiebeleid

Regnr	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
4	Subsidieduur	Voor windenergie zal altijd subsidie nodig zijn omdat de winning van fossiele brandstoffen door exploitatie van schaliegas een grote vlucht gaat nemen. De brandstof markt is mondiaal, dus ook de prijs van de brandstof zal door concurrentie wereldwijd worden bepaald.	Volgens huidige inschattingen zal windenergie op land in de jaren 2020 rendabel kunnen worden, maar dat hangt ook af van het windaanbod. Wanneer precies dit het geval zal zijn is niet te zeggen. Dit neemt niet weg dat wind op land één van de goedkopere duurzame energieopties is en daarom onmisbaar is om de transitie naar een duurzame energievoorziening mogelijk te maken. Fossiele brandstoffen zijn, ondanks eventuele winning van schaliegas, toch eindige bronnen die bovendien bijdragen aan klimaatverandering.	-
32, 45	Windindustrie	Enkele indieners menen dat vanaf de jaren '70 de windindustrie subsidies ontvangt om hun producten te verbeteren en rendabel te maken, onder het mom van innovatie. Geen enkele bedrijfstak in Nederland wordt zo gesteund zonder dat het de samenleving wat oplevert.	De windsector ontvangt geen sectorspecifieke financiële ondersteuning. Initiatiefnemers voor windprojecten komen, net als andere vormen van duurzame energieopwekking, in aanmerking voor subsidie, waarbij de subsidiehoogte is bepaald, uitgaande van normale bedrijfsrendementen. Het beoogde resultaat, op termijn een duurzame energievoorziening, is van belang voor iedere Nederlander. Zie ook par. 1.2 van de SvWOL.	-
42	Revolving fund	Heel veel belastinggeld van de Nederlandse burgers wordt via de SDE+regeling door subsidie voor (vooral) windprojecten aan een klein aantal boeren gegeven. Eenvoudig valt te berekenen dat de boeren na ongeveer tien jaar veel geld gaan verdienen. In deze economische zware tijd is het beter de regling om te zetten in een revolving fund. Dit houdt in dat wanneer er verdiend gaat worden zeker de helft van de winst terug kan naar de staatskas.	Op lange termijn streeft de Rijksoverheid naar een duurzame energiehuishouding. Vooralsnog is duurzame energie duurder dan fossiele energie en komt deze duurzame energiehuishouding niet vanzelf tot stand. Het is zaak hernieuwbare energie zo snel mogelijk concurrerend te maken in verband met onder meer de klimaatverandering. Dat doen we enerzijds door met de SDE+ op economisch verantwoorde manier de opwekking van duurzame energie te ondersteunen en anderzijds door met innovatiebeleid de kosten van duurzame energieopwekking naar beneden te brengen. Het uitgangspunt van de SDE+ is dat iedere Euro efficiënt moet worden besteed. Door middel van concurrentie zorgt de regeling ervoor dat ondernemers genoeg nemen met minder subsidie. Daarnaast is de SDE+regeling zo ingericht, dat op het moment dat duurzame energieopwekking rendabel wordt, ook geen subsidie meer wordt uitgekeerd. Het is trouwens bepaald niet juist dat in de afgelopen jaren de SDE+subsidie vooral aan windenergie is toegekend. In 2012 is slechts € 2 mln SDE+ budget toegewezen aan windenergie van totaal € 1700 mln. In 2013 zal naar verwachting circa 20% van het totale budget (€ 3 mld) naar windprojecten gaan (definitieve cijfers zijn nog niet beschikbaar).	-
45, 48, 49	Wind-differentiatie	In de SDE+regeling 2013 is winddifferentiatie ingevoerd (hogere aantal draaiuren gaat gepaard met een lager basisbedrag en vice versa). Daarnaast is er een extra fase toegevoegd van 0,08 €/kWh, om de kosteneffectiviteit van de regeling te bevorderen. Dit is een poging niet rendabele projecten toch rendabel te maken alleen om de doelstelling van 6000 Megawatt te halen. Windmolens plaatsen in niet windrijke gebieden is alleen mogelijk als er meer subsidie per Megawatt naar toe gaat.	Vooralsnog zijn vrijwel alle vormen van duurzame energie die wij in Nederland kunnen toepassen duurder dan fossiele energie. Zonder (tijdelijke) stimulering komt er geen duurzame energiehuishouding tot stand, terwijl dat belangrijk is voor onze toekomst. In de SDE+regeling concurreren alle duurzame energietechnologieën met elkaar voor de beschikbare subsidie. De meest kostenefficiënte en rendabele projecten krijgen bij de verdeling van het subsidiebudget voorrang. Door middel van winddifferentiatie zorgen we ervoor dat windturbines die in windrijkere gebieden staan en daardoor meer draaiuren kunnen maken, eerder aan bod komen bij de verdeling van het beschikbare budget. Projecten in gebieden waar minder wind is en minder draaiuren gemaakt kunnen worden, lopen groter risico dat het budget al op is op het moment dat zij subsidie kunnen aanvragen. Via concurrentie tussen projecten in de SDE+ wordt iedere Euro zo efficiënt mogelijk besteed.	-
54, 55	Terug-verdientijd	In de ontwerp SvWOL staat op blz. 5 ad1. dat een molen zich in 9 maanden kan terugverdienen. Dan is er dus niet meer subsidie nodig.	Dit is een misvatting. Terugverdienen heeft hier betrekking op de hoeveelheid energie die nodig is om de windturbine en alles wat er bij hoort te kunnen maken en gebruiken. Na negen maanden in bedrijf heeft een grote windmolen net zoveel stroom geproduceerd als de energie die is verbruikt om de windmolen bedrijfsklaar af te leveren en die nodig is in de gebruiksfase. De stroom die de vele jaren daarna wordt geleverd kan in dit verband als netto productie worden gezien. Met het terugverdienen van de investering van geld in windturbines (procedure, aanschaf, bouw, onderhoud) zijn meer jaren gemoeid, gemiddeld 9 jaar bij toekenning van SDE+.	-

55	Zon versus wind	Nederland loopt achter op het gebied van alternatieve energie. Dat is vooral te danken aan het zwalkend beleid op dit gebied. Ondertussen zijn zonnepanelen in een paar jaar rendabel geworden. Ook zonder subsidie verdient je die vrij snel terug. Ondanks dat de regering invoerrechten op de goedkope Chinese panelen wil gaan heffen. Windmolens zijn na de laatste 40 jaren ontwikkeling nog steeds onrendabel.	De overheid heeft als doel gesteld de energiehuishouding te verduurzamen. Dát is de visie. Zodat we in de toekomst toegang tot energie blijven hebben die betaalbaar, schoon, betrouwbaar en veilig is. Vooralsnog zijn vrijwel alle vormen van duurzame energie die wij in Nederland kunnen toepassen duurder dan fossiele energie, ook zonne-energie. Zonder (tijdelijke) stimulering komt er geen duurzame energiehuishouding tot stand. Het plaatsen van zonnepanelen door particulieren wordt aantrekkelijk gemaakt doordat het mogelijk is de energiebelasting van de eigenaar te salderen. Deze maatregel wordt gefinancierd door alle energiegebruikers. Het realiseren van windenergie op land is nodig naast de groei van de andere duurzame energieopties, om de Europese afspraken die zijn gemaakt over duurzame energie, te kunnen halen.	-
60, 67	SDE + budget voor windenergie op land	Een indiener meldt dat voor een concreet initiatief voor een windproject in de regio Delfzijl van 60 MW in 2011 de vergunningen onherroepelijk zijn geworden. Helaas komt de bouw van dit windpark niet van de grond komt, omdat er geen SDE-subsidie is toegekend.	In de SDE+ regeling concurreren alle duurzame energietechnologieën met elkaar voor het beschikbare budget. De projecten die het meest kosteneffectief zijn krijgen voorrang bij de verdeling van het subsidiebudget. De SDE+ is daarmee een technologie neutrale regeling en op deze manier krijgen we per Euro zo veel mogelijk duurzame energie. Dat is belangrijk omdat we in 2020 aan het verplichte doel van 14% duurzame energie willen voldoen. In het algemeen zien we dat windenergie op land een van de meest kosteneffectieve vormen van duurzame energieopwekking is. Wij gaan ervan uit dat goede wind-op-land-projecten de concurrentie met andere technologieën aan kunnen. Dat is ook gebleken bij de SDE+regeling 2013. Er werden in totaal 65 voorstellen voor windprojecten ingediend met een totaal gevraagd subsidiebedrag van meer dan € 600 mln. Naar verwachting wordt het grootste deel daarvan gehonoreerd.	-
72	Saldering	Nieuwe windmolens kunnen zonder een subsidie regeling (SDE) geplaatst worden als er een saldering plaatsvindt (teruglevering van windenergie aan het elektriciteitsnet, zoals bij zonnepanelen). Dit kan door bijvoorbeeld een maximum in te voeren: per woning 10.000 kWh per jaar en voor bedrijven 50.000 kWh per jaar. Een gemiddeld gezin gebruikt een 3000 kWh per jaar. Het verschil kan dan mogelijk voor elektrisch vervoer met fiets, auto, bus en trein toegepast worden. Bij zonnepanelen is er door saldering een volledige compensatie. Dat hoeft niet hetzelfde te worden voor windenergie. Differentiatie kan worden toegepast door de afstand tot een windmolen te verrekenen in de netkosten. Dicht bij een windmolen mogelijk minder dan 0.05 euro per kWh en verder weg maximum 0.10 euro per kWh. Bij voldoende spreiding van de windmolens in kleine clusters, is er een gespreide aanlevering van de elektriciteit aan het elektriciteitsnet waardoor het bestaande net de toelevering kan verwerken en het weinig extra kosten met zich meebrengt.	In aanvulling op het bestaande instrumentarium om duurzame energie te stimuleren, is in het Regeerakkoord 2012 en het Energieakkoord 2013 afgesproken om onder bepaalde voorwaarden ook 'voor de meter' opgewekte lokale duurzame energie te gaan stimuleren door toepassing van een verlaagd energiebelastingtarief. Het voordeel van dit verlaagde tarief bedraagt 7,5 €cent/kWh (exclusief Btw). Deze regeling is opgenomen in het Belastingplan 2014 met inwerkingtreding per 1 januari 2014. Op basis van deze regeling kunnen particuliere kleinverbruikers (burgers) gezamenlijk investeren via een coöperatie of via een Vereniging van Eigenaren in een duurzame elektriciteitsinstallatie. Alle vormen van kleinschalige duurzame elektriciteit vallen onder het verlaagde tarief en voor de installatie mogen niet ook andere rijkssubsidies of belastingvoordelen ontvangen worden of ontvangen zijn (zoals MEP, SDE, SDE+, EIA, subsidie op zonnepanelen), dit om dubbele subsidiëring van installaties te voorkomen. Om te borgen dat het lokale energieopwekking betreft en de initiatieven bijdragen aan draagvlak en energiebewustzijn, moeten de leden van de coöperatie/vereniging van eigenaren en de installatie(s) zich in hetzelfde postcodegebied met vier gelijke cijfers of aangrenzende postcodegebieden bevinden als de installatie.	-

72	Participatie en Saldering	Voor burgers moet het aantrekkelijk worden om via participatie over te gaan naar windenergie. Hiervoor kunnen coöperaties worden opgericht om het draagvlak te vergroten en de winst in de samenleving terug te laten vloeien. Burgers gaan dan bewuster met energie om en voor de mensen met een smalle beurs is het aantrekkelijk om deel te nemen in de coöperatie omdat de energierekening omlaag gaat. Saldering van windenergie kan met het bovenstaande een doorbraak naar participatie betekenen. Draagvlak voor windenergie is van doorslaggevend belang waardoor de maatschappelijke weerstand afneemt en de doelstelling van 16 % duurzame energie in 2020 kan worden gerealiseerd.	Zie standpunt over vorige rij (72 'Saldering') en ook bij thema 'Draagvlak en participatie'.	-
96	Subsidie wind versus zon	Duidelijk is dat windturbines alleen kunnen worden gerealiseerd met substantieel hoge financiële bijdragen van het Rijk en ook is duidelijk dat het daarbij gaat om miljarden euro's aan prijsgaranties en aan fiscale maatregelen. Voor het plaatsen van zonnepanelen door particulieren daarentegen vindt geen enkele bijdrage door de overheid plaats.	Vooralsnog zijn vrijwel alle vormen van duurzame energie die wij in Nederland kunnen toepassen duurder dan fossiele energie, ook zonne-energie. Zonder (tijdelijke) stimulering komt er geen duurzame energiehuishouding tot stand, wat belangrijk is voor de toekomst. Het plaatsen van zonnepanelen door particulieren wordt aantrekkelijk gemaakt doordat het mogelijk is de energiebelasting te salderen. Deze maatregel is ook een (fiscale) subsidie, omdat het leidt tot een lagere belastingopbrengst.	-
96	Import zonnepanelen uit China	Helaas heeft de EU het voornemen de import van zonnepanelen uit China fors te willen belasten met een importheffing. China zou ontoelaatbare overheidssteun geven aan producenten. De werkelijkheid is dat de Chinese overheid reeds geruime tijd bezig is de marktwerking te bevorderen en zich geleidelijk terug te trekken. De werkelijkheid is ook dat het arbeidsloon in China laag is en Chinese producenten wegens een overcapaciteit met zeer lage prijzen hun zonnepanelen op de Europese markt dumpen. Het eerste Chinese slachtoffer van deze prijzenslag is Suntech. Dit bedrijf is in China niet alleen de grootste fabrikant van zonnepanelen maar ook een fabrikant die bekend staat om zijn kwalitatief hoogwaardige zonnepanelen. Suntech is echter dusdanig groot en belangrijk voor China dat dit concern 'to big to fall' is en waarschijnlijk door de Chinese overheid zal worden gered.	In de zomer van 2013 heeft de Europese Unie een overeenkomst gesloten met China. Er is een minimum importprijs voor zonnepanelen van aan de overeenkomst deelnemende bedrijven afgesproken, als alternatief van een importheffing van 47%. Uiteindelijk heeft Nederland ingestemd met de overeenkomst. Het liefst had Nederland echter geen ingrijpen in de markt gezien. Met de gemaakte overeenkomst zijn de effecten op de prijzen van zonnepanelen echter beperkt en zijn de handelsrelaties met China hersteld.	-
96	Stop subsidie van windturbines	Gelet op de te verwachten distributieproblemen van elektriciteit en het te verwachten grote overschot aan energie in 2020 zou het Rijk nu onmiddellijk moeten stoppen met het initiëren en subsidiëren van het plaatsen van windturbines, dan wel het Rijk deze plannen in de tijd vooruit moeten schuiven. Voor zover het Rijk bijplaatsen om strategische redenen wel nodig zou vinden voor een evenwichtige energievoorziening, dit nog alleen ver op zee moet gebeuren!	In verband met de doelstellingen voor energie en klimaat en de Nederlandse verplichtingen in Europees verband is een fors vermogen windenergie op land nodig. Er zijn geen alternatieven beschikbaar die beter en/of goedkoper zijn. Windenergie op zee is inderdaad een optie met potentieel voor de toekomst. Vooralsnog is deze optie relatief duur en richt de aandacht zich vooral (via innovatie) op kostenverlaging. In het kader van het SER Energieakkoord van september 2013 is wel besloten tot 2023 circa 3500 MW nieuw windvermogen op zee te bouwen. Hierbij geldt als uitgangspunt een kostenreductie van 40%.	-

108	Afstemming subsidie en realisatie projecten	Voor de SDE+ 2013 is voor 229 MW aan windenergie aangevraagd (niet beschikte subsidies). Bij deze voortgang tot en met 2019 wordt de doelstelling lang niet gehaald. Daarbij is nog geen rekening gehouden met termijnen voor bijvoorbeeld financiering van projecten, traject van aanbiedingen tot en met contracteren van turbineleveranciers en aannemers en bouwtermijnen. Daarmee loopt de voortgang vanuit het subsidiesysteem ver achter bij de doelstelling van 6000 MW per januari 2020. Het halen van deze doelstelling enerzijds en beschikbaar budget voor subsidie anderzijds, moet zo op elkaar worden afgestemd dat de doelstelling gehaald kan worden.	De beschikbare kasuitgaven in de SDE+regeling voor de komende jaren en het halen van de doelstelling voor duurzame energie zijn op elkaar afgestemd. Op de begroting wordt geld gereserveerd voor de jaarlijks beschikbare kasuitgaven. De beschikbare kasuitgaven voor de SDE+ nemen de komende jaren toe. Het verplichtingenbudget wordt jaarlijks vastgesteld op basis van de beschikbare kasmiddelen en de verwachte uitgaven voortkomend uit de reeds aangegane verplichtingen (via gehonoreerde SDE+projectvoorstellen). Voor 2014 is het budget vastgesteld op €3,5 miljard. Dit budget leidt tot kasbetalingen gedurende de looptijd van de afgegeven SDE+beschikkingen ten behoeve van duurzame energieprojecten. Bepaling van het verplichtingenbudget in de komende jaren hangt af van ontwikkelingen, zoals het intrekken of slechts gedeeltelijk benutten van beschikkingen door producenten en wijzigingen in de energieprijsscenario's. Mochten de verwachte kasuitgaven als gevolg daarvan lager uitvallen dan eerder geraamd, dan kan de minister van EZ het verplichtingenbudget in enig jaar hoger vaststellen.	-
78, 117	Afstemming subsidie en realisatie projecten	Het stimuleringsstelsel moet worden afgestemd op de ontwerp-Structuurvisie om de doelstelling op tijd en tegen zo laag mogelijke kosten te halen. De Minister van Economische Zaken is systeemverantwoordelijk voor energiedoelstellingen en is ook verantwoordelijk voor de SDE+. NWEA ziet een spanning tussen het ruimtelijk mogelijk maken van 6.000 MW en het daadwerkelijk realiseren van 6.000 MW draaiend windvermogen in 2020 tegen zo laag mogelijke kosten. Om tot 6.000 MW te komen zijn ook meerdere "duurdere" locaties nodig, zoals locaties meer land inwaarts en locaties in het IJsselmeer (wind in meer). De consequentie hiervan is dat hiervoor SDE+-tarieven nodig zijn uit de latere fases van de SDE+-systematiek. Ontwikkelaars moeten ervan op aan kunnen dat in deze fases ook daadwerkelijk nog budget aanwezig is. Met name de categorie "wind in meer" is hier een risicocategorie die nadere aandacht verdient. Bij het bestuursakkoord (IPO-bod) zijn windprojecten in meer en meer landinwaartse locaties noodzakelijk voor het halen van de doelstelling, maar komen in de huidige opzet als fase 4 en 5 categorie te laat aan de beurt in de SDE+ om tot in 2020 gerealiseerde projecten te leiden. Hier is dus aanpassing van de SDE+-systematiek nodig, zoals schotten voor wind op land en wind in meer. Deze schotten zijn ook nodig om de noodzaak van een gespreide bouw te garanderen.	<p>In de SDE+regeling concurreren alle duurzame energietechnologieën met elkaar voor het beschikbare budget. De projecten die het meest kosteneffectief zijn krijgen voorrang bij de verdeling van het subsidiebudget. De SDE+ is daarmee een technologie neutrale regeling en op deze manier krijgen we per Euro zo veel mogelijk duurzame energie. Dat is belangrijk omdat we in 2020 aan het verplichte doel van 14% duurzame energie willen voldoen.</p> <p>De beschikbare kasuitgaven en het halen van de doelstelling voor duurzame energie zijn op elkaar afgestemd.</p> <p>In het algemeen zien we dat windenergie op land een van de meest kosteneffectieve vormen van duurzame energieopwekking is. Wij verwachten dat goede wind op land projecten de concurrentie met andere technologieën aan kunnen. Dat zien we ook terug in de SDE+regeling 2013. Zie hierover reactie op zienswijzen 60, 67 (7 rijen hierboven).</p> <p>De oude SDE-regeling leert dat schotten in de SDE+ voor wind op land ten koste gaan van de kosteneffectiviteit. Dit leidt tot hogere kosten vanwege het ontbreken van concurrentie. Dat kost bedrijven en burgers uiteindelijk honderden miljoenen per jaar extra, wat het draagvlak voor duurzame energie niet ten goede zal komen.</p>	-
148	Afstemming subsidie en realisatie projecten	Qua planning stelt de visie een ambitieus plan op, waarbij op marktpartijen geleund wordt om de windmolenparken te bouwen en exploiteren en op netbeheerders om op tijd de infrastructuur aangepast te hebben. In het stuk ontbreekt het commitment van de rijksoverheid in die zin dat er even ambitieus subsidieprogramma tegenover staat. Zo'n commitment is vitaal om er voor te zorgen dat netbeheerders tijdig, maar niet te vroeg of overbodig, investeringen gaan plegen.	De beschikbare kasuitgaven en het halen van de doelstelling voor duurzame energie zijn op elkaar afgestemd. Zie zienswijze 108 twee rijen hoger.	-

Thema R: Rijkscoördinatiegeling

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Door-werking
10	Gebiedskeuze	Het mag niet zo zijn dat de geschiktheid van een gebied voor grootschalige windturbineparken wordt bepaald door de aanwezigheid van lopende RCR-projecten. Dit kan alleen op inhoudelijke gronden gebeuren.	In de Structuurvisie wordt aangegeven welke gebieden in beginsel geschikt zijn voor grootschalige windturbineparken. Bij concrete initiatieven voor grootschalige windturbineparken zal op inhoudelijke gronden worden beoordeeld aan de hand van de criteria die gelden voor een bestemmingsplan, of dat initiatief uitvoerbaar is. Als reeds een RCR-project wordt ontwikkeld in een gebied, is dat geen selectiecriteria voor de aanwijzing tot grootschalig windenergiegebied, maar het is wel een aanwijzing voor die geschiktheid. In het plan-MER en in par. 2.2 van de ontwerp-SvWOL wordt dit toegelicht.	-
23	Aanbesteding bij windprojecten	Projectontwikkelaars van windturbine-projecten dienen alle werkzaamheden aan te besteden zoals een overheidsinstelling. Dit omdat er gerealiseerd wordt met veel subsidie en dat is overheidsgeld.	Voor zover initiatiefnemers private ondernemingen zijn geldt voor hen geen verplichting om aan te besteden. Dat zij voor een windturbineproject subsidie kunnen krijgen doet daar niet aan af.	-
32	Inspraak bij RCR	Bewoners moeten in de RCR meer aandacht krijgen en mogelijkheden voor participatie.	De RCR heeft tot doel procedures op een zorgvuldige wijze te versnellen. In deze procedure is voorzien in diverse momenten van inspraak door een ieder die een belang heeft bij het project. In par.2.6 van de ontwerp-SvWOL wordt in het tekstblok over 'Aanpak van RCR-projecten' toegelicht hoe de RCR-ministers bewoners van het projectgebied bij de voorbereiding willen betrekken. Verder heeft de branchevereniging voor windenergie NWEA een gedragscode vastgesteld voor de manier waarop initiatiefnemers burgers bij de projectvoorbereiding betrekken.	-
45	Criteria voor een RCR-initiatief	Indieners vragen zich af of plannen die worden ingediend onder de vlag van de RCR ook ten uitvoer zullen worden gebracht als er aantoonbaar sprake is van een slechte ruimtelijke ordening. Wie doet deze beoordeling en aan welke criteria moet een RCR plan op zijn minst voldoen?	Een initiatief voor grootschalige windturbineparken waarvoor en ruimtelijk inpassingsplan moet worden gemaakt, moet voldoen aan de criteria die gelden voor een bestemmingsplan. De belangrijkste criteria daarbij zijn een goede ruimtelijke ordening en uitvoerbaarheid. Deze criteria zullen aan de hand van het concrete project worden ingevuld. Indien aan die criteria niet kan worden voldaan zullen de ministers van EZ en van IenM afzien van het nemen van een besluit over de ruimtelijke inpassing, waardoor het initiatief niet kan worden uitgevoerd.	-
78	Belang windenergie moet prevaleren in de RCR-gebieden	Indiener ziet graag bevestigd dat grootschalige windenergieprojecten in de aangewezen gebieden bij voorbaat prevaleren in een belangenafweging.	In de SvWOL-gebieden zal het kabinet bij eigen besluiten over plannen en projecten (zoals MIRT-projecten) rekening houden met de functie van het gebied voor windenergie. Er dient daarbij een evenwichtige en zorgvuldige belangenafweging gemaakt te worden waarbij alle rijksbelangen en andere belangen in dat gebied worden meegenomen. Dit is een vereiste van de Wro dat ook geldt voor een rijksinpassingsplan. Uit de SvWOL vloeien ook geen beperkingen voort voor andere ruimtegebruiksfuncties.	geen
52, 64	Nieuwe initiatieven voor RCR-projecten en samenwerking	Indieners willen in het kader van de SvWOL een eigen initiatief voor een windproject graag koppelen aan andere initiatieven in de omgeving om met elkaar een RCR-project te starten. Andere indieners menen op basis van eerste planschetsen een project van 75-125 MW te kunnen realiseren met behulp van de RCR.	Een plan voor grootschalige windenergie dat onder de RCR valt kan in beginsel uit meerdere initiatieven bestaan. Wel zullen deze initiatieven moeten voldoen aan criteria van geografische, technische, functionele of organisatorische samenhang waardoor deze initiatieven kunnen worden beschouwd als één productie-installatie. Voor toepassing van de RCR moet(en) een initiatiefnemer(s) voor een windpark aannemelijk kunnen maken dat het initiatief redelijkerwijs een vermogen van 100 MW of meer omvat.	-
60, 79, 106, 114	RCR projecten buiten de SvWOL	Indieners wijzen er op, dat met de ontwerp-SvWOL duidelijk is geworden welke ingediende en/of aangehouden RCR-projecten buiten de zoekgebieden vallen en daarmee, naar wordt aangenomen, van de baan zijn. Eén indiener vindt dit een onverstandige keuze, anderen vragen over deze projecten aan de ministers van EZ en IenM om schriftelijke duidelijkheid te geven aan de initiatiefnemers. Nog een andere indiener merkt op, dat voor projecten buiten de gekozen gebieden moet worden voorkomen dat wordt blind gevaren op bestaande projecten, die bijvoorbeeld alleen op gemeentelijk niveau bekend zijn.	Met het vaststellen van de SvWOL heeft het Rijk in overleg met de provincies aangegeven welke gebieden het in beginsel geschikt acht voor grootschalige windparken. Voor grote projecten buiten de aangewezen gebieden geldt dat van ieder gemeld initiatief een beoordeling moet worden gemaakt of kan worden voldaan aan de criteria voor een goede ruimtelijke ordening en uitvoerbaarheid. Hierbij zullen deze initiatieven worden getoetst aan de structuurvisie Wind op Land. De Ministers mogen onder omstandigheden afwijken van de structuurvisie, maar dit vereist een goede ruimtelijke onderbouwing en motivering waaraan zware zorgvuldigheidseisen worden gesteld. Voor gebieden die geschikt zijn voor andere windparken is met het IPO afgesproken dat de provincies ook hiervoor provinciale inpassingsplannen zullen vaststellen tot hun taakstelling is bereikt.	-

101	Overeenkomst Rijk-IPO	Indiener vertrouwt er op dat provincies conform de gemaakte afspraken met het Rijk uiterlijk voor 31 december 2013 alle gebieden van de SvWOL definitief planologisch hebben vastgelegd. Mocht dit niet het geval zijn, dan gaat indiener er van uit dat het Rijk de route naar de rijkscoördinatie-regeling opent, zoals is afgesproken voor provincies die niet leveren.	Met het IPO is afgesproken dat de gemaakte afspraken over het planologisch vastleggen van ruimte voor grote windparken zullen worden gemonitord. Het Rijk gaat er van uit dat de provincies zich aan de afspraken zullen houden.	-
101	Projecten kleiner dan 100 MW	Indiener brengt naar voren dat, mocht een provincie zijn toegezegde aandeel niet leveren, het inzetten van de rijkscoördinatie-regeling alleen een oplossing biedt bij projecten boven de 100 MW. Voor kleinere projecten ontbreekt op dit moment een sturingsmechanisme op rijksniveau. Indiener acht een oplossing voor dit vacuüm gewenst.	De SvWOL geldt alleen voor grootschalige windturbineparken, dat wil zeggen met een vermogen van 100 MW of meer. Er zijn bestuurlijke afspraken gemaakt met het IPO over projecten kleiner dan 100 MW. Als een provincie deze projecten niet ruimtelijk inpast, kan het kabinet een extra grootschalig windproject in deze provincie inpassen, of in een andere provincie inpassen of in het uiterste geval een kleinschalig project in de tekortschietende provincie, waarbij het tijdig bereiken van de nationale doelstelling de grond voor het inpassingsbesluit levert.	-
110	Drentse Monden en Oostermoer	Indiener vraagt aandacht voor het vanaf juli 2010 lopende RCR-project DOM/OM dat is gelegen binnen het door de provincie aangewezen zoekgebied voor windenergie. Voormalig minister Verhagen van EZ heeft tijdens het AO Energie van 19 juni 2012 aangegeven dat hij met voormalig gedupeerde Klip de afspraak heeft gemaakt dat de RCR doorgaat en leidend blijft, maar dat één variant uit de provinciale gebiedsvisie zal worden meegenomen in het MER-onderzoek. Besluitvorming over het inpassingsplan en daarmee over de projecten en de omvang daarvan vindt pas plaats na afronding en op basis van de (MER-) onderzoeken die in het kader van de RCR procedure worden uitgevoerd. Indienen vertrouwen erop dat de Ministers het Projectbesluit nemen conform de gemaakte afspraken over de RCR en in de voorliggende Ontwerp Structuurvisie.	Het initiatief De Drentse Monden en Oostermoer valt onder de RCR en verkeert nog in het stadium van milieuonderzoek. Er zijn nog geen besluiten genomen over de mogelijke alternatieven.	-
97, 132	Veenkoloniën	Twee RCR-procedures in de Veenkoloniën hebben veel onrust veroorzaakt. Dit komt omdat de initiatiefnemers geen rekening houden met bewoners en omgeving. De aanwijzing van Veenkoloniën als grootschalig zoekgebied in de SvWOL is ook alleen door de provincie en initiatiefnemers bepaald, waarbij elke onderbouwing van nut en noodzaak ontbreekt. Een indiener vraagt zich af hoe het belang van de inwoners van Veendam wordt gewogen bij het RCR-project N33.	De algemene onderbouwing van nut en noodzaak is vastgelegd in de Structuurvisie. Hierin zijn ook de gebieden aangewezen die in beginsel geschikt worden geacht voor grootschalige windturbineparken. De concrete initiatieven zullen worden getoetst aan de criteria voor een goede ruimtelijke ordening en uitvoerbaarheid. Hierbij zullen de verschillende belangen, waaronder die van het gebied, worden afgewogen.	-
137	Inspraak over het MER	Indiener is van mening dat het een omgekeerde wereld is als het Bureau Energieprojecten bij insturen van een inspraakformulier, de insturende partij vraagt aan te geven hoe de onderzoeken moeten worden uitgevoerd. De kennis daarvoor is bij de inspreker immers in het algemeen niet aanwezig. Indiener vindt dat het aan de initiatiefnemers van het op te richten windpark is, om volgens de geldende normen en regels onderzoek uit te (laten) voeren.	De wijze waarop een onderzoek voor een windturbinepark moet worden uitgevoerd, dat onder de RCR valt, wordt uiteindelijk vastgesteld door het Rijk. Hierbij worden de initiatiefnemers, betrokken overheden, wettelijke adviseurs en de Commissie voor de m.e.r. betrokken. Daarnaast kan een ieder zijn of haar mening geven over wat moet worden onderzocht ten dienste van een goede (milieu)afweging over het initiatief. Het bedoelde inspraakformulier is daartoe bestemd.	-

138	Verlaging grens 100 MW voor RCR	Indiener stelt voor, indien de provincies de gemaakte afspraken met het Rijk niet nakomen, als concrete maatregel de bestaande grens van 100 MW voor de RCR te verlagen naar 50 MW	<p>Met het IPO zijn afspraken gemaakt over de gebieden die naar het oordeel van het Rijk en provincies in beginsel geschikt zijn voor grootschalige windturbineparken. Per provincie is voorts een taakstelling afgesproken, inclusief kleine windparken. Voor 1 juli 2014 zullen de provincies hierover ook structuurvisies vaststellen. Indien onverhoopt een provincie niet aan zijn taakstelling kan voldoen, zal het Rijk overwegen initiatieven voor grootschalige windturbineparken buiten de in de Structuurvisie Wind op Land aangewezen gebieden te faciliteren.</p> <p>Een verlaging van de grens van 100 MW naar 50 MW is daartoe niet nodig en niet geschikt. De Elektriciteitswet 1998 zou hiervoor moeten worden gewijzigd, hetgeen tijd kost. Indien een provincie weigerachtig is bij de inpassing van een ruimtelijk geschikt windenergieproject van minder dan 100 MW kan het kabinet als <i>ultimum remedium</i> zelf hiervoor een inpassingsplan vaststellen als het tijdig behalen van de nationale doelstelling dit vergt.</p>	-
-----	---------------------------------	--	---	---

Thema 5: Overig

Regnr.	Onderwerp	Samenvatting van opmerkingen	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
Waterkeringen				
117, 138	Plaatsing windturbines op waterkeringen	Indiener geeft aan, verheugd te zijn over het vervallen van het generieke verbod op windturbines in de kernzone van een primaire waterkering. Indiener verzoekt de overheid de plaatsing van deze windturbines te bespoedigen door waterschappen te verplichten een 'nee-tenzij'-politiek te voeren voor de gehele primaire waterkering incl. de kernzone. Suggestie van andere indiener, om positieve grondhouding uit te dragen en maatwerk te stimuleren door bij de ontwikkeling van windenergie bij waterkeringen uit te gaan van een "ja mits" principe in plaats van een "nee, tenzij" principe.	De categorie waterkeringen is een te diverse groep terreinen om hierop een 'ja- mits'-principe toe te passen. In de SvWOL is meegedeeld dat voor rijkswaterkeringen de relevante Beleidsregel zal worden aangepast, waarbij het plaatsingsverbod in de kernzone wordt opgeheven. Wat dan blijft is de noodzaak tot toetsing van een windturbineproject aan de harde voorwaarde dat de waterkerende functie niet mag verminderen. Juridisch is er dan nauwelijks verschil tussen 'mits' en 'tenzij'. Waterschappen hebben een eigen bevoegdheid tot regelgeving en die wordt niet overal hetzelfde ingevuld.	geen
151	Handreiking 'nee-tenzij-principe'	Indiener verzoekt om een handreiking die beschrijft hoe waterbeheerders invulling kunnen geven aan het 'nee tenzij principe'.	In de ontwerp-SvWOL is in par. 4.3 door het kabinet toegezegd om mee te werken aan de opstelling van een handreiking. Er wordt bij vermeld, dat het kabinet geen noodzaak ziet om een nieuw formeel toetsingskader voor windturbines op waterkeringen op te stellen, omdat het om een klein aantal keringen gaat die in beheer zijn bij de rijksoverheid en omdat bovendien de diversiteit van de keringen groot is. Een maatwerk aanpak verdient de voorkeur. Hiermee is aan verzoek van indiener voldaan.	geen
151	Kennisverwerking belangrijk	De nieuwe normering levert extra vragen op over de risico's die windturbines leveren voor de waterveiligheid. Gezamenlijke kennisontwikkeling door Rijk, Rijkswaterstaat en waterschappen om meer inzicht in de risico's te krijgen is daarom belangrijk. Steun voor voorstel om programma op te stellen, gericht op kennisverwerking. Verzoekt het Rijk hierin een voortrekkersrol te nemen vanuit de Rijksopgave van de doorgroei van windenergie.	In de ontwerp-SvWOL is in par. 4.3 aangegeven dat het bevoegd gezag het van belang vindt om ervaringen met windturbines op waterkeringen met de waterschappen te delen en te evalueren. Rijkswaterstaat hiertoe een initiatief te nemen. Daarmee is aan verzoek van indiener voldaan.	geen
RVOB en rijksgronden				
78, 117	Openbare inschrijving leidt tot prijsopdrijving	Indiener is van mening dat openbare inschrijving op de pacht van rijksgronden leidt tot verdere opdrijving van de grondkosten. Daarbij staat tendering haaks op de herstructureringsambities van verschillende provincies (o.a. Flevoland en Noord-Holland)	Het kabinet is van mening dat in het algemeen rijksgronden tegen marktconforme grondprijzen moeten worden verpacht. Bij windenergieprojecten waar de grond volledig in eigendom is van het Rijk zal, indien deze locatie past in het ruimtelijke visie van de betrokken overheden en er nog geen procedures zijn gestart, worden overgegaan tot openbare inschrijving van de gronden. Hierbij kan als voorwaarde worden gesteld, dat de partij die de laagste subsidiebehoefte heeft de inschrijving wint. In dat geval is er een daling van de grondkosten te verwachten.	geen
136	Rol RVOB	In verband met de rol van het RVOB (par. 3.3 SVWOL) wordt opgemerkt dat de waarde van gronden voor de vestiging van windturbines pas kan worden bepaald wanneer de publieke besluitvorming daarover onherroepelijk is en dat eerdere gunning van pachtovereenkomsten altijd onder dat voorbehoud dienen te zijn.	Bevoegd gezag acht dit een zinnige opmerking, maar neemt deze in kader van SvWOL voor kennisgeving aan. Het pachtbeleid van RVOB wordt zelfstandig gevoerd door het ministerie van BZK. Wel vindt periodiek overleg plaats met relevante andere ministeries.	geen
138	Costplus-benadering RVOB-gronden	Suggestie om voor RVOB-gronden uit te gaan van cost-plus-benadering i.p.v. 'marktconform' tenderen.	Marktconform tenderen was een optie die in par. 3.3 van de ontwerp-SvWOL is genoemd. Inmiddels is een beleidskeuze gemaakt. De definitieve SvWOL wordt op dit punt geactualiseerd.	In de SvWOL

Aanpassingen elektriciteitsnet				
16, 24, 141, 142	Tegen aanpassing elektriciteitsnet	Indieners zijn tegen de komst van windparken vanwege de noodzakelijke aanpassing van het elektriciteitsnet (zonder verdere toelichting op deze zienswijze) of omdat er onvoldoende inzicht wordt gegeven in de nodige aanpassingen van het elektriciteitsnet.	Zoals ook uit antwoorden in het thema 'Nut en noodzaak' blijkt, vinden er thans verzwaringen en uitbreidingen van het hoogspanningsnet plaats. De aanpassingen in het 380/220 kV-net zijn alle reeds opgenomen als reserveringen in het zogenoemde derde Structuurschema Elektriciteitsvoorziening (SEV III) en worden door TenneT als afdoende beschouwd om de ontwikkelingen (inclusief windenergie op land en op zee) op het hoogspanningsnet tot 2020 te kunnen opvangen. Om grote windprojecten te verbinden met het elektriciteitsnet zal verder verzwaring moeten plaatsvinden van de netten met een spanningsniveau lager dan 220 kV. Hierbij zijn naast de landelijke netbeheerder ook de regionale netbeheerder en decentrale overheden betrokken. Voornoemde aanpassingen van de elektriciteitsnetten zijn voor het kabinet geen argument om van het beoogde nieuwe windvermogen op land af te zien.	geen
138	Integratie infrastructurele voorzieningen	Ook bij onze reactie op andere structuurvisies hebben wij aangegeven dat een verdere integratie van de infrastructurele voorzieningen een aandachtspunt is. Zowel de structuurvisie Wind op Zee, de herziening van het SEVIII en de structuurvisie Wind op land behandelen het onderwerp infrastructuur. Een verdere integratie van deze verschillende vormen van planvorming en ruimtelijke reservering biedt duidelijkheid aan ontwikkelaars over een belangrijk aandachtspunt; waar gaat de energie het net op?	Zoals bevoegd gezag ook aangeeft in thema 'SvWOL en bestuurlijke afspraken', zijn er goede redenen om voor windenergie op land en op zee afzonderlijke structuurvisies op te stellen. Beide nota's doen ruimtelijke uitspraken over gebieden voor windenergieopwekking, maar de bestuurlijke en maatschappelijke situaties verschillen sterk. In het SEV wordt (naast het aanwijzen van vestigingsplaatsen voor traditionele centrales) uitgewerkt wat alle ontwikkelingen bij de duurzame en conventionele energieopwekking betekenen voor het landelijke transportnet. Dit biedt naar de mening van bevoegd gezag voldoende duidelijkheid aan projectontwikkelaars. Medio vorig jaar is SEV III geëvalueerd, waarbij is gekeken naar afstemming en samenhang met andere structuurvisies, waaronder de SvWOL en SvWOZ. Besloten is toen, om de afzonderlijke structuurvisies te handhaven maar bij opstellen of wijzigen ervan raakvlakken-analyses uit te voeren met andere relevante structuurvisies.	In de SvWOL
148	Netten en verschillende spanningsniveaus	Vanuit de sector willen we graag wijzen op de noodzaak dat de windmolens aangesloten moeten worden op elektriciteitsnetten van diverse spanningsniveaus. Zulks moet meegenomen worden bij de planologische aspecten en inspanningen van de betrokken overheden.	Wat betreft noodzakelijke aanpassingen van het hoogspanningsnet is de actuele situatie reeds geschetst (zie standpunt hierboven zienswijzen nrs. 16, 24 e.a.). Voor aansluitingen met spanningsniveau lager dan 110 kV zal per project moeten worden gezien welke extra voorzieningen nodig zijn. Hierbij zijn de regionale netbeheerder en decentrale overheden betrokken.	geen
148	Bewegingsruimte netbeheerders	De economische lasten van het aanpassen van de elektrische infrastructuur, die aanzienlijk zijn, vergen een maatschappelijk optimale oplossing, waartoe de bewegingsruimte van netbeheerders, met de aan hen opgelegde bijbehorende regulatorische en net-technische eisen, aangepast zou moeten worden. Bijvoorbeeld minder redundantie en/of het bedrijven van gesloten distributienetten.	Het regulatorisch kader voor netbeheerders wordt nader gezien in het wetgevingsprogramma STROOM. Doelmatigheid van investeringen en het voorkomen van suboptimale oplossingen is en blijft daarbij een belangrijk uitgangspunt.	-

150	Regie overheid bij ontwikkelen toekomstvast hoogspanningsnet	Indiener stelt voor naast vastleggen van de ruimtelijke reserveringen voor net en windparken ook de landelijke overheid regie te laten voeren over de invulling van de ontwikkeling van het on- en offshore windvermogen. Onder deze regiefunctie hoort het zorg dragen voor een gefaseerde toewijzing van ruimte voor windparken op land en zee die op de korte termijn is afgestemd op transportmogelijkheden huidige transportnet en op lange termijn een sequentiële uitbreiding van het net mogelijk maakt.	Voor grootschalige windprojecten op land (en op zee) voert het rijk de regie voor wat betreft het beschikbaar stellen van ruimte inclusief ruimte voor de benodigde net-infrastructuur. De SvWOL, het SEV en de RCR zijn daarbij de gebruikte instrumenten. Zie hiervoor onder andere par. 3.4 van de SvWOL. Decentrale overheden hebben identieke verantwoordelijkheid voor kleinere windprojecten, op basis van POP, bestemmingsplannen en PCR. De genoemde instrumenten zijn alle voorwaardenscheppend van karakter. Het zijn vervolgens marktpartijen die initiatieven moeten nemen voor het daadwerkelijk realiseren van windparken. Deze concretisering van projecten valt (tot nu toe) niet onder regie van het rijk. Het voorstel tot wijziging van de bestaande taakverdeling past niet in het huidige denken over decentralisatie van overheidstaken en de rol voor marktpartijen. Het kabinet meent dat de huidige bestuurlijke instrumenten voor de ruimtelijke inpassing een adequate uitvoering van de ambities voor windenergie op land mogelijk maken. Vastgelegd in de wet is de verplichting voor netbeheerders om windparken aan te sluiten en om te zorgen voor voldoende transportcapaciteit. Het ministerie van EZ bespreekt ondertussen met TenneT hoe doorlooptijden kunnen worden beperkt voor zover situaties bestaan waarin de realisatie van de aansluiting of transportcapaciteit benodigd voor nieuw windvermogen niet parallel loopt met de realisatie van de windparken.	In de SvWOL
94	Opgewekte energie in directe omgeving opnemen	Vanuit een toenemend aantal onderzoeken en wetenschappelijke publicaties wordt er op aangedrongen dat de energiemarkt moet overgaan van centraal opgewekte energie naar decentraal opgewekte energie. Dit zou dan ook uitgangspunt moeten zijn in de beoordeling of een windpark op een bepaalde locatie zou moeten worden gerealiseerd. Het moet in de verwachting liggen dat het merendeel van de opgewekte energie in de directe omgeving kan worden afgenomen. Hierdoor voorkomen we onnodige verliezen en belasting/verstoring van het elektriciteitsgrid.	Het landelijke transportnet blijft een cruciale rol vervullen, ook indien decentrale opwekking in de toekomst stijgt. De praktijk blijft dat elektrische energie tussen regio's moet worden uitgewisseld. Gebieden met weinig verbruik hebben soms veel centrale of decentrale opwekking; dicht bevolkte regio's vaak juist minder.	geen
150	Betrekken off- en onshore windvermogen bij evaluatie SEV	Belangrijke randvoorwaarde voor ene toekomstvast hoogspanningsnet te kunnen ontwikkelen is het betrekken van de ontwikkelingen voor het off- en onshore windvermogen in de evaluatie van de SEV.	Deze mening van indiener kan het kabinet geheel onderschrijven. Bij de recente evaluatie van SEV III zijn de voorziene ontwikkelingen van windenergie op land en op zee in de beschouwingen betrokken (zie bij zienswijzen hierboven, 16, 24). Het heeft geen gevolg voor de inhoud van SvWOL.	Buiten reikwijdte SvWOL
150	Betrokkenheid Tennet bij overlegstructuren	Op basis van concrete verzoeken tot aansluiting van windparken kunnen door Tennet de werkelijke gevolgen voor het net worden vastgesteld en investeringsbeslissingen worden genomen. Gelet op de doorlooptijd kan dit leiden tot situaties dat de realisatie van de vereiste netverzwaring langer duurt dan de bouw van de windparken. Om deze procesrisico's te vermijden en waar mogelijk uit te sluiten, stellen wij op prijs om betrokken te worden bij de overlegstructuren waarin de SvWOL nader wordt uitgewerkt.	Het ministerie van EZ heeft aandacht voor dit probleem en is in gesprek met TenneT om te bezien hoe uiteenlopende doorlooptijden kunnen worden beperkt.	-

86	Invloed van netoverbelasting	In het MER ontbreekt de invloed van netoverbelasting. De netbeheerder kan molens stilzetten, wanneer het net overbelast dreigt te geraken. In die gevallen is voor nieuwe, grote windparken een eventuele stilstand, en het daaruit volgende inkomensverlies als bedrijfsrisico te zien en is vergoeding daarvan niet passend.	De netbeheerders hebben de wettelijke taak om de gevraagde transporten te faciliteren en congestie te voorkomen. Indien congestie dreigt, wordt tijdelijk congestiemanagement ingezet totdat de netbeheerder het net voldoende heeft verzwaard om de congestie op te lossen. Het congestiemanagementsysteem voorziet in een compensatie voor producenten die moeten afschakelen bij congestie. Dit geldt voor alle producenten en dus ook voor producenten van windenergie. In de praktijk zal bij congestiemanagement trouwens niet snel worden gekozen voor het stilzetten van windturbines. Dit komt omdat uit bedrijf nemen van windturbines relatief duur is in verband met de hoge vaste kosten (de investeringskosten) en lage variabele kosten (de wind kost niets). Terugregelen of stilzetten van een kolen- of gasgestookte centrale levert besparing op van brandstofkosten en zal daarom in het algemeen de voorkeur krijgen.	geen
129	netverzwaring	Indiener verzoekt om i.s.m. Autoriteit Consument en Markt (ACM) met een oplossing te komen die onnodige vertraging van de realisatie van windparken voorkomt vanwege de benodigde netverzwaring die op dit moment pas nadat de procedure voor de aanleg van een windpark volledig doorlopen is. Voor de deltaregio is b.v. de huidige netcapaciteit onvoldoende.	Zie standpunt over opmerkingen uit zienswijze 150.	-
118	Netverzwaring Goeree-Overflakkee	Indiener wijst erop dat in Goeree-Overflakkee de besluitvorming (over windturbineprojecten) stagneert, en daarmee ook de noodzakelijke netverzwaring. Indiener rekent op een oplossing.	Zie standpunt over opmerkingen uit zienswijze 150.	-
Overige technische vragen rond windenergie				
61	Radarverstoring	Voor initiatiefnemers is en blijft het nog onduidelijk of een plan wel door kan gaan vanwege de radarverstoring. Hoewel er wel stappen zijn gezet om de invloed die windmolens op radar hebben te verminderen, is het in niet minder dan in 8 van de 11 zoekgebieden (waaronder de locatie Noordoost IJsselmeer) nog niet duidelijk. Indiener stelt voor, dat gedegen wordt onderzocht of radarverstoring een wezenlijke belemmering vormt en welke invloed radarverstoring heeft op de totale ambitie.	Het toetsingsmodel voor de bepaling van de mate waarin ontworpen windturbines militaire radarinstallaties zullen verstoren, is zo ingericht dat alleen concrete gegevens over coördinaten, hoogte en model van windturbines kunnen worden ingevoerd. Voordeel hiervan is, dat de berekening van de verstoring nauwkeurig is, waardoor het ministerie van Defensie zonder tegenvallers achteraf een toestemming kan verlenen. Het kabinet erkent dat een nadeel van dit model is, dat in een vroege fase van windprojectontwikkeling geen goede indicatie kan worden verkregen van de te verwachten storing. De evaluatie van ruim een jaar ervaringen hiermee, die voorjaar 2014 wordt uitgevoerd, kan hopelijk duidelijk maken of zo vroegtijdige indicatie toch doenlijk is. Verder wordt gekeken of de gebieden waarbinnen toetsing verplicht is, kunnen worden verkleind. Op basis van een experiment in 2011 waarbij meer dan 9000 MW aan windturbines in merendeels windrijke gebieden in het toetsingsmodel is ingevoerd, is wel de aanwijzing verkregen dat de 11 in de SvWOL aangewezen grootschalige windenergiegebieden potenties hebben voor de plaatsing van grootschalige windprojecten zonder overschrijding van de norm voor radarverstoring. Toetsing van concrete plannen blijft echter noodzakelijk.	geen
78	Obstructieverlichting	Indiener geeft aan dat obstructieverlichting op windmolens ten behoeve van vliegveiligheid meer en meer een probleem dreigt te worden. Deze lichten worden als zeer storend ervaren door de omgeving. Indiener wijst er op dat er inmiddels op nationaal niveau (EZ en ILT) aandacht is voor dit onderwerp en zou dit graag toegevoegd zien in de SvWOL in de tabel over aanpassing regelgeving.	Vanuit internationale regelgeving (ICAO) worden eisen gesteld aan de verlichting van windturbines en windturbineparken in de buurt van luchthavens en laagvliegroutes. De verlichting van de windturbines is nodig vanwege een veilig gebruik van het luchtruim. De nachtelijke verlichting kan echter ook leiden tot overlast voor de omgeving. Het Rijk, de Inspectie voor Leefomgeving en Transport (ILT), de provincies en marktpartijen zijn daarom samen een pilot gestart om de mogelijkheden te onderzoeken die de overlast kunnen verminderen binnen de (internationale) randvoorwaarden van vliegveiligheid.	In SvWOL

Deel B

Adviezen

Onderwerp	Samenvatting adviespunt	Standpunt bevoegd gezag	Doorwerking
Geen SvIR-gebieden beoordeeld	Vanwege bestuurlijke afspraken tussen het Rijk en de provincies vormen de provinciale reserveringen voor windenergie het vertrekpunt voor het MER en niet het totaal aan 'kansrijke gebieden uit de SvIR'. Het (aangevulde) MER constateert dat in een substantieel deel van de SvIR-gebieden die niet in het MER zijn onderzocht, vergelijkbare milieueffecten zullen optreden als in de wel onderzochte gebieden. Naar het oordeel van de Commissie blijven door de bestuurlijke afspraken als vertrekpunt te hanteren, kansen voor grootschalige windenergie liggen, zonder voldoende onderbouwing van de milieuevoluten van deze benadering en zonder dat duidelijk wordt om welk potentieel opgesteld vermogen het gaat. Een analyse van alle SvIR-gebieden had geleid tot een meer samenhangende, ruimere en optimalere opbouw van de alternatieven, met een grotere kans op het bereiken van gestelde doelen.	De bestuurlijke afspraken met provincies over de aanpak van de SvWOL zijn al in febr. 2011 gemaakt en daarna bij herhaling bekrachtigd. Het kabinet vindt deze waardevol, omdat zij de verdeling vastleggen van verantwoordelijkheid tussen rijk – provincies bij windenergie. In m.e.r.-termen betreft het naar de mening van het kabinet eerder genomen besluiten die de afwegingsruimte van de SvWOL inperken. Voor het kabinet weegt zwaarder dat de provincies een belangrijke taak krijgen bij de aanwijzing van windenergiegebieden (<100 MW), dan de kans dat extra gebieden geschikt voor grootschalige windenergie hadden kunnen worden aangewezen. Hieraan moet worden toegevoegd, dat een andere keuze van het kabinet is, om geen reservegebieden aan te wijzen teneinde de 6000 MW te kunnen bereiken, ook indien nu gekozen gebieden kleiner zouden worden of zouden uitvallen. Met het IPO is afgesproken hoe met behulp van goede monitoring en handelen naar bevindt van zaken voldoende gebieden voor windenergie zullen worden aangewezen. De aanwijzing van reservegebieden zou in vele gebieden in Nederland onduidelijkheid bij bewoners veroorzaken en aanleiding vormen voor onnodige onrust.	geen
Ruimte voor windenergie na 2020	Er wordt geen perspectief geschetst van de ontwikkeling van grootschalige windenergie op de (middel) lange termijn. Naar het oordeel van de Commissie blijft daarmee onduidelijk of en hoeveel aanvullende gebieden na 2020 nodig (kunnen) zijn om de duurzame energiedoelen te behalen.	Hoewel in par. 3.7 van de ontwerp-SvWOL de verwachting wordt uitgesproken dat windenergie op land ook na 2020 nog kan doorgroeien, ontbreekt er nu nog een beleids- en afwegingskader om daarover een concrete uitspraak te doen. Het kan nog enkele jaren duren voordat de doelstelling voor 2030 op het gebied van duurzame energie voor Nederland vast zal staan. Ook de ontwikkeling van de kostprijs van verschillende DE-opties is niet zeker.	geen
MER draagt weinig bij aan gebiedskeuze	Het MER heeft beperkt bijgedragen aan de aanwijzing in de SvWOL van de gebieden die geschikt zijn voor grootschalige windenergie, omdat, zoals ook in het MER is vermeld, vooral de bestuurlijke afspraken tussen het Rijk en de provincies daarin leidend zijn geweest.	Bevoegd gezag meent dat deze conclusie onvoldoende recht doet aan het plan-MER. Belangrijke bijdragen aan de SvWOL zijn: bij de selectie van grootschalige gebieden zijn ook gebieden afgevalen; de meeste geselecteerde gebieden worden aangewezen met randvoorwaarden en aandachtspunten voor projectontwikkeling.	geen
Methodiek van effectvoorspelling plan-MER	Ondanks de inhoudelijke aanvullingen is het MER als geheel lastig te doorgronden is, roept de methodiek op verschillende punten vragen op, is de informatie over de alternatieven nog steeds weinig transparant en blijft daarmee ook de beoordeling van de milieueffecten op tal van punten moeilijk verifieerbaar. Zo berusten effectscores op een expert judgement en worden bij de alternatieven deze scores soms aangepast met behulp van de 'laagste-waarde-methodiek' en 'schuifruimte'. Niettemin acht de Commissie de scores in het algemeen wel plausibel.	Bij deze plan-m.e.r. moesten de effecten worden beschreven van abstracte windturbineparken, namelijk parken met windturbines waarvan zowel de grootte als de locaties onbekend waren. Daarom is met beoordelingscriteria gewerkt die slechts de kans op effecten meten, en daarom zijn scores alleen op relatieve schalen weergegeven. Uiteraard komt daarbij veel expert judgement te pas. In het plan-MER is dit echter zo goed mogelijk verantwoord. Soms moesten scores worden gecorrigeerd met de door de Commissie genoemde methoden teneinde absurde scores te voorkomen. Met de Commissie meent bevoegd gezag dat deze scores in dit plan-stadium het best haalbare zijn.	geen
Nut van MER voor SvWOL en praktijk	De Commissie stelt vast dat het aangevulde MER invulling geeft aan een beperkte doelstelling: signaleren van de aard en de omvang van de aandachtspunten waarmee rekening moet worden gehouden bij de inrichting van een gebied dat deel uitmaakt van de SvWOL.	Net als twee rijen hierboven, meent bevoegd gezag dat deze kwalificatie te kort doet aan het plan-MER. Er is geen sprake van deze doelstelling. Wel is het juist dat het plan-MER naast het oordeel over de geschiktheid van gebieden vooral informatie oplevert die in de praktijk van de projectontwikkeling de functie zal hebben van randvoorwaarden, aandachtspunten en signaleringen.	geen

Aanvulling vogels	<p>In het aangevulde MER is – op advies van de Commissie – de mogelijke overlap tussen SvWOL-gebieden en belangrijke trekroutes in kaart gebracht en gebruikt voor het scoren van het risico voor trekvogels per alternatief en per SvWOL-gebied. De aanvulling weegt dit aspect mee in de effectbeoordeling van de alternatieven.</p> <p>In de aanvulling wordt ook ingegaan op het relatieve (inter)nationale belang van de verschillende Natura 2000-gebieden voor vogelsoorten die deel uitmaken van de instandhoudingsdoelen. De gevolgen van het voornemen kunnen daardoor ook beter vanuit het perspectief van (inter)nationale natuurdoelen gewogen worden. De Commissie oordeelt hierover gunstig.</p>	Bevoegd gezag neemt hiervan graag kennis.	-
ADC-toets	<p>In het aangevulde plan-MER wordt de ADC-toets globaal doorlopen en wordt het volgende geconstateerd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • het VKA is samengesteld na een brede verkenning van alle mogelijke locaties • in Nederland en betere opties ontbreken; • er sprake is van een groot publiek belang; • doorlopen van de ADC-toets voor een specifiek project is niet op voorhand kansloos. <p>De Commissie kan de conclusie dat er geen andere alternatieven zijn, niet onderschrijven omdat niet alle kansrijke gebieden uit de SVIR zijn onderzocht. Indien een Passende beoordeling voor een specifiek SvWOL-gebied aantoont dat significant negatieve effecten niet zijn uit te sluiten en mitigerende maatregelen die effecten niet kunnen opheffen, zal dus alsnog eerst naar een alternatief moeten worden gezocht, voordat dwingende redenen van openbaar belang en compensatie aan de orde komen.</p>	De Commissie geeft hier naar de mening van bevoegd gezag een waardevolle waarschuwing. Binnen de gekozen reikwijdte van het plan-MER (zie 1 ^e rij in deze tabel) kon de Passende beoordeling niet zo breed worden opgezet als de Commissie adviseert. Daarmee kan inderdaad niet worden uitgesloten dat bij concrete grootschalige projecten in de aangewezen 11 gebieden alternatieve gebieden buiten de 11 in beschouwing moeten worden genomen indien de Passende beoordeling niet de genoemde uitsluiting geeft.	geen
Gezondheidseffecten	<p>De aanbeveling om een overzicht op te stellen van actuele (leemten in) kennis over gezondheidseffecten van windenergie blijft Volgens de Commissie een aandachtspunt, maar betreft het vervolgtraject.</p>	Ook bevoegd gezag is van mening dat goede aandacht moet worden gegeven aan kennisontwikkeling over gezondheidsgevolgen van windturbines. Daarom zal het deze ontwikkeling volgen en daarbij instituten zoals het RIVM verzoeken om actief kennis te verzamelen.	-

3 Index zienswijzen

Index van zienswijzen

Nummer	Naam	Zienswijze beantwoord bij Thema:
1	Particulier	A, B, C, E, H, J
2	Particulier	B
3	Gemeente Opmeer, College van B en W	E, I, J
4	Particulier	B, E, H, J, Q
5	Particulier	A, B, D, E, F, G, H, J, K, L, M
6	Particulier	E, J
7	Particulier	B, J
8	17 eensluitende reacties ontvangen	B, E, F
9	2 eensluitende reacties ontvangen	A, B, D, E, F, H
10	Gemeente Stadskanaal, College van B en W	A, C, D, E, F, H, J, R
11	Particulier	B, I
12	Particulier	A, F
13	Particulier	A, B
14	Particulier	J, M
15	Particulier	E, F, H, K, L, M, N
16	117 eensluitende reacties ontvangen	E, I, J, K, L, M, S
17	103 eensluitende reacties ontvangen	E, F, J
18	Gemeente Haarlemmermeer, College van B en W	A, B, H
19	Jachthaven Waterkant B.V.	B, F, J
20	9 eensluitende reacties ontvangen	A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, L
21	Gemeente Enkhuizen, College van B en W	E, F, H, I, J
22	Particulier	B
23	74 eensluitende reacties ontvangen	B, D, E, F, H, J, K, L, R
24	Particulier	A, E, I, J, K, L, M, S
25	Particulier	A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, N, P
26	Windsurfvereniging Makkum (WVM'96)	F, I, J
27	108 eensluitende reacties ontvangen	B, E, F
28	5 eensluitende reacties ontvangen	C, E, F, H, I, J
29	Besturen Vogelbeschermingswacht Noord-Veluwe en KNNV	B, D, F, I, J, O
30	Marina Makkum	E, F, J
31	Coöperatieve vereniging De Windvogel	A, B
32	Particulier	B, E, F, H, J, K, L, Q, R
33	2 eensluitende reacties ontvangen	B, F, H, J
34	Gemeente Purmerend, College van B en W	A, B, E, H
35	Particulier	A, E, F, H, J
36	Watersportcentrum De Ulepanne	B, E, F, J, L
37	Samen Zeilen	F, H, J
38	Gasunie	N
39	Particulier	E, J, N
40	Particulier	E, F, H, J, K, L
41	Particulier	E, I, J, K
42	Particulier	A, B, E, F, H, I, J, K, L, Q
43	Natuurvereniging De Ruige Hof	B, I, J, L, P
44	Particulier	D, E, F, H, J, L, M
45	Particulier	A, B, C, E, F, G, H, J, L, Q, R
46	Particulier	A, D, E, F
47	Particulier	B, C, D, E, F, H, I, J, L, P
48	Particulier	B, E, F, L, Q
49	Particulier	B, C, D, E, F, H, I, J, L, Q
50	Gemeente Westvoorne, College van B en W	B, E, F
51	Provincie Fryslan, Gedeputeerde Staten	B, E, O
52	Gezamenlijke molenaars Knar-/ Pijlstaartweg	J, O, R
53	Particulier	B, E, F, H, J, K
54	Particulier	B, D, E, I, K, L, Q

55	Werkgroep lucht & geluid v.h. wijkoverleg	A, B, E, F, G, H, I, J, K, L, Q
56	Particulier	D, E, F, J
57	Particulier	H, J
58	Particulier	L
59	Particulier	B, C, D, F, G, J, K, M
60	Provincie Groningen, Gedeputeerde Staten	A, D, Q, R
61	Friese MilieuFederatie	A, D, E, H, S
62	Gemeenschapsraad De Weere (secretaris)	E, H, J
63	Vereniging Natuurstroomgroep	E, H, J, O
64	Vereniging Initiatief Windmolenpark Ketelmeerzoom	A, E, O, R
65	Provincie Flevoland, de Gedeputeerde Staten	D, H, O
66	Comité Hou Friesland Mooi	A, E, F, G, H, I, J
67	Politieke partij	B, E, Q
68	Gemeente Menterwolde, College van B en W	A, D, E, F, G, H, J, K, L, M, N
69	Gemeente Almere, College van B en W	E
70	Recreatiepark de Windgors	B, F, J
71	Gemeente Oldambt, College van B en W	A, E, F, J
72	Stichting Duurzame Energie Bolsward	B, D, E, H, Q
73	WatersportVereniging Makkum, Bestuur	A, B, E, F, G, H
74	Gemeente Zaanstad, College van Ben W	A, E
75	Particulier	B, D, E, F, H
76	Stichting voor Landelijk Schoon West-Friesland	B, E, I, J, M, O
77	Particulier	E, F, G, H, J, K, L, M
78	Nuon	A, D, E, I, N, O, Q, R
79	Gemeente Súdwest-Fryslân, College van B en W	A, D, E, F, H, I, O, R
80	de Toerzeilers	A, B, E, J
81	Particulier	E, F, H, J, L
82	Particulier	A, D, H, J, K, L
83	Particulier	C, F, H, J, K, L
84	Particulier	B, D, E, F, H, I, J, K, L, N
85	Particulier	B, E, F, G, H, I, J, L
86	Particulier	S
87	Eneco Wind BV	A, B
88	Vogelpark Jagrie	E, F, J, K, L
89	Particulier	B, C, F, G, I, J, N
90	Particulier	A, B, E, G, H, K, L, P
91	Particulier	B, E, F, I, J, K, L, M
92	Stichting Duurzame Energieprovincie	B, D, E, G, H, L, P
93	Particulier	E, F, J, K, L, M
94	Vereniging Tegenwind Hunzedal	A, B, E, F, H, J, L, S
95	Federatie Windverenigingen Flevoland	E, H, O
96	Stichting Landschap Oldambt	A, B, E, F, G, P, Q
97	Gemeente Veendam, College van B en W	D, E, H, J, R
98	Particulier	B, E, F, I, J, L, M
99	Vereniging Plaatselijk Belang Makkum	B, D, E, F, G, H, I, J, K, N, O
100	Tegenwind Weijerswold	A, B, G, H, K
101	Energie-Nederland	A, E, H, R
102	Trots op Nederland	J, L
103	Wageningen UR	D, E
104	Particulier	D, E, F, G, K
105	Gedeputeerde Staten van de Provincie Noord-Holland	A, B, E, H
106	Vereniging Windpark Reiderland	A, E, H, R
107	Wind Constructors International (WCI)	A, E
108	KDE Energy b.v.	A, D, E, H, Q
109	Gemeente Goeree-Overflakkee, Ben W	A, D, G, H
110	Windpark DDM/OM	D, E, H, J, R
111	Erfgoedvereniging Bond Heemschut	B, D, E, H, J
112	Joulz BV	G, H
113	HISWA Vereniging	A, D, E, F, J, L, N
114	De Wolff Nederland Windenergie	A, B, C, D, E, G, H, J, R
115	NLVOW i.o.	B, F, G, H, J

116	Stichting E10, bestuur	A, C, D, E, H
117	Nederlandse Wind Energie Associatie, NWEA	A, D, E, N, Q, S
118	Coöperatie Windgroep Goeree-Overflakkee	A, D, E, H, S
119	Gemeente Amsterdam, College van B en W	A, D, E, H
120	Havenbedrijf Amsterdam	A, B, D, E
121	Particulier	A, E
122	Particulier	B, E, H, J, L
123	Particulier	A, B, E, F, I, J, K, L, M
124	Particulier	B, L
125	Vereniging Windturbine-eigenaren Noord-Holland (V.W.N.H.)	G, H, J, O
126	Coöperatie Windunie U.A.	A, D, E, G, H
127	Stichting Kritisch Platform Windenergie De Zijpe	B, F, J, L
128	Platform Duurzaam Fryslân	A, E
129	Windpark Krammer B.V.	A, S
130	Nationaal Kritisch Platform Windenergie en anderen	B, F, L
131	Particulier	F, H, J, K, L, M
132	Particulier	A, C, E, F, H, J, R
133	Windpark Beabuorren	E
134	Gemeente Borger - Odoorn, College van B en W	C, E, H, J
135	KDE Energy b.v.	E
136	Havenbedrijf Rotterdam N.V.	A, D, E, S
137	Stichting Windmolens NEE	E, F, H, J, L, R
138	RWE Innogy Windpower Netherlands B.V.	A, B, E, F, H, R, S
139	Vereniging 3MO Oostflakkee	A, B, E, F, G, H, I, J, L, M
140	74 eensluidende reacties ontvangen	D, E, I, J, K, L, N
141	Particulier	A, D, E, I, K, L, M, S
142	Particulier	D, E, F, I, K, L, M, S
143	7 eensluidende reacties ontvangen	E
144	Particulier	B, E, F
145	2 eensluidende reacties ontvangen	D, E, F, I, J, K, L, N
146	Particulier	E, H
147	Particulier	E, F
148	Netbeheer Nederland	Q, S
149	Stichting Eigenaren Villapark Makkumerstrand	E, F
150	Tennet TSO B.V.	A, S
151	Unie van Waterschappen	A, B, S

4 Overzicht zienswijzen per thema

Thema	(Deel)zienswijzen per thema
A. SvWOL en bestuurlijke afspraken	1, 5, 9, 10, 12, 13, 18, 20, 24, 25, 31, 34, 35, 42, 45, 46, 55, 60, 61, 64, 66, 68, 71, 73, 74, 78, 79, 80, 82, 87, 90, 94, 96, 100, 101, 105, 106, 107, 108, 109, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 126, 128, 129, 132, 136, 138, 139, 141, 150, 151
B. Nut en noodzaak van windenergie op land	1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 13, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 36, 42, 43, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 59, 67, 70, 72, 73, 75, 76, 80, 84, 85, 87, 89, 90, 91, 92, 94, 96, 98, 99, 100, 105, 111, 114, 115, 120, 122, 123, 124, 127, 130, 138, 139, 144, 151
C. Visie op concentratie en grootschalig	1, 10, 20, 25, 28, 45, 47, 49, 59, 83, 89, 114, 116, 132, 134
D. Plan-MER en Passende beoordeling	5, 9, 10, 20, 23, 25, 29, 44, 46, 47, 49, 54, 56, 59, 60, 61, 65, 68, 72, 75, 78, 79, 82, 84, 92, 97, 99, 103, 104, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 126, 136, 140, 141, 142, 145
E. Gebiedskeuze	1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 15, 16, 17, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 30, 32, 34, 35, 36, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 85, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 126, 128, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149
F. Economische effecten	5, 8, 9, 10, 12, 15, 17, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 37, 40, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 55, 56, 59, 66, 68, 70, 71, 73, 75, 77, 79, 81, 83, 84, 85, 88, 89, 91, 93, 94, 98, 99, 104, 113, 115, 123, 127, 130, 131, 132, 137, 138, 139, 142, 144, 145, 147, 149
G. Verdeling lasten en lusten	5, 20, 25, 45, 55, 59, 66, 68, 73, 77, 85, 89, 90, 92, 96, 99, 100, 104, 109, 112, 114, 115, 125, 126, 139,
H. Draagvlak en participatie	1, 4, 5, 9, 10, 15, 18, 20, 21, 23, 25, 28, 32, 33, 34, 35, 37, 40, 42, 44, 45, 47, 49, 53, 55, 57, 61, 62, 63, 65, 66, 68, 72, 73, 75, 77, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 90, 92, 94, 95, 97, 99, 100, 101, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 118, 119, 122, 125, 126, 131, 132, 134, 137, 138, 139, 146
I. Natuur	3, 11, 16, 20, 21, 24, 25, 26, 28, 29, 41, 42, 43, 47, 49, 54, 55, 66, 76, 78, 79, 84, 85, 89, 91, 98, 99, 123, 139, 140, 141, 142, 145
J. Landschap en leefomgeving	1, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 49, 52, 53, 55, 56, 57, 59, 62, 63, 66, 68, 70, 71, 76, 77, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 89, 91, 93, 94, 97, 98, 99, 102, 110, 111, 113, 114, 115, 122, 123, 125, 127, 131, 132, 134, 137, 139, 140, 145
K. Gezondheid	5, 15, 16, 23, 24, 25, 32, 40, 41, 42, 53, 54, 55, 59, 68, 77, 82, 83, 84, 88, 90, 91, 93, 99, 100, 104, 123, 131, 140, 141, 142, 145
L. Geluid	5, 15, 16, 20, 23, 24, 25, 32, 36, 40, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 54, 55, 58, 68, 77, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 98, 102, 113, 122, 123, 124, 127, 130, 131, 137, 139, 140, 141, 142, 145
M. Slagschaduw en lichthinder	5, 14, 15, 16, 24, 44, 59, 68, 76, 77, 91, 93, 98, 123, 131, 139, 141, 142
N. Externe veiligheid	15, 25, 38, 39, 68, 78, 84, 89, 99, 113, 117, 140, 145
O. Sanering en opschaling	29, 51, 52, 63, 64, 65, 76, 78, 79, 95, 99, 125
P. Technologische ontwikkelingen	25, 43, 47, 90, 92, 96
Q. Subsidiebeleid	4, 32, 42, 45, 48, 49, 54, 55, 60, 67, 72, 78, 96, 108, 117, 148
R. Rijkscoördinatiereregeling	10, 23, 32, 45, 52, 60, 64, 78, 79, 97, 101, 106, 110, 114, 132, 137, 138
S. Overig (waterkeringen, RVOB, elektriciteitsnet en radar)	16, 24, 61, 86, 94, 117, 118, 129, 136, 138, 141, 142, 148, 150, 151

5 Afkortingenlijst

SvWOL	Structuurvisie Windenergie op land
SEV III	Structuurvisie Elektriciteitsvoorziening III
plan-MER	Het milieueffectrapport over een plan
plan-m.e.r.	De procedure van milieueffectrapportage over een plan
NRD	Notitie Reikwijdte en Detailniveau
VKA	Voorkeursalternatief
RCR	Rijkscoördinatieprocedure (in deze nota voor windenergieprojecten van minstens 100 MW)
SDE+	Stimuleringsregeling Duurzame Energieopwekking plus
IenM	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
EZ	Ministerie van Economische Zaken
IPO	Inter-Regionaal Overleg
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
RVOB	Rijksvastgoed- en OntwikkelingsBedrijf
CPB	Centraal PlanBureau
Rivm	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne
DE	Duurzame energie
MW	Mega-Watt; een eenheid waarmee het vermogen van (in deze nota) een windturbine om elektriciteit op te wekken wordt gemeten. Het is gebruikelijk om het maximale vermogen aan te geven; afhankelijk van het windaanbod zal de werkelijke stroomproductie minder zijn dan het maximum.
kWh	Een eenheid die een hoeveelheid elektriciteit uitdrukt in duizend Watt gedurende een uur.
dB-Lden	Deci-Bell; een eenheid van geluid, hier bepaald met een methode die rekening houdt met belevingsverschillen tussen dag, avond en nacht. Wordt voorgeschreven voor woningen en andere gevoelige bestemmingen.

Bijlage

Rijksoverheid

Windenergie op land

Van 19 april tot en met 30 mei 2013 liggen de ontwerp-Structuurvisie Windenergie op land en het Milieueffectrapport ter inzage. U kunt tijdens deze periode hierop reageren.

Windenergie op land vormt een belangrijke bron om in 2020 16% van onze energie duurzaam op te wekken. Met het oog op het klimaat en de afnemende beschikbaarheid van fossiele brandstoffen is een overgang naar een duurzame energiehuishouding nodig. Het Rijk wil ruimte bieden voor grootschalige windparken om de door groei naar ten minste 6.000 megawatt (MW) windenergie op land in 2020 te realiseren. Naast grootschalige windparken blijven ook kleinschalige initiatieven (< 100 MW) noodzakelijk om de 6.000 MW windenergie op land in 2020 te halen. De Ministers van Infrastructuur en Milieu en van Economische Zaken hebben met de provincies afspraken gemaakt over de realisatie van 6.000 MW in 2020.

Ontwerp-Structuurvisie en Milieueffectrapport

In de ontwerp-Structuurvisie Windenergie op land geven de Ministers van Infrastructuur en Milieu en van Economische Zaken aan in welke gebieden de ontwikkeling van grootschalige windenergie mogelijk is (zie kaartje) en met welke aandachtspunten rekening moet worden gehouden. De gebieden in de ontwerp-Structuurvisie zijn in overleg met de provincies aangewezen. Naast het aanwijzen van gebieden wordt ingegaan op het nut en de noodzaak voor het reserveren van ruimte voor grootschalige windmolenparken en zijn de uitgangspunten voor het nieuwe beleid beschreven. De Structuurvisie vormt het ruimtelijk toetsingskader voor initiatieven voor grootschalige windmolenparken van 100 MW of meer.

Voor deze ontwerp-Structuurvisie is een onderzoek naar de milieueffecten uitgevoerd. De effecten van grootschalige windenergie voor het milieu, de natuur en het landschap in de onderzoeksgebieden zijn beschreven in het Milieueffectrapport. De Commissie voor de m.e.r. wordt om advies gevraagd over het Milieueffectrapport.

Hoe kunt u reageren?

U kunt reageren op de ontwerp-Structuurvisie, het Milieueffectrapport en de onderliggende stukken. We stellen het op prijs als u specifiek aangeeft op welk onderdeel van de plannen u reageert en uw zienswijze onderbouwt met argumenten. Zo kunt u bijvoorbeeld aangeven als, naar uw mening, er feitelijke onjuistheden in de ontwerp-Structuurvisie en/of het Milieueffectrapport staan.

Van 19 april tot en met 30 mei 2013 heeft u de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen. Wij ontvangen uw zienswijze bij voorkeur digitaal. Dat kan via www.centrumpp.nl. U kunt ook een brief sturen naar Centrum Publieksparticipatie, t.a.v. SWOL, Postbus 30316, 2500 GH Den Haag. Wilt u uw zienswijze mondeling geven? Dat kan via het Centrum Publieksparticipatie, telefoon 070 456 96 00.

Waar vindt u meer informatie?

Informatie over de ontwerp-Structuurvisie en het Milieueffectrapport is beschikbaar op www.centrumpp.nl onder het kopje 'actuele zienswijze-procedures'. Hier vindt u ook de documenten, de visiekaart en de wettelijke procedure (Wet milieubeheer en Algemene wet bestuursrecht). De ontwerp-Structuurvisie vindt u ook op ruimtelijkeplannen.nl (identificatie: NL.IMRO.0000.IMsvWindOpLand-2000).

Inzien

De ontwerp-Structuurvisie en het Milieueffectrapport kunt u van 19 april tot en met 30 mei 2013 inzien op de volgende locaties: de ministeries van Infrastructuur en Milieu en van Economische Zaken in Den Haag en bij alle provinciehuizen.

Meer informatie?

Hebt u na het bezoeken van de websites nog vragen over de ontwerp-Structuurvisie en/of het Milieueffectrapport? Voor vragen over de procedure kunt u terecht bij het Centrum Publieksparticipatie, telefoon 070 456 96 00. Voor overige vragen kunt u mailen naar: structuurvisiewindopland@minienm.nl.

Vervolg

De zienswijzen worden, waar mogelijk, betrokken bij de definitieve Structuurvisie Windenergie op land. In het najaar van 2013 zullen de ministers de definitieve Structuurvisie vaststellen. Tegen de Structuurvisie kan niet in beroep worden gegaan.

Dit is een uitgave van het

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Ministerie van Economische Zaken

vijfkeerblauw.nl | AW4-623278 | maart 2014